

Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів

**В.М. Гудима,
Л.П. Ткаченко**

КИЇВЩИНОЗНАВСТВО

4 КЛАС

Навчально-методичний посібник

КОПОРК
Біла Церква
2006

Рекомендовано науково-методичною радою
Київського обласного інституту
післядипломної освіти педагогічних кадрів
(протокол № 2 від 6. 04. 2006 р.)

Рецензенти:

В.І. Цимбалюк, заступник директора з наукової роботи Сквирського ліцею,
кандидат педагогічних наук;

А.І. Довгань, завідувачий навчально-методичним кабінетом регіонального
красзнавства КОПОПК.

В.М.Гудима, Л.П.Ткаченко Київщинознавство. 4 клас: Г58
Навчально-методичний посібник. - Біла Церква: КОПОПК,
2006. - 138 с.

Tkachenko ljubov

Тематика: навчально-виховний процес

*Кафедра педагогіки та психології, дошкільної та початкової
освіти*

Курс “Київщинознавство” у 4 класі є інтегрованим і включає відомості, отримані учнями при вивченні курсу “Людина і світ”.

Значна увага приділена вивченню духовного коріння населення Київщини. Учні ознайомлюються з відомими літераторами, художниками та спортсменами області.

У посібнику вміщені матеріали про природні умови, особливості господарської спеціалізації нашого краю. Особлива увага приділена економічному вихованню школярів. При вивченні даного курсу бажано використовувати місцевий красзнавчий матеріал. У посібнику розроблені 33 навчальних заняття.

Навчально-методичний посібник може використовуватись вчителями та учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

ЗМІСТ

Передмова	5
Вступ	6
Заняття 1. Де найкраще місце на Землі ?	6
Тема 1. Моя родина	11
Заняття 2. Від коренів до крони дерева	11
Заняття 3. У відпочинку й праці з сім'єю разом	18
Заняття 4. Родинне свято	23
Тема 2. Відомі люди нашого краю	29
Заняття 5. Відомі художники, поети та письменники Київщини	29
Заняття 6. Відомі спортсмени нашого краю	31
Заняття 7. Земляки, які боролися з чорнобильським лихом	35
Тема 3. Твоє духовне коріння	37
Заняття 8. Рідна мова – невичерпна скарбниця народу	37
Заняття 9. Зміна пір року в нашому краї. Показати значення зміни пір року для людей і для природи.	40
Заняття 10. Народний календар, свята, традиції та звичаї нашої місцевості. Народні прикмети, прислів'я та приказки про пори року	44
Заняття 11. Сезонні зміни в природі. Спостереження за рослинами та тваринами в різні пори року. Пори року в усній народній творчості і творах живопису	59
Заняття 12. Природоохоронна робота в Київській області	65
Заняття 13. Релігія, як суспільно-культурне явище	69
Тема 4. Мій рідний край	71
Заняття 14. Особливості розташування Київської області та міста Києва на фізичній карті України	71
Заняття 15. Карта Київської області, твій населений пункт на ній	75
Заняття 16. Рельєф Київської області	79
Заняття 17. Ґрунти Київської області.	81
Заняття 18. Корисні копалини області	85
Заняття 19. Клімат і внутрішні води Київщини	87

Заняття 20. Рослинний і тваринний світ області	92
Заняття 21. Природні зони Київської області	99
Заняття 22. Охорона природи в мішаних лісах і лісостепу	103
Заняття 23. Населення Київщини.	106
Заняття 24. Промисловість нашого краю	109
Заняття 25. Сільське господарство області	112
Заняття 26. Галузі обслуговування Київщини.	116
Заняття 27. Транспорт області	118
Заняття 28. Наслідки аварії на Чорнобильський АЕС	121
Тема 5. Мій населений пункт	124
Заняття 29. Особливості розташування населеного пункту, віддаленість від обласного центру	124
Заняття 30. Розгортання історичних подій у місті (селищі, селі)	126
Заняття 31. Використання природних багатств у своїй місцевості.	130
Заняття 32. Робота промислових (сільсько-господарських) підприємств населеного пункту	134
Заняття 33. Охорона природи і природоохоронні об'єкти населеного пункту та прилеглих територій	137
Заняття 34. Екскурсія в природу своєї місцевості	138
Словник.	142

ПЕРЕДМОВА

У 4 класі буде продовжено вивчення курсу “Київщинознавство”.

Навчальна програма з київщинознавства в 4 класі включає такі розділи:

1. Моя родина
2. Відомі люди нашого краю
3. Твоє духовне коріння
4. Мій рідний край
5. Мій населений пункт

Головною метою курсу з київщинознавства в 4 класі є подальше виховання в учнів почуття патріотизму, національної самосвідомості, любові до рідної землі.

Курс “Київщинознавство” в 4 класі, як і в попередні роки, є інтегрованим і включає відомості, отримані дітьми в процесі вивчення курсу “Людина і світ”, при опрацюванні літературних творів, знання з народознавства, фольклору, етнографії, релігієзнавства тощо.

Впродовж навчального року учні познайомляться з особливостями рельєфу, корисних копалин, клімату, ґрунтів, внутрішніх вод, рослинного і тваринного світу Київщини.

Значна увага приділена вивченню духовного коріння населення Київщини, а також народних прикмет, прислів'їв, приказок, традицій населення регіону тощо.

Учні матимуть змогу познайомитись з відомими літераторами, художниками, спортсменами області.

Особлива увага буде приділена екологічному вихованню школярів. Учні познайомляться з причинами та наслідками найбільшої екологічної катастрофи світу – аварією на Чорнобильській АЕС, героїчною боротьбою сотень тисяч людей з ліквідації її наслідків.

При вивченні даного курсу бажано використовувати місцевий краєзнавчий матеріал, проводити екскурсії, залучати до навчально-виховного процесу батьків, працівників краєзнавчих музеїв тощо.

Вступ

Заняття 1. Де найкраще місце на землі?

Мета: *Розширити і поглибити знання дітей про рідний край, формувати свідомих громадян рідної землі, виховувати любов і повагу до своєї малої батьківщини.*

Де найкраще місце на землі?

Де зелені хмари яворів
Заступили неба синій став,
На стежині сонце я зустрів,
Привітав його і запитав:
Всі народи бачиш ти з висот,
Всі долини і гірські шпилі.
Де ж найбільший на землі народ?
Де ж найкраще місце на Землі?
Сонце усміхнулося здаля:
Правда, все я бачу з висоти.
Всі народи рівні. А земля –
там найкраща, де вродився ти!

Дмитро Павличко

Кожна людина має свою батьківщину, свій рідний край, свою найдорожчу, найріднішу землю, де він народився і виріс. Всі ми пам'ятаємо сходи сонця, чудові краєвиди лісів і полів, річки і озера. Для кожного із нас своє рідне село, своя вулиця у місті - це той осередок добра і спогадів, що потім супроводжують нас усе життя.

Як чудово пройти вранці по холодній росі, відчуваючи життєдайну силу рідної землі, пройтись вулицею рідного села з вудочкою на сільський ставок або озеро, з кошиком піти в ліс, щоб назбирати величезну кількість чудових, смачних лісових грибів.

Такі спогади дарують кожній людині чудову можливість відвідувати свої рідні місця, вгамувати ностальгію по своєму давно минулому дитинству.

Всі ми маємо щастя жити в такій красивій, чудовій, мальовничій землі, краю неосяжних степів і зелених лісів, голубих озер і великих річок, високих гір і теплих морів. Це наша земля, земля моїх предків,

земля, яка мене виростила і дала путівку у життя. Зветься моя земля Україна.

24 серпня 1991 року була проголошена державна незалежність України. Світ побачив державу з давньою історією, своєрідною культурою, працьовитим, добрим, миролюбним народом. Тут наша земля, наша державність, звідси пішло горде ім'я – українці.

Україна займає друге місце в Європі за площею і шосте місце за кількістю населення. У нас є своя непорушна територія, яка становить 603,7 тис.кв.км.

Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, все, що знаходиться на власній землі, є правом власності українського народу. Так записано в Основному Законі держави – Конституції України.

Україна має свою державну символіку.

Державний Прапор України – синьо-жовтого кольору, який символізує мирну працю і достаток; поєднання золотого сонця і синього неба, гармонія всього живого на землі.

Малий Державний Герб України – тризуб, який бере свій початок з часів Київської Русі і символізує мир, творчу працю і єдність поколінь. Історично тризуб символізував поєднання Божественного, Батьківського й Материнського — священних начал, трьох природних стихій — повітря, води й землі.

Державний Гімн – урочиста пісня держави. В основу сучасного державного гімну покладено музику композитора ХІХ століття Михайла Вербицького зі словами тільки першого куплета і приспіву твору Павла Чубинського "Ще не вмерла Україна". Дана редакція Державного гімну затверджена 6 березня 2003 року Верховною Радою України.

"Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду".

Крім великої Батьківщини, яку звемо Україною, у кожного з нас є ще своя маленька батьківщина. Це та земля, де ми живемо. Цей край називається Київщиною.

По лівому і правому берегах Дніпра розкинулась Київська земля. На цій території сформувалася велика східнослов'янська держава - Київська Русь.

Наші предки вистояли в історичних випробуваннях - вони відбивали напади хозар, печенігів, половців, громили монголо – татарських та інших поневолювачів.

Жителі Київщини зробили вагомий внесок у розвиток матеріальної та духовної культури.

Саме на Київщині здійснив світові відкриття видатний археолог Вікентій Хвойка (1850-1914). У 1896 році він біля села Трипілля, що в Обухівському районі відкрив перше поселення проукраїнської землеробської неолітичної культури, яку згодом назвуть трипільською. Ця культура існувала у 5-3 тисячоліттях до нашої ери.

Територія сучасної Київщини становить 28,9 тис.кв.км. (у т.ч. 800.кв.км – місто Київ), що становить 4,7% площі України.

Область складається з 25 адміністративних районів, 25 міст, 30 селищ міського типу, 609 сільських Рад, 1219 сільських населених пунктів.

Обласний центр – місто Київ – поділено на 10 адміністративних районів.

Утворена Київська область 27 лютого 1932 року. Область – одна з найбільших в Україні, за площею посідає шосте місце в державі.

Продовж міркування:

“Рідна країна – це ...”

“Я люблю свою Батьківщину, тому що ...”

Запиши, якими є найдорожчі твоєму серцю місця:

Моє місто(село) –

Моя вулиця –

Прочитайте вірші про рідну землю. Вивчіть один з них напам'ять.

Рідний край

У всіх людей одна святиня.

Куди не глянь, де не спитай.

Рідніша їм своя пустиня,

Аніж земний в пустині рай.
Їм красить все їх рідний край.
Нема без кореня рослини,
А нас, людей, без батьківщини.

Микола Чернявський

Найкраща в цілм світі

Люблю я в рідному краю
веселі співанки пташині,
і річки бистру течію,
і руту-м'яту при долині;
пропахлі вітром колоски,
гінке-гінке безмежне поле,
і мамин хліб, і ті стежки,
якими вранці йду до школи;
і перші проліски в гаю,
і щедре сонечко в блакиті...
Люблю Вітчизну я свою
вона – найкраща в цілм світі!

Лідія Компанісць

Наш прапор

Два кольори має наш прапор державний:
Один із них синій – небесна блакить,
А другий – то колір пшениці – врожаю,
Що колосом спілим у полі шумить.
Хай сонце свободи тобі, Україно,
Засяє у небі і вічно зорить.
Хай мова народу дзвінка, солов'їна
Між дітьми твоїми у світі звучить

Яків Семенюк

Як не любить той край

Як не любить той край,
Де вперше ти побачив
Солодкий дивний світ,
Що ми звемо життям,
Де вперше став ходить
І квіткою неначе
В його теплі зростав
І усміхавсь квіткам.

Батьківщина

На білому світі є різні країни,
Де ріки, ліси і лани...
Та тільки одна на землі Україна,
А ми – її доньки й сини.
Усюди є небо, і зорі скрізь сяють,
І квіти усюди ростуть...
Та тільки одну Батьківщину
Ми маємо –
Її Україною звать.

Валентина Невомирова

Любим Україну

Ми любим Україну –
Квітучий рідний край,
Козацьку Батьківщину,
Калиновий розмай.
Вона, як рідна ненька,
Піклується про нас.
Ласкава і рідненька,
І щира повсякчас.
Нам добре в ній жити,
Навчатись і рости.
То ж будемо любити
Її і берегти.

Григорій Бідняк

Вивчіть приказки про рідну країну:

Кожному мила своя сторона.
Кожному Вітчизна дорога своя, а мені – моя.
За рідною землею і в небі сумно.
Тільки в ріднім краї солов'ї співають.
Де рідний край, там і під ялиною рай.

Складіть тематичну павутинку до слова Україна.

Тема 1. Моя родина (3 год.)

Заняття 2. Від коренів до крони дерева роду

Мета: *Поглибити знання учнів про минуле своєї родини, вивчити корені свого родоводу, основи своєї сім'ї, виховувати почуття патріотизму щодо її приналежності до великої Батьківщини – України.*

На світі білому єдине,
Як і дніпрова течія
Домашнє вогнище родинне,
Оселя наша і сім'я.
В щасливі і тяжкі години –
Куди б нам не стелився шлях –
Не гасне вогнище родинне,
В людських запалене серцях.

Дмитро Білоус

У кожного з вас своє поняття Батьківщини. Але кожен поєднує це поняття зі своєю сім'єю, рідними людьми, рідною оселею, містом чи селом.

І перш, ніж вивчати історію, традиції країни, традиції нашого народу, треба знати свій рід.

Рід – це ряд поколінь людей, які походять від одного предка. До складу роду входять декілька родин або сімей.

Що таке сім'я? Хто входить до її складу?

Сім'я – це ти, твої братики і сестрички, мама й тато, бабусі й дідуся, тітки й дядьки - одне слово, сім'я – це найрідніші люди на світі, які одне одного шанують і люблять, пестять і голублять.

В далеку давнину наші предки жили великими родинами. Вони були гарними хліборобами. Кожна родина мала в середньому до 10-12 чоловік. Було навіть так, що односельці не могли назвати всіх членів родини, які жили по сусідству.

З часом, родини почали ділитись на сім'ї і відходити від родини. Тепер мало родин, які живуть разом.

Людське безсмертя з роду і до роду
Увись росте з коріння родоводу.
І тільки той, у кого серце чуле,

Хто знає, береже минуле,
І вміє шанувать сучасне, –
Лиш той майбутнє
Вивершить прекрасне.

(Л.Гавриленко)

Хто ж турбується про нас з перших днів нашого життя?
Головною опікункою у сім'ї була **мати**. Тарас Шевченко писав:
У наших раї на землі
Нікого кращого немає,
Як тая мати молодая,
З своїм дитяточком малим.

Мати народжувала дитину, співала їй, вчила добра і любові. Всі мами люблять своїх дітей, піклуються, переживають за наші успіхи і негаразди. У народі кажуть: "У дитини заболить пальчик, а у мами серце". Ми завжди будемо в боргу перед своєю мамою. Немає тієї мірки, якою можна висловити вдячність матері. У пісні співається так:

Мамо, тобі низесенько вклонюсь,
Мамо, за тебе богу помолюсь,
Мамо, пробач мені щоденний гріх,
Мамо, ти найдорожча за усіх.

Прочитайте приказки про матір. Вивчіть їх напам'ять.

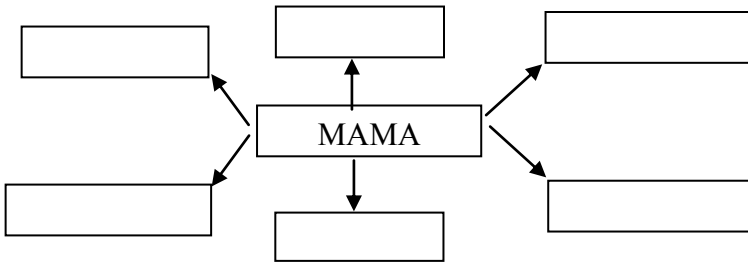
Маму ні купити, ані заслужити.
Все купиш, лиш маму і тата ні.
У кого є ненька, у того й голівка гладенька.
У дитини заболить пальчик, а у мами серце.
На сонці тепло, а біля матері добре.
Який кущ, така й калина; яка мати, така й дитина.
Матері ні купити, ні заслужити.
Материн гнів, як весняний сніг: рясно випаде, та скоро розтане.

Послухайте легенду про матір. Визначте, яке ж слово є найголовнішим.

Зустрілись якось кілька людей і почали сперечатися, яке найкраще слово у світі.

"Здоров'я", – відповів хворий. "Ні, молодість", – сказав старий. "Найкраще – хліб", – відповів жебрак. Аж тут з куточка обізвалась сирітка, ще малий хлопчак: "Найкраще в світі слово – "МАМА". І всі сказали : " Так. Мама".

Поясніть, чому слово "мама" є найкращим, склавши до нього тематичну павутинку.

Продовжіть ряд словами-синонімами.

Мама – ..., ... (ненька, матінка, матуся, ...)

Продовжіть міркування найніжнішими, на вашу думку, словами.

Моя мама – ... (найкраща, наймиліша, ніжна, ...).

Батько – голова сім'ї і продовжувач роду. До імені дитини також додається ім'я батька або по батькові. Він разом з мамою створює затишок в домі. Батьків приклад, батькове слово, батьків наказ завжди були законом для дітей. Тому батька поважають в сім'ї, він є авторитетом.

Діти, особливо хлопчики, намагаються наслідувати батька, бути такими ж працьовитими, як і він. В народі кажуть:

Яка гребля – такий млин, який батько – такий син;

Яблучко від яблуньки далеко не відкотиться;

У доброго батька – добрі діти;

Який кущ, така й хворостина, який батько, така й дитина.

Не навчив батько – не навчить і дядько.

Сад зелений, а у ньому

Гордий дуб шумить гілками.

Дім красивий, а у ньому

Любий тато наш із нами.

Роль батька в сім'ї неocenенна. Його слово, його приклад мають бути святим законом і обов'язком у будь-якій родині. Тоді кожен з нас з любов'ю і благоговінням буде згадувати свого тата та його повчальні на все життя слова.

Продовжіть міркування.

Я поважаю свого тата тому, що

Прочитайте приказки про матір. Вивчіть їх напам'ять.

Сім'я без батька – як хата без даху.

Яка хата, такий тин; який батько, такий син.

ДІДУСІ – є майже в усіх дітей. Діти їх дуже люблять. Адже вони можуть розповісти, показати дуже багато цікавого. Дідусь – це справжня ходяча енциклопедія.

Прочитайте вірш Марійки Підгірянки "Мій дідусь". Уявіть собі дідуса, описаного у вірші.

Мій дідусь старенький –

як голуб сивенький.

По садочку ходить,

і мене, малого,

онучечка свого,

за рученьку водить.

По садочку ходить,

яблучка знаходить,

ще й дає горіхи.

Дідусь любий, милий,

як голубчик сивий,

З ним – багато втіхи.

Дідусь..... Ця людина в нашому житті завжди викликає повагу.

Як звати твого дідуса? Що ти про нього знаєш? Розкажи.

Бабусі..... Хто з нас не пам'ятає її ніжних і лагідних рук. Наші бабусі знали все. У наших бабусь були мудрі повчання: якщо недоїси окраєць хліба – снитимуться старці; свистітимеш у хаті – поселяться у закутках старці.

Бабуся вчила нас шити і вишивати, садити і вирощувати квіти, готувати їжу, працювати на городі.

Бабуся передавала нам, як скарб, численні народні звичаї і традиції, успадковані від попередніх поколінь. Тому з такою любов'ю у народних прислів'ях згадується бабуся: “Бабуся скаже, як зав'яже”, “Бабине слівце – плідне зеренце”.

Закінчіть речення.

Моя бабуся найкраща в світі, тому що вона ...

Я хотів би, щоб моя бабусенька ...

Якби моя бабуся попросила, я б для неї ...

Бабуся – це мама ...

Прабабуся – це ...

Поясніть прислів'я. Вивчіть їх напам'ять.

Бабусине слівце – плідне зеренце.

Там бабусині руки, де онуки.

Підготуйте розповідь "Перша бабусина казка".

Крім мами і тата, бабусі й дідуся, майже у кожного є братик чи сестричка. Це теж наша рідня. І кожен з нас має гордитися за членів своєї родини.

Дуже важливо, щоб сім'я була згуртованою, дружною, міцною. Бо сильна сім'я, родина, рід – це міцна держава.

У кожного з нас є своя родина. І якщо складемо всі ці родини – це весь український народ, це вся Україна.

Хотілося б, щоб кожен запам'ятав слова Сухомлинського: “Три біди є у людини – старість, смерть і погані діти. Старість неминуча, смерть невблаганна, перед нею не можна зачинити двері свого дому, а від поганих дітей можна зберегти дім, як від вогню. І це залежить не тільки від батьків, а й від самих дітей”.

Намагайтеся бути слухняними і вихованими, турбуйтеся про своїх батьків і не завдавайте їм прикрощів. Ви підроснете, підете з рідного дому, але коли буде тяжко – пам'ятайте:

Все відцвітає і жовкне, і гине,
Вітром розноситься, ніби сміття,
Тільки родина – як вічна зернина –
На невмирущому полі життя.

Дерево гине без коріння, бо саме завдяки корінню воно отримує поживні речовини, воду, воно живе. У кожного народу теж є коріння – його минуле, традиції, звичаї, легенди, пісні. Ваша родина – частинка народу. Отже, вивчаючи історію свого роду, продовжуючи традиції, ви зміцнюватимете коріння всього народу.

Старші члени родини мають великий досвід життя і допомагають молодшим. На них тримається рід, подібно, як дерево на корінні. Чим більший рід, тим міцніше росте дерево, і у кожного листочка або коріння є своє “ім'я”. Якщо хтось із вас не знає імен членів своєї родини, обов'язково розпитайте у своїх близьких і запам'ятайте їх.

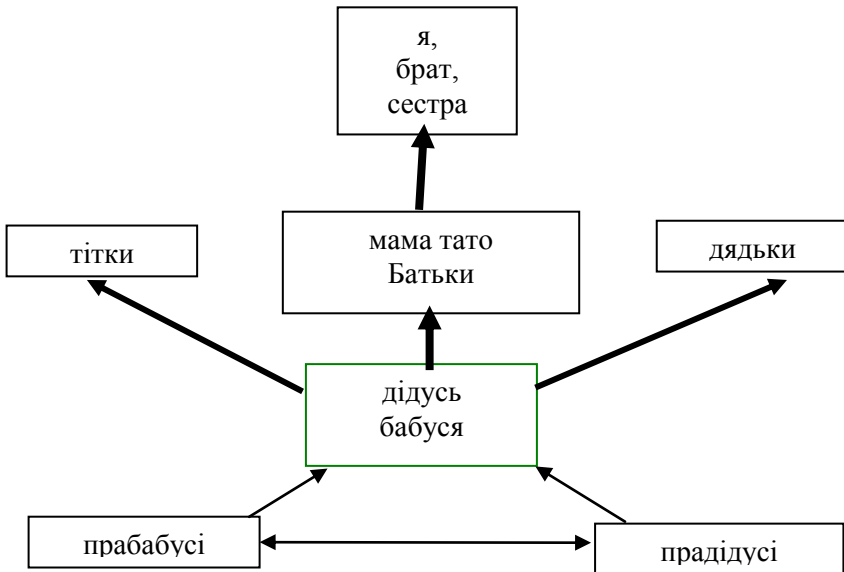
Діти повинні знати імена своїх батьків, імена дідусів і бабусь. Адже вони батьки ваших батьків, в яких теж були батьки.

Давайте ми з вами спробуємо намалювати схему Дерева роду.

Спочатку намалюємо коріння. Це батьки ваших дідусів та бабусь. Якщо в них були сестри і брати, то намалюємо ще й маленькі відростки.

А тепер намалюємо стовбур – це дідусі й бабусі.

Ваші батьки, їхні сестри і брати – це гілля.
А тепер намалюємо листя, тобто вас.

Отже, ми намалювали схему дерева роду. Чим більший рід, тим міцнішим і пишнішим є дерево.

Загадкова хатка

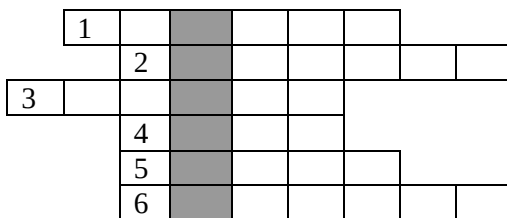
Ось перед вами, друзі, хата,
У ній чотири є кімнати.
А ось вам загадка моя:
як тут розміститься 7 "Я"?

Знайдіть відповідність між терміном та його визначенням.

Предок	Походження, послідовність, історія поколінь певного роду.
Пращур	Досвід, звичай, що склалися історично й передаються з покоління в покоління.
Родовід	Річ, яку особливо шанують і зберігають.
Реліквія	Далекий предок.
Традиція	Старший родич.

Розгадайте кросворд та дізнайтесь, які речі з давніх-давен були реліквіями в кожній сім'ї. Знайдіть ключове слово-синонім до слова «сім'я».

1. Великий ящик з кришкою та замком для зберігання одягу, коштовних, пам'ятних предметів. (Скрина)
2. Фото, оформлене в рамочку. (Портрет)
3. Домашній верстат, призначений для ручного прядіння. (Прядка)
4. Письмове повідомлення, що пересилається поштою. (Лист)
5. Мовчить, а всіх людей навчить. (Книга)
6. Жіноча прикраса. (Намисто)

Доповнюючи речення, підготуйся до розповіді "Моя сім'я":

Моя сім'я ... (велика чи мала).

Вона складається з

Мою маму звуть

Мій батько –

Братик –

Сестричка –

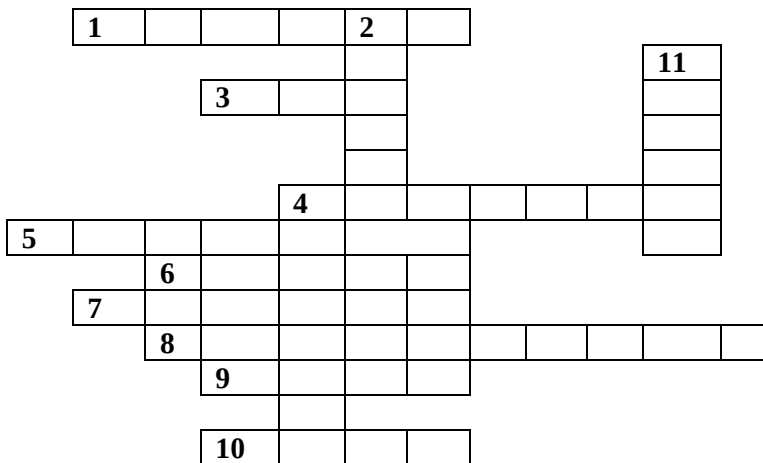
Розгадайте кросворд "Твій родовід".

По горизонталі:

1. Кожна з дочок щодо інших дітей тих самих батьків.
3. Ряд поколінь, що походять від одного предка.
4. Нерідний син одного з батьків, рідний іншому.
5. Сестра батька або матері.
6. Ті, хто перебуває у родинних стосунках.
7. Чоловік, що стає батьком дітей своєї дружини від іншого шлюбу; нерідний батько.
8. Дочка брата або сестри.
9. Кожен із синів щодо інших дітей тих самих батьків.
10. Батько й мати щодо своїх дітей.

По вертикалі:

2. Група людей, що складається з чоловіка, дружини, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом.
3. Нерідна дочка одного з батьків, рідна іншому.
11. Брат батька або матері.

Домашнє завдання на вибір:

1. Дізнайся про походження свого прізвища?
2. Запитай, де народились твої батьки? Чи бував ти там? Чим цікаві ті місця?
3. Поцікавтеся, які сімейні реліквії зберігає ваша сім'я?
4. Підготуйте разом з батьками розповідь "Історія нашої сім'ї".
5. Намалюйте своє Дерево Роду.

Заняття 3. У відпочинку й праці з сім'єю всі разом

Мета: Розкрити роль трудового виховання в сім'ї, становленні молодшої людини, в формуванні її життєвої позиції.

Сім'я є тим осередком суспільства, де відбувається виховання дітей, де їм прищеплюються основні вміння та навички, працьовитість, моральні принципи людяності, любові до своєї родини, батьків, Батьківщини.

Виховання працьовитості у дітей є одним із головних обов'язків батьків. Цей процес відбувається протягом всього життя людини, але

започатковується він у молодшому віці, тому що саме в цьому віці дитина розвивається найінтенсивніше.

Дівчаток уже з 5 років колись залучали виконувати домашню роботу, а в селі навіть доглядати худобу. Хлопчиків із 8 років привчали молотити зерно, а трохи пізніше і косити траву.

В підлітковому віці діти вже можуть бути справжніми помічниками батьків.

По закінченню школи, діти вирішують продовжувати своє навчання, бо в наш час без отримання хорошої вищої освіти не можна влаштувати своє життя на належному рівні.

Вже в 16-17 років молода людина в основному визначається з подальшою освітою. В наш час найбільш популярними і престижними є професії програміста, юриста, економіста. Треба визнати, що названі професії є популярними і в силу того, що вони найбільш високооплачувані.

Значною мірою вибір професії молодою людиною є наслідком того, що вона бачить приклад батьків. Якщо дитина виховується в сім'ї педагогів, то в майбутньому вона теж прагне навчати дітей.

Після отримання професії, молода людина віддає шану батькам за виховання та навчання. Цей процес відбувається протягом всього життя.

Так, дорослі діти допомагають своїм батькам по домашньому господарству, а також у полі, на городі. Допомогати батькам – святий обов'язок дітей. Батьки в свою чергу велику увагу приділяють вихованню онуків.

Батьки завжди хочуть бачити в своїх дітях продовження своїх справ і сподівань, а діти вдячні батькам, що вони виховали їх на принципах людяності і любові.

Велика сім'я – це велике щастя для батьків.

На великі свята у батьківський дім збираються всі члени родини: діти, невістки, зяті, онуки. Вся сім'я збирається за великим столом і нема кращого часу для батьків, ніж бачити своїх дітей здоровими і щасливими.

Таким чином, виховання працьовитості у дітей є одним із головних моральних критеріїв їх вихованості, що спирається в головному на приклад батьків, який наслідують діти.

Сімейне виховання відбувається і під час відпочинку. Батьки налятовують дітей на сприйняття прекрасного під час активного відпочинку в лісі, на річці, озері. Значну роль тут відіграє і екологічне

виховання дітей, коли батьки показують приклад поведінки в природі.

Значний виховний ефект дають спільні з дітьми подорожі на велосипедах, автомобілях або пішохідні походи, особливо на кілька днів.

Незабутні враження залишаються у дітей після спільних відвідин історичних пам'яток культури, музеїв, виставок, картинних галерей.

Сімейний відпочинок на морі – один із видів активного відпочинку членів сім'ї. Участь у підготовці до такого виду відпочинку беруть як батьки, так і діти.

Особливі враження залишаються в дітей, коли вони разом з батьками відпочивають у горах. Спільні походи у гори, перетинання гірських річок, катання на лижах у горах, потім карколомний спуск у долину – все це надовго залишається в невгамовних дитячих душах.

Батьки можуть виховувати своїх дітей і на прикладах пасивного відпочинку. Це може бути спільне захоплення членів сім'ї якоюсь справою. Це може бути філателія, нумізматика, збирання моделей автомобілів, літаків, кораблів – все це неабияк захоплює дітей.

Члени сім'ї, особливо батьки, якщо в них спільне з дітьми захоплення, використовують все своє дозвілля, щоб побувати на виставках, у клубах, на змаганнях тощо. Таке захоплення залишається на все життя.

Таким чином, праця і відпочинок у сім'ї є одним із головних, нерозривно пов'язаних елементів виховання дітей на принципах високої моралі, людяності, любові до людей, виховання шанобливого і люблячого ставлення до дідуся і бабусь, всіх родичів, що складають частинку великої родини – українського народу.

Кожна дитина з малих років повинна розуміти, що її, хоч і невеличка праця, плідно вливається в той великий об'єм роботи, яку виконує вся сім'я, родина. Адже всяка велика робота починається з малої справи.

Прочитайте, як про це сказано в вірші Миколи Сингаївського "Дощ із краплі починається":

Все – із доброго чи злого –

Починається з малого.

Листя виросте з листочка,

З нитки витчеться сорочка.

З пагінця чи бруньки – гілка,

З гілки – дудочка-сопілка.

Хліб – з маленької зернини,

Дощ – із чистої краплини.

Навіть річечка-ріка
Починається з струмка.
День турботою почнеться,
Все довкола усміхнеться.

Проганяй мерщій дрімоту –
І рукам давай роботу.
І роби невтомно, вміло,
Хоч мале, та добре діло.

Яку пораду дає автор? Скористайтесь нею.

Прочитай і поясни ці мудрі поради. Запам'ятай їх.

Хочеш більше знати, ... (треба менше спати).

Хочеш їсти калачі – ... (не сиди на печі).

З ким поведешся, ... (у того й наберешся).

Чужим добром ... (не збагатієш).

Без охоти ... (нема роботи).

Мудрим ніхто не вродився, ... (а навчився).

Під лежачий камінь ... (вода не тече).

Тяжко тому жить, ... (хто не хоче робить).

Чесної праці ... (не цурайся).

Прочитай вірш Степана Пушика "Вишенька". Намалюй до нього кадри діафільму:

Посадив п'ять вишень тато,

А одненьку – я.

Поливаю, зеленіє

Вишенька моя.

Будуть птиці прилітати

У вишневий сад.

Заспівають, защебечуть –

Буде двір наш рад.

Будуть в цвіті білі ночі,

Будуть бджоли вдень,

Буду з хлопцями співати

молодих пісень.

Ми змайструєм гарну лавку

В нашому садку.

Буде наш дідусь сидіти

Тут у холодку.
Скоро дерево зародить
Ягоди смачні.
Буде рідним і сусідам,
Буде і мені.
Гість прийде до нас і скаже:
– Гарно ти зробив,
Що ці вишні кучеряві
З татком посадив.

Обведіть кожну четверту літеру. Прочитайте слово, яке заховалося.

АВТРСБУОХЙТДСВІИКСЄНПЕЯА

Складіть і прочитайте слова.

РІВНЕ – ВНЕ + ДНО – О + Я = ... (рідня)

РАК – АК + ОЛЯ – ЛЯ + ДИНЯ – НЯ + ЧІ = ... (родичі)

РОТ – Т + ДИВАН – ВАН + НАДІЯ – ДІЯ = ... (родина)

Закінчіть речення.

Мама буде щаслива, коли ...

Тато буде радий, якщо ...

Батьки мене хвалитимуть, коли ...

Я називаю маму..., тата ..., бабусю..., дідуся..., сестричку..., братака... Я люблю сімейне свято ...

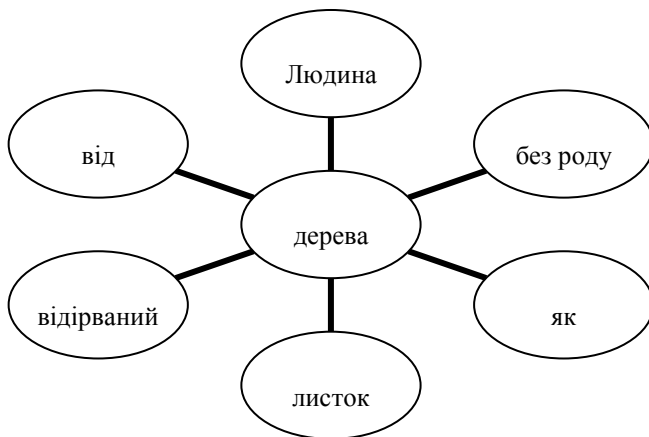
Напишіть замітку до стінгазети про улюблені справи своїх батьків та рідних за планом:

1. Улюблена робота мого тата.
2. Улюблені справи моєї мами.
3. Заняття, які подобаються моїм дідусю й бабусі.
4. Я люблю допомагати
5. Моє шанобливе ставлення до праці моєї родини.
6. Я мрію стати ...

Прочитайте прислів'я. Як ви їх розумієте?

У праці коріння гірке,	а людина для роботи.
Птиця створена для польоту,	а добрі діла.
Не одежа красить людину,	та плоди солодкі.

Прочитайте прислів'я. Поясніть його значення.

Попросіть вдома дорослих допомогти вам відшукати і записати прислів'я і приказки про сім'ю. Поясніть їх значення.

Заняття 4. Родинне свято

Мета: *Показати значення святкових сімейних обрядів у формуванні і збереженні українських народних традицій.*

В житті кожної людини та родин є події, які не пов'язані з якоюсь окремою порою року чи загальноукраїнськими святами, але мають своє велике значення, бо мова тут іде про життя та добро цілої родини, роду.

До традиційних сімейних ритуалів і святкових обрядів у Київській області належать народження, хрестини, пострижини, сватання, весілля, поховання, поминки. В Київщині традиційними формами гостювання були відвідини родичів, сусідів, щоб поділитися з ними радістю, згадати минулі часи, спільно проведені дні, розділити смуток, а то й просто зустрітися на свято, щоб разом заспівати, пожартувати.

До сучасних сімейних традицій належить святкування в сім'ї дня народження дитини.

Народження.

Поява кожного нового члена роду є великою й радісною подією для всіх. Тільки ж матір і дитину, слабих у той час та безпомічних, чекало багато небезпек від злих сил та від людей. “Нечистий” міг

навіть забрати в матері дитину та підкинути їй свою. Тому треба було їх належно охороняти. Робила це баба- повитуха. Але сьогодні діти народжуються переважно в лікарні і там мають точні приписи, як обходитися з ними.

Після повернення матері й дитини додому, можна багато чого доповнити. Гарний звичай, що дитині кладуть у головах хліб – знак життя, та ніж – на оборону перед злом.

Хрестини влаштовувати батьки і намагалися зробити це якнайшвидше. Хрещених батьків запрошував вже батько дитини, заходячи до їх хати з хлібом.

Між хрещеними та рідними батьками постає певне споріднення. Куми вважаються членами однієї родини. Діти їх поважають, не забувають привітати зі святою вечерею, з Новим роком.

Гості, які сходяться на хрестини, приносять у хату хліб, сіль та овочі – знаки добробуту. Кума приносить кілька метрів білого полотна – це обрядове “крижмо”. Ним покривають дитину під час хрещення, а опісля – шиють із нього білизну. Прощаючись з гостями, мати роздає “виноград”, тобто варені яблука й груші, а також на пам’ять “квітки” – китички із колосків, зілля та калини.

Цікавий традиційний обряд **“пострижин”**, тобто стриження першого волосся дитині. Це роблять під час хрестин. Дитину саджають на вивернений вовною вверх кожух – знак добробуту. Хтось, дуже часто хрещений батько, вистригає у дитини по жмуткові волосся над чолом, над потилицею та над обома вухами.

Всі ці обряди – це введення дитини в життя і в родину та охорона перед злом.

Весілля – народний обряд, пов’язаний із вінчанням.

Сватання та заручини відбувалися восени, після закінчення робіт у полі, а весілля – в час м’ясниць, до Великого Посту. Початком весільної церемонії було сватання. Два поважні старші господарі, свати або старости, йшли з хлопцем до батьків дівчини та просили їх про дозвіл на одруження. При цьому питали й саму дівчину, чи вона погоджується. На випадок згоди, старости з батьками обмінюються хлібом і молода прикріплює хлопцеві до пояса вишиту хустку, а старостів пов’язує рушниками. Потім батько частує сватів чаркою горілки.

Знаком відмови було вручення “гарбуза”.

Після сватання відбуваються заручини. Цей обряд є майже повторенням сватання, тільки ж молоді сидять за столом на покуті, а батьки благословляють їх.

Перед весіллям відбувається дівич-вечір. На ньому молода прощається зі своїми подругами. Дівчата ж плетуть молодій та молодому вінки й співають обрядових пісень.

Одяг молодят – справа немаловажна. Сукні молодої та дружок можуть бути прикрашені вишивкою, але скромно та естетично.

Весілля починається в будинку молодої. Перед виходом до церкви, батьки сідають рядком, тримаючи буханці хліба та благословляють, стоячих навколішки молодят іконами Христа та Богородиці. Ці ікони, “батьківське благословення”, займають опісля почесне місце в домі молодят.

До церкви молодята їдуть окремим транспортом. Молодий – з жінками, молода – з чоловіками з родини. А повертаються вже разом.

Дуже гарний звичай у церкві – молоді стоять перед престолом на білому вишитому рушнику. При виході з церкви, друзі та подруги обсипають молодят вівсом чи пшеницею. Це насіння майбутнього щастя.

До весільного обряду входить і “викуп”, який платить молодий родині молодої, щоб впустити його до хати нареченої та перевезення приданого до хати молодого, введення молодої в його хату.

Дуже важливо, щоб батьки зустріли молодят, як велить звичай, хлібом та сіллю.

Короваю не крають молоді, тільки староста. Під кінець весілля молоду пов'язують хусткою. Це робить мати молодого. В давнину під хустку одягали ще й очіпок, який надавав зав'язаній хустці бажаної форми. Хустка й очіпок – це знак, що молода стане жінкою.

Іменини

Крім вшанування днів народження кожного члена родини, ми, згідно християнської традиції, повинні вшановувати дні святих, чії імена носимо, отже – іменини.

Іменини – це не лише вшанування іменинника, але й його святого. Кожний святий заслужив собі на вінець небесної слави якимись визначними рисами характеру й вчинками, і хто носить їх ім'я, повинен їх наслідувати. Про це варто пам'ятати іменинникам, а особливо дітям, коли вони ще малі.

Звичайно, що найкраще починати святкування іменин участю у Богослужінні, відправленому в його честь. Іменинника вітають нашим традиційним “Многая літа”.

Родинні свята були позначені великою достойністю та пошаною нашого народу і їх потрібно шанувати.

В Україні був звичай, а в деяких родинах, селах залишився і до теперішнього часу, на щастя дарувати рушник. Він залишався у дітей і переходив до наступних поколінь, як згадка про батьків, як сімейна реліквія.

Реліквія – це все те, що переходить до дітей та онуків на згадку про батьків. Є повір’я, що сорочка, вишита і подарована на добро, буде оберігати. Родинною реліквією були також фотографії рідних, що зберігалися в скрині або висіли на стіні в рамках. Вони розповідали про предків, де ті жили, чим займалися. Та й сама скриня, переходячи від бабусі до матері, від матері до онучки, залишалася згадкою про бабусю і була сімейною реліквією.

У давнину люди виготовляли одяг самі, а тому і веретено, і мотовило, і гребінь теж переходили з рук в руки, як реліквії. А ще у сім’ї шанувалися сюжетні вишивки, виготовлені руками бабусі чи матері.

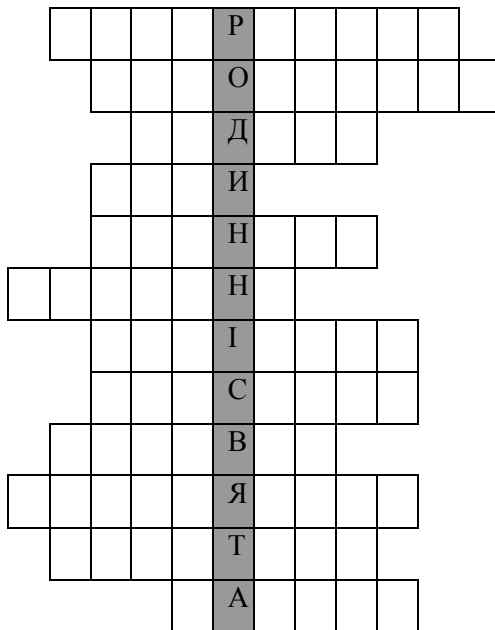
1.Складіть розповідь на тему "Моє улюблене родинне свято".

2.Робота в парі.

Розгадайте кросворд "Родинні свята"

1. Як називається обряд стриження пертого волосся в дитини? (Пострижини).
2. Як називається родинне свято, коли в сім’ї з’являється дитина? (Народження).
3. Хто бере участь у родинних святах? (Родичі).
4. Як називаються між собою після хрестин рідні і хрещені батьки? (Куми).
5. Вшанування людини і її святого. (Іменини).
6. Які батьки з’являються в дитини після хрестин? (Хрещені).
7. Все те, що переходить до дітей та онуків на згадку про їхніх батьків, називається ... (реліквія).
8. Як називається обряд одруження? (Весілля).
9. Без чого не святкують весілля в нашому краї? (Коровай).
10. Як називається традиційна пісня імениннику? ("Многая літа").

11. Як називається обряд, який влаштовували незадовго після народження дитини? (Хрестини).
12. Що колись символізувало відмову дівчини виходити заміж? (гарбуз).

3. Послухайте текст (І.Вихованець "Краса в імені твоє").

Є слово, з яким людина не розлучається ніколи. І народиться дитина – до неї це слово приходить першим. Воно має бути дзвінким і красивим. Це ім'я твоє.

Дитині ім'я дають батьки. Воно вирізняє людину з-поміж інших людей, супроводжує її у щасті й журбі. Ім'я з'єднує нас із батьківською хатою, рідною мовою і культурою, минулим і майбутнім.

Краса імені... Тисячоліттями люди творили імена, шліфували їх, передавали нащадкам. Поняття "краса імені" охоплює багато характеристик. Красиве ім'я легко вимовляється, добре запам'ятовується. Від нього можна утворити багато зменшено-пестливих форм.

Не проста справа обрати красиве ім'я. Цьому зарадять гарні родинні традиції, приміром, називати сина чи доньку іменем батька, матері, дідуся, бабусі. Або обранням імені вшановують видатних осіб, літературних героїв тощо.

В українській мові також витворилася ціла система імен, в основу якої покладено імена християнського календаря. До цього календаря занесені імена всіх святих і всіх тих, хто своє життя присвятив служінню Богові. Якщо ти уважно розглянеш християнський календар (церковний), то можеш там знайти своє ім'я. Цей день вважається днем твоїх іменин. Не плутай його з днем свого народження. Деколи батьки називають дитину за християнським календарем. Тоді день народження і день іменин збігаються. І такий дитині передбачають щасливе життя, бо вона знаходиться під особливою опікою свого "іменинного" покровителя.

Наприклад, покровитель всіх Андріїв є святий великомученик Андрій, для Миколаїв покровителем є святий Миколай, Катеринами опікується свята Катерина.

Вас має зацікавити запитання: як виникли імена? Спочатку було слово звичайне, а тоді ним почали називати людей. Власні імена народилися від звичайних слів.

Імена живуть у народній пісні, де вони набувають особливої мелодійності. Саме в пісні бринить природна краса наших імен, їхня ніжність.

Спробуйте кожен розкрити красу свого імені:

- Випишіть свої імена і знайдіть їхні значення. В цьому вам допоможе словник-довідник "Власні імена людей".
- Утворіть всі можливі зменшено-пестливі форми.
- Знайдіть своє ім'я у християнському календарі. Визначте день своїх іменин.
- Постарайтеся знайти відомості про свого покровителя. В цьому вам допоможе "Біблія для дітей".
- Знайдіть і запишіть вірші, пісні, в яких герой носить ваше ім'я.

4. Зберіть всі відомості про імена своїх батьків, братиків і сестричок, своїх родичів. Які ще імена були у вашій родині?

Пам'ятайте народне прислів'я:

"ІМ'Я КРАСИТЬ ЛЮДИНУ, А ЛЮДИНА – ІМ'Я"

Тема 2. Відомі люди нашого краю (3 год.)

Заняття 5. Відомі художники, поети та письменники Київщини

Мета: *Ознайомити учнів із знаменитими художниками, поетами та письменниками Київщини, показати роль наших земляків у становленні духовної культури України.*

Київщина здавна славиться своїми художниками, письменниками, поетами. Масиви лісів на півночі нашого краю, лісостепові простори на півдні області, прекрасна мелодійна мова і головне – люди – надихали багатьох діячів образотворчого мистецтва, митців художнього слова на створення справжніх художніх творів.

Київська земля дала життя людям, відомим в Україні та за її межами, чиї імена по праву звеличують наш край.

Відомі усьому світу знамениті дочки – **художники** Київської землі:

Білокур Катерина Василівна (1900-1961), майстер народного декоративного розпису, народний художник України, яка родом із с. Богданівки Яготинського району. Жила в тяжких умовах, не вчилась у художній школі. У неї був природний талант. Зображені на її картинах квіти сприймаються як живі.

У своїх невмирущих творах художниця втілила нездоланну силу і красу живописної української природи, щедрі дарунки родючої землі і розмаїття квітів – символи радості, щастя, духовного життя народу.

Приймаченко Марія Оксентіївна (1908-1997), український майстер народно-декоративного розпису, лауреат Державної премії ім. Т.Г.Шевченка, народилась в с. Болотня Іванківського району.

Верес Ганна Іванівна (нар.1928р.), знаменитий майстер художнього ткацтва, заслужений майстер народної творчості України. Славиться своїми вишивками та витканими рушниками. Народилась в с. Обуховичі Іванківського району.

У Білій Церкві жили і працювали:

Лука Долинський (1745-1824), відомий український художник - портретист і майстер натюрморту.

Нікітін Яків Микитович (1824-1866), відомий український живописець.

В теперішній час художник **Дмитренко Олександр Федорович** очолює в Білій Церкві відділення спілки художників України.

Родом із села Шкарівки Білоцерківського району відомий український графік **А.Середа (1890-1961)**.

На Сквирщині народився відомий український скульптор **К. Діденко (1907-1984)**.

Український живописець, народний художник України **Трохименко К.Д. (1885-1979)**, народився в с. Сущани Кагарлицького району.

Відомі поети.

Драч Іван Федорович (нар. 1936р.) поет, перекладач, драматург, публіцист, політичний діяч народився в с. Теліжинці Тетіївського району. За збірку віршів “Зелені врата” отримав Державну премію України ім. Т.Г.Шевченка. За його сценаріями були зняті кінофільми, що надійшли до золотого фонду української кінематографії. (“Вечори на хуторі біля Диканьки”, “Пропала грамота”).

Костенко Ліна Василівна (нар.1930р.), відома українська поетеса. Вона народилась в м. Ржищеві. За роман у віршах “Маруся Чурай” та збірку поезій “Неповторність” удостоєна Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка.

Малишко Андрій Самійлович (нар.1912р.), видатний український поет, перекладач, громадський діяч. Народився в м. Обухові.

Григорій Чупринка (1879-1921), відомий український поет. Народився в с. Гоголів Броварського району.

Як часто я в своїх надіях

З тобою краю мій живу,

Бо вірю я – не тільки в мріях ,–

Ти будеш вільний наяву.

Так писав поет про нашу багатостраждальну українську землю.

Дмитро Чепурний (1908-1944), український поет, уродженець м. Броварів.

Відомі письменники.

Зарудний Микола Якович (нар.1921р.), відомий український прозаїк, драматург. Автор романів “На білому коні”, “Уран”, “Гілея”. Його твори перекладені багатьма мовами світу. Народився в с. Оріховець Сквирського району.

Олійник Микола Якович (нар.1923р.), український прозаїк, публіцист. Автор книг-новел “Чуєш, брате мій”, “Пролог”. Лауреат премії ім. Лесі Українки. Народився в смт. Бишів Макарівського району.

Створіть карту "Митці Київщини" (позначте різнокольоровими кружечками на карті Київської області ті регіони, де народилися відомі поети, письменники, художники).

Знайдіть імена відомих вам митців у буквеному лабіринті.

М	У	Д	К	Л	Н	О	П	Р	И
З	А	Р	У	Д	Н	И	Й	А	Й
В	Ч	Л	О	К	Н	Е	Ч	А	М
Е	Д	М	И	Т	Р	Е	Н	К	О
Р	Л	О	Д	Ш	Н	І	К	І	Т
Е	И	Н	С	Ь	К	И	Й	Н	І
С	Ю	Ц	Б	І	Л	О	К	У	Р

Заняття 6. Відомі спортсмени нашого краю

Мета: *Показати роль і місце Київщини у спортивних досягненнях України, виховувати почуття патріотизму і гордості за свою малу батьківщину.*

Які спортивні змагання Ви знаєте?

Чому Олімпійські ігри мають таку назву?

Значний внесок в розвиток спортивного руху України вносять спортсмени Київщини. У 2004 році в галузі фізичної культури та спорту працювали 3,6 тисяч фізкультурних працівників, в тому числі 1,1 тис. вчителів фізичної культури. Для занять спортом в області діють 49 стадіонів, 406 футбольних полів, 258 стрілецьких тирів, 21 плавальний басейн, 765 спортивних залів.

За місцем проживання створено 60 дитячих підліткових клубів, в яких займаються більше 5 тисяч дітей. У Київщині працюють 260 спортивних клубів, з яких 112 розташовані в сільській місцевості.

Всіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи охоплено 144 тис. чоловік, у тому числі 57 тис. дітей.

Щороку в Київщині проводяться 70 обласних змагань, спортсмени області щороку беруть участь у 130 всеукраїнських змаганнях з 35 видів спорту. Вихованці області беруть участь в 70 офіційних міжнародних змаганнях, чемпіонатах та першостях світу, Європи, етапів Кубків світу та Європи. Чемпіонами і призерами зазначених змагань стали 30 вихованців Київщини.

На чемпіонаті Європи 2004р. з велоспорту на треку Володимир Дюдя з Білої Церкви в командній та індивідуальній гонці переслі-

дування виборів 2 золоті нагороди. На зимовому і літньому чемпіонатах світу з легкої атлетики Жанна Блок з Броварського району здобула золоту нагороду з бігу на 60 м і бронзову з бігу на 100м. Чемпіоном Європи з плавання неодноразово ставав Олег Лісогор з Броварів.

Значний внесок в розвиток олімпійського руху вносять спортсмени Київської області.

Олімпійські ігри зародилися в Стародавній Греції близько 3 тис. років тому. Це були найбільші спортивні змагання, які проводили через чотири роки. Спочатку на таких іграх переважали бігові види змагань, але з часом до програми Олімпіад включили боротьбу, стрибки, бої навкулачки, перегони на колісницях, метання диску і спису.

У Стародавній Греції олімпійців ретельно готували до змагань. У випадку перемоги переможець ігор ставав національним героєм.

У Київській Русі знали про античну фізичну культуру, а також про Олімпійські ігри, і найпоширеніші змагання того періоду мали багато спільного з давньогрецькими.

З часом олімпійські традиції занепали, а ігри не проводилися. Тільки в кінці XIX ст. їх відновили у столиці Греції Афінах. З того часу Олімпіади відбуваються за давньою традицією кожні чотири роки. Сучасні ігри доповнено багатьма новими видами спорту. З 1924 р. почали проводити зимові Олімпійські ігри, які називають Білими олімпіадами.

Олімпійські ігри – це найбільше спортивне свято в усьому світі. В іграх беруть участь спортсмени більшості країн світу. Високі результати на Олімпійських іграх показували і спортсмени Київщини.

Із поліського міста Чорнобиля – штангіст Григорій Новак – перший український важкоатлет, заслужений майстер спорту, який у 1946р. став чемпіоном світу, а у 1952 – став призером XVI Олімпійських ігор у Гельсінкі.

Борець Олександр Медвідь з Білої Церкви став легендою Олімпійських ігор. Він один з небагатьох спортсменів-борців тричі завойовував золоті медалі на трьох Олімпійських іграх підряд – у 1964 – на XVIII іграх у Токіо, 1968 – на XIX іграх у Мехіко, 1972 – на XX іграх у Мюнхені.

На XX Олімпійських іграх 1980 р. в Москві золоту нагороду на змаганнях з кінного спорту здобув заслужений майстер спорту Юрій Ковшов з Києво-Святошинського району.

Юрій Прохоренко з Василькова був учасником XXI Олімпійських ігор 1976 у Монреалі (Канада) та XXII Олімпійських ігор 1980 року в Москві із стрибків з жердиною.

Заслужений майстер спорту Людмила Панчук - Коломієць із Сквири стала чемпіонкою XX Олімпійських ігор у Мюнхені з гандболу у 1972 році.

Олександр Кириченко (велоспорт), Ігор Нечаєв (веслування на байдарках) з Вишгородського району та Олена Немашкало (гандбол) з Броварів стали чемпіонами XXIV Олімпійських ігор 1988 р. в Сеулі (Республіка Корея).

Заслужений майстер спорту Олександр Багач з Броварів на Олімпіаді в американському місті Атланта у 1996 році став бронзовим призером у змаганнях із штовхання ядра.

Володимир Кличко, вихованець Броварського вищого училища фізичної культури став переможцем XXVI Олімпійських ігор 1996 року в Атланті серед боксерів-важковаговиків.

Сергій Матвєєв, вихованець спеціалізованої спортивної школи “Промінь” (Біла Церква) на XXVII Олімпіаді 2000 р. в австралійському місті Сідней виборов срібну медаль на змаганнях з велоспорту. Також він був чемпіоном світу в 1998р.

Добре виступили на XXVII Олімпіаді в Сідней майстри вітрильного спорту Родіон Лука і Георгій Леончук з Вишгорода.

Значних успіхів досягли спортсмени-плавці Ольга Мукомол з Білої Церкви та Олег Лісогор з Броварів.

Від Київщини у складі збірної України виступали на зимових Олімпійських іграх 2002 р. в американському місті Солт – Лейк Сіті вісім спортсменів.

Хоч XXVIII Олімпійські ігри в Афінах, які проходили у 2004 році стали уже надбанням історії, усі ми ще перебуваємо під їх яскравими враженнями. Вони пройшли на дуже високому рівні, організовано і чітко. А головне – спортсмени показали високі результати, справжні зразки спортивного героїзму.

Приємно, що й українські спортсмени досить успішно виступили в Афінах. 12 загальнокомандне місце – це високе досягнення. Є в ньому внесок і спортсменів Київщини. Чотири атлети здобули там медалі, три зайняли п'яті місця, два – шості.

Срібні медалі у вітрильному спорті вибороли Леончук Георгій та Лука Родіон з Вишгорода.

Бронзовими призерами стали Гринь Сергій (Київська область) з академічного веслування та Семикіна Тетяна з веслування на байдарках і каное з Обухівського району. Бронзовим медалістом з гандболу стала Шинкаренко Тетяна з Броварів.

5 місце з важкої атлетики виборолла Шаймарданова Вікторія з Білої Церкви.

6 місця зайняли: Дюдя Володимир з велоспорту (м.Біла Церква) та Матвеев Сергій (Миронівський район), Лісогор Олег у комплексному плаванні 4х100 метрів (м. Бровари).

Таким чином спортсмени Київщини роблять вагомий внесок в розбудову спортивної слави України.

Запитання і завдання:

1. Чим відрізняються Олімпійські ігри від інших спортивних змагань?
2. З чим пов'язане виникнення зимових Олімпійських ігор?
3. Доберіть матеріали і складіть розповідь про місцевих спортсменів, які брали участь в обласних, загальнодержавних і міжнародних змаганнях.
4. Які спортивні колективи є у Вашому населеному пункті або районі?
5. Кого з учасників 28 олімпійських ігор з Київської області Ви знаєте?

Доповніть речення:

Спортсмен – це людина ... (сильна, витривала, наполеглива, ...).

Зимові види спорту: ... (фігурне катання, ...).

Мій улюблений вид спорту – ... , тому що

Я хочу бути схожим на ... , тому що

Розкажи, яка твоя улюблена дитяча спортивна гра. Зіграй її зі своїми однокласниками.

Роз'єднайте слова і прочитайте вислів.

СОНЦЕПОВІТРЯІВОДАНАШІНАЙКРАЩІДРУЗІ

ПРОЧИТАЙТЕ І ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

С	Р	Т	П	О	К	А	О	Р	Я
П	О	З	А	Р	У	З	Д	О	В'

(Спорт – запорука здоров'я)

Заняття 7. Земляки, які боролися з чорнобильським лихом

Мета: *Показати героїзм наших, земляків, що віддали своє життя заради майбутніх поколінь у боротьбі з атомним лихом.*

Чорнобильська катастрофа, що сколихнула весь світ своїми гігантськими розмірами, показала в той же час, що головну роль у ліквідації її наслідків зіграли люди, в тому числі наші земляки. Вони своєю невтомною працею, ризикуючи життям робити все від них залежне, щоб відвернути ядерну загрозу від планети Земля.

Аварія на Чорнобильській АЕС показала, що нашим людям притаманний героїзм, вчинки, що потребують концентрації всіх фізичних і моральних сил.

Пожежники Прип'ятської воєнізованої пожежної частини №2 першими вступили у боротьбу із полум'ям, яке охопило ядерний реактор. Пізніше до них приєдналися пожежники і Прип'ятської спеціалізованої пожежної частини №6. Всього першими вступили у нерівний бій з вогнем 28 пожежників.

Полум'я вирувало, плавився бітум, все затягнуло чадним димом, було дуже важко дихати. Люди ще не знали, що їм загрожує небезпека значно більша, ніж вогонь – це було сильне опромінювання радіацією від розбуреного ядерного реактора. Але люди витримали. Під ранок, коли підійшла допомога, вони відчували нечувану слабкість, головний біль, нудоту. Це були ознаки променевої хвороби. Всі вони були евакуйовані у безпечну зону і вивезені у Москву на лікування. Ці люди здійснили справжній подвиг - як би не героїзм цих людей, можлива була б ще більша катастрофа, наслідки якої навіть важко передбачити.

А через два тижні, в День Перемоги, багатьох із них уже не стало – вони вмирали в московській клініці від гострої променевої хвороби. Відчували смерть, спокійно без сліз прощалися один з одним і тихо вмирали. Не стало Віктора Кібенка, Володимира Правика, Миколи Ващука, Ігнатенко Василя, Тишури Володимира. Всім їм було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

2 грудня 2004 року помер колишній командир Прип'ятської ВПЧ-2 Леонід Телятников. Після аварії він прожив майже 19 років.

Наші земляки, пожежники з Білої Церкви Нагаєвський Георгій, Дяченко Михайло, Войцехівський Петро, Павленко Микола, Бовт Сергій добровільно, ризикуючи своїм життям відкачали радіоактивну воду з під ядерного реактора. Відважні дії пожежників дістали високу оцінку урядової комісії.

Пожежники, ризикуючи своїм життям почали перший етап боротьби з наслідками аварії – загасили небезпечну пожежу і відкачали радіаційну воду з під зруйнованого реактора.

Серед земляків, які боролись з чорнобильським лихом, багато працівників міліції, які ризикуючи своїм життям несли службу на самих небезпечних ділянках.

Це Кучеренко Василь, Стельмах Анатолій, Андрієнко Василь, Помінчук Юрій, та інші. Всі вони відзначені урядовими нагородами.

Говорячи про героїв-пожежників, що здійснили подвиг, не можна не згадати про лікарів, тих, хто лікував найтяжчих, опромінених пацієнтів. За кожним тяжко хворим цілодобово пильнувала група лікарів і медсестер, які працювали в 3-4 зміни.

Наші земляки, лікар Прип'ятської міської лікарні Білоконь Валерій і водій швидкої Гумаров Анатолій у перші години аварії в умовах високого опромінення ризикуючи своїм життям виносили із приміщення станції потерпілих.

Не можна не згадати зв'язківця з ЧАЕС Мисикевич Надію, яка працювала на станції поки її не відправили у лікарню.

Ще не стерлась із пам'яті людей мужня праця оперативного персоналу ЧАЕС, які в неймовірно важких умовах опромінення зупинили роботу всієї станції.

Навічно залишився під завалами станції старший оператор Ходемчук Валерій. Помер на робочому місці станції оператор Володимир Шашенок.

Подвиг героїв Чорнобиля вчить мужності, чесності, вірності обов'язку та товариськості.

1. Спробуйте зустрітись з людьми вашого населеного пункту, які брали участь у ліквідації наслідків на Чорнобильській АЕС?

2. Візьміть участь у конкурсах:

- на кращу розповідь "Герой-рятівник живе поруч";
- на кращий малюнок "Подвиг чорнобильців безсмертний у віках".

3. Продовжуйте міркування:

Герой – це людина, яка

Здійснити подвиг – значить

4. Поміркуйте, як ви розумієте слова:

"В ЖИТТІ ЗАВЖДИ Є МІСЦЕ ДЛЯ ПОДВИГУ".

Тема 3. Твоє духовне коріння (4 год.)

Заняття 8. Рідна мова – невичерпна скарбниця українського народу.

Мета: *Виховувати почуття любові і гордості за свою країну, за український народ, за невичерпне багатство – рідну мову.*

Рідна мова – це неоціненний скарб народу. Вона звучить навколо нас з ранку до вечора. Ми так звикли до цього, що майже не помічаємо її звучання. Ми чуємо її лише тоді, коли вона безпосередньо звернена до нас.

Уявіть собі на хвилинку, що мови нашої ще немає. Що було б тоді з нами? Що було б з нашою землею? Навіть важко це уявити. Адже ми з вами сьогодні вміємо і читати, і писати. І скільки людей протягом століть приклали зусиль, щоб винайти писемність.

Сьогодні наша рідна українська мова постає перед світом в усій своїй красі й принадності, в піснях і віршах, казках і оповіданнях.

Щоб вільно, невимушено, красиво розмовляти, потрібно вчитися. Вчитися довго й наполегливо: вивчати правила, бо це мовні закони, запам'ятовувати прислів'я й приказки, бо це збагачує нашу мову, вивчати вірші, бо це розвиває пам'ять.

Не шкодуйте часу й зусиль для вивчення мови. Мова – наш вірний друг і помічник протягом усього життя.

Наша мова потребує постійного, повсякденного піклування. Кожен із нас повинен оберігати своє рідне слово, плекати його.

Рідна мова

Спитай себе, дитино, хто ти є,
І в серці обізветься рідна мова;
І в голосі ясним ім'я твоє
Просяє, наче зірка світанкова.

З родинного гнізда, немов пташа,
Ти полетиш, де світу далечезна,
Та в рідній мові буде вся душа
І вся твоя дорога, вся Вітчизна.

У просторах, яким немає меж,
Не згубишся, як на вітрах полова,
Моря перелетиш і не впадеш,
Допоки буде в серці рідна мова.

Дмитро Павличко

Прочитайте.

Не можна ходити по рідній землі, не чаруючись виплеканою народом у віках рідною мовою. В народі немає скарбу більшого, як його мова... Слова – це крила ластівки, вона їх не почуває, але без них не може злетіти. Тож маємо зробити все для того, щоб не згорнулися крила, щоб не обірвалася золота нитка, яка веде з давнини в наші дні. (Юрій Мушкетик)

Вдумайтеся в зміст кожного речення, слова. Поясніть:

1. Чому мова – найбільший скарб народу?
2. Що означає вислів: “Слова – це крила ластівки”?
3. Про яку золоту нитку говорить автор?

Продовжте речення:

Слова бувають кольорові, ніжні, влучні, мудрі, теплі, ...

Слово “мама” – (яке?) ...

Любити мову свого народу – значить ...

Робота в групах. Складіть речення з даних слів.

Належить, мова, високорозвинених, наша, світу, мов, до.

Людей, мова, первісних, дуже, бідна, була.

Прочитайте прислів'я. Запам'ятайте їх

Птицю

по

а

людину

пир'ю

по

пізнають

слові

Хто

сам

стидається

мов

себе

свої

той

цурається

Виберіть із поданих віршів той, який вам найбільше сподобався. Вивчіть його напам'ять.

Найдорожче

Синів і дочок багатьох народів
я зустрічав, які перетинали
гірські й морські кордони і на подив
багато бачили, багато знали.
Я їх питав із щирою душею:
– Яку ви любите найбільше мову? –
І всі відповідали: – Ту, що нею
Співала рідна мати колискову.

Дмитро Білоус

Матусин заповіт

Раз мені казала мати:
“Можеш мов
багато знати,
кожну мову шанувати,
та одну із мов усіх,
щоб у серці
ти зберіг”.
В серці
ніжну і погідну
збережу я
мову рідну!

Марія Хоросницька

Напишіть твір-мініатюру на одну з тем:

- 1.Яке слово мене найбільше радує?
- 2.Чому слова бувають холодними?
- 3.Як словом можна вбити людину?
- 4.Які слова можуть зігріти душу?

Допишіть римовані рядочки:

Колосися житом в ... (полі),
піснею в оселі,
щоб зростали наші ... (діти)
мудрі і веселі.

Прочитайте в буквеному лабіринті слова, які можуть характеризувати мову.

Д	К	Р	П	І	С	Е	Н	Н	А
О	Б	А	Г	А	Т	А	І	А	Н
В	Д	О	Р	О	Г	А	Ж	Ш	Ф
Ч	П	М	В	І	Л	Ь	Н	А	А
Й	С	Б	Ю	М	И	Л	А	З	Х

Заняття 9. Зміна пір року в нашому краї. Показати значення зміни пір року для людей і для природи

Мета: *Ознайомити учнів із сезонними змінами у природі. Показати значення зміни пір року для людей і природи.*

Київська область розташована в помірному кліматичному поясі. На Київщині чітко виділяються чотири пори року: зима, весна, літо і осінь. Зима в області починається у другій половині листопада і продовжується до другої половини березня. Середня температура січня -6° , -7° . Випадає в середньому 20 – 25см снігу. Часто бувають завірюхи, ожеледь.

22 грудня настає день зимового сонцестояння, коли найдовша ніч і найкоротший день. Сонце в цей день знаходиться в зеніті над південним тропіком Землі. Зимом буває великі релігійні свята: 7 січня – Різдво Христове, 19 січня –

Хрещення.

У другій половині березня на Київщині земля звільняється від снігового покриву. Починається найкрасивіша пора року – весна.

21 березня настає день весняного рівнодення. В цей день Сонце знаходиться над екватором Землі і рівномірно нагріває північну та південну півкулі нашої планети.

Наприкінці березня повертаються з теплих країв більшість птахів.

В квітні значно теплішає і навіть по ночах вже не буває заморозків. В цей час проростає трава, з'являються квіти, дерева починають вкриватись листям. Весною відбувається найважливіше хрис-

тиянське Свято – Великдень або Воскресіння Ісуса Христа.

У другій половині травня середні добові температури вже перевищують 15° тепла і весна плавно переходить в літо. Літо на Київщині – найчарівніша пора року. Температури вдень тримаються на рівні $25-30^{\circ}$, випадають рясні дощі. В червні луки, поля і ліси покриті густим трав'яним покривом, проростають лісові ягоди, в садах буйно росте полуниця, вишня, черешня, ожина.

22 червня настає день літнього сонцестояння, коли найдовший день і найкоротша ніч. В цей день Сонце знаходиться в зеніті над північним тропіком.

У липні починають збирати чорну і червону смородину, шовковицю, агрус, перші яблука. З овочевих на грядках ростуть перші молоденькі огірки, помідори, з'являється молода картопля. На полях зеленіють пшениця, жито, ячмінь.

У серпні починається збирання врожаю зернових, овочів і фруктів. Наприкінці місяця ночі холоднішають, частіше йдуть дощі.

З другої половини вересня на території Київщини, як правило, встановлюється суха і тепла погода. Це так зване «бабине літо». В вересні закінчується збирання зернових культур, картоплі, цукрових і кормових буряків.

22 вересня настає день осіннього рівнодення, коли день дорівнює ночі. В цей день Сонце знаходиться в зеніті над екватором і поступово “переходить” у південну півкулю. Наприкінці місяця значно збільшується кількість дощових днів.

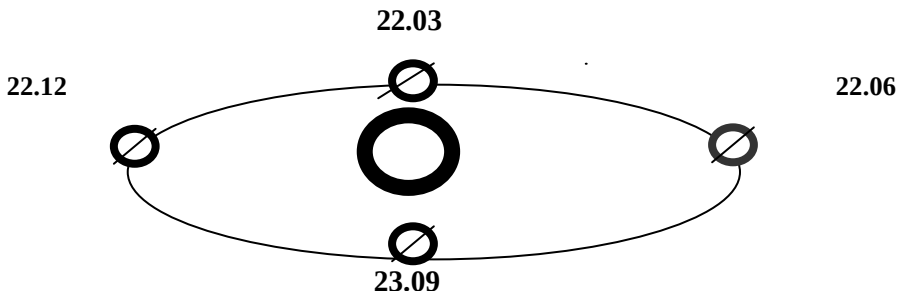
В жовтні дерева скидають жовте листя, частіше йдуть дощі, трапляються перші заморозки. Дні стають все коротшими.

Листопад – останній осінній місяць. На деревах вже немає листя, вночі бувають перші заморозки. Середня добова температура стає близько 0° . У другій половині місяця слід очікувати першого снігу. Замерзають річки і озера.

Такі особливості пір року у Київській області.

Річний рух Землі навколо Сонця

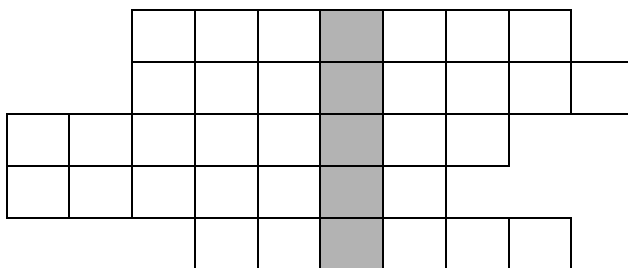
Відишуй назви місяців у буквених лабіринтах. Розподіли їх за порами року.

У	Б	Е	Р	Е	З	Е	Н	Ь	А
Г	К	П	Й	Л	И	Е	Н	Ь	С
Р	Є	Ш	Б	Л	П	Т	В	О	І
У	К	В	І	Т	Е	Н	Ь	Ж	Ч
Д	Я	С	Л	Ю	Ч	Е	Е	В	Е
Е	З	Е	Ю	С	Д	Р	Р	І	Н
Н	Т	Р	Т	Р	А	В	Е	Н	Ь
Ь	Е	П	И	С	И	Л	С	Е	З
Ч	Н	Ь	Й	Т	О	П	А	Д	И

Розгадайте кросворд. Знайдіть ключове слово.

1. Я місяць буйного розквіту трав. (травень)
2. Ще зимові віхоли літають,
Та весни розгін не зупинити.
І дзвінки краплини починають
У промінні сонячним бриніти. (березень)
3. Я перша квіточка весни,
Небесний, ніжний цвіт,
Я пережив зимові сни
І знов родивсь на світ.

А зовуть мене ... (шпаком)

47

все росте у нас навколо,
ягідки почервоніли,
спіє в полі щедрий ... (колос).

Заняття 10. Народний календар, свята, традиції та звичаї нашої місцевості. Народні прикмети, прислів'я та приказки про пори року

Мета: *Ознайомити учнів з народним календарем, святами, традиціями та звичаями населення Київської області, народними прикметами, прислів'ями та приказками про пори року.*

Казка-загадка

За синіми морями, за високими горами на узліссі густого лісу стоїть хатинка. А ліс цей – незвичайний. У ньому і птахи, і звірі, і навіть дерева розмовляють. Ось і розповіли вони, що живе в цій хатинці старий, але дуже мудрий дідусь. І є в нього чарівна паличка.

Стукне він нею об землю – і дива творяться: то сніг іде, то квіти розпускаються, то яблука та груші досягають.

А звати того дідуся – РІК.

Є в нього чотири дочки. Та такі ж гарні, що й очей не можна відірвати: добрі, швидкі, ласкаві, але між собою не схожі.

В білому вбранні, з різдвяними святами, з веселими розвагами, з білосніжними килимами старша дочка – ЗИМА.

Наймолодша дочка журавлиним вітанням пробуджує поля, небеса і струмки, завітчує гаї. Це – ВЕСНА.

Третя – добра і весела, завжди з квітами та ягодами. Це щедре ЛІТО.

А ось послухайте загадку і скажіть, як звали ще одну дочку.

Хто вона, ота красуня,

В золотім намисті,

Що без пензля і без барвів

Скрізь малює листя.

На деревах листя те

Так блищить, мов золоте. (Осінь)

Осінь

Перший місяць осені – **вересень**. Його назва пов'язана із вічно-зеленими кущами вересу, який буйно цвіте о цій порі. Часто вересень називають *бабиним літом*.

У Вересня щедра рука
Заходьте! – він з двору гука.
І яблука сипле з гілок,
і сипле в портфелі сливок,
солодкий зрива виноград –
і кожен з вас Вересню рад.
Бо щедра, ой щедра рука
у Вересня-садівника.

Тамара Коломісць

Жовтень – місяць, коли дерева одягаються в жовтогарячий колір.

Лісами жовтень сам іде,
ще й у сопілочку гуде –
у різьблену, калинову:
Чи всі птахи полинули?
Чи до зими готові
дерева і звірята? –
це жовтню й лісникові
усе потрібно знати.

Тамара Коломісць

Листопад – останній місяць осені, пора опадання останнього листа з дерев.

Я, славний місяць листопад,
все листя обтрусив підряд,
замів стежини чисто,
прикрасив кожне місто.

Тамара Коломісць

Осінні свята

14 жовтня – Покрова Святої Богородиці.

Вперше свято Покрови почали святкувати в Греції. У церковних книгах описано таку історію. На Константинополь напали чужинці й узяли місто в облогу. Мешканці міста зібралися в церкві, щоб вимолити Боже благословення. Опівночі над ними з'явилася мати Божа і підняла над головами людей омофор – вишите

церковне покривало. Це був своєрідний знак, який символізував майбутню перемогу. Звідси й пішла назва – **Покрови**.

(За В.Скуратівським)

Прикмети осені

Багато жолудів – на холодну зиму і врожайне літо.

Якщо багато павутиння і шпаки не поспішають відлітати – осінь буде тривалою.

Грім у жовтні – на малосніжну, м'яку і коротку зиму.

Як у жовтні початок погожий, то кінець негожий.

Яка погода на Покрову, такою і буде зима.

Як листопад дерев не обтрусить, зима довго бути мусить.

Пізній листопад – до суворої і затяжної зими.

Грім у вересні – на тривалу осінь.

Поява комарів пізньої осені – на м'яку зиму.

Журавлі і гуси не поспішають відлітати – холод настане не скоро, зима буде м'яка і коротка.

Прислів'я та приказки про осінь

Осінь іде – дощі за собою веде.

Вересень трусить груші в садочку.

Жовтень ходить по краю і птахів виганяє з гаю.

Листопад – онук вересня, син жовтня, а зимі рідний брат.

Осінь то плаче, то сміється.

Весна красна квітками, а осінь снопками.

Весною дощ із хмари, а восени з чистого неба.

Прочитайте вірш Романа Завадовича. Вивчіть його напам'ять.

ме	зви	ча	рід	ну	ну	пам'
не	ти	ї	і	мо	слав	ять
нав	ма	рід	ти	ву	і	пра
чи	на	ні	ва	й	спів	ді
ла	рід	ша	ну	рід	ний	дів

Складання шарад зі складів “Осінь”

1.Перший склад слова “велосипед”, перший – слова “ремінь”, другий – слова “пісенька” (Вересень).

2.Перший склад слова “жовтий”, третій – слова “велетень” (Жовтень).

3.Перший склад слова “листя”, другий – слова “літо”, третій – слова “снігопад”. (Листопад).

Зима

Грудень – означає “нерівний шлях, укритий грудками”.

Дорожній майстер грудень
мости будує всюди,
вкриває річки кригою,
воює із відлигою:
дороги підморожує
ще й снігом припорошує,
щоб на дзвінких санчатах
Новому року мчати.

Тамара Коломієць

Січень – зими половина, бо, кажуть, січе зиму навпіл. Проте є й інші пояснення назви цього місяця. Січень, бо сніг січе з вітрами.

Січень-ткач полотна білі
тче, щоб землю одягти.
Стелить з пуху заметілі,
щоб посіви зберегти,
одягати шати срібні
кожній липі і дубку,
пританцьовуючи дрібно
од морозу на льодку.

Тамара Коломієць

Сучасна назва місяця **лютий** не вимагає особливих пояснень. Лютий прибрав таку назву через вередливу, примхливу погоду.

Другий місяць зветься лютий,
а лютує він тому,
що на світі довго бути
не доводиться йому.

Наталя Забіла

22 грудня – день народження Сонця.

Зимові свята

28 листопада – 6 січня – Різдвяний піст – Пилипівна.

4 грудня – Введення в зиму – фенологічний день початку зими. Це велике свято. Марія була введена в Храм Божий на виховання.

В цей день нічого не можна позичати. Взагалі у великі свята не можна позичати, тому що це означає забрати з дому добро.

7 грудня – Катерини, покровительки жіночої долі. Варили борщ і кашу і несли на природу, щоб задовольнити долю.

13 грудня – Андрія Первозванного, який благословив Київські гори на будівництво Києва. На Андрія всі ворожіння збуваються.

17 грудня – Варвари – мороз мостить.

18 грудня – Сави – мороз гострить.

19 грудня – Миколая – мороз забиває. В ці три дні буває пік морозів. Якщо в ці три дні буде інй – то це на урожай озимих культур.

Микола – велике зимове свято. Він є заступник, угодник. Микола – прообраз Санта- Клауса.

22 грудня – Ганни, матері Марії.

25 грудня – Спиридона - Сонцеворота. З цього дня Сонце повертає на літо.

Найбільше свято у християн – **Різдво Христове.**

Різдво – ріст вогню. 25 грудня + 1 хвилинка – католицьке Різдво, тому що католицька церква користується григоріанським календарем, а православна – юліанським календарем (старим стилем).

Свято Миколая (19 грудня) відзначали особливо урочисто. Вважалося, що цей святий є захисником усіх бідних і знедолених. Та найбільше його вшановували діти, для яких він був почесним охоронцем. Вручаючи кожному окремо гостинець, святий Миколай згадував усе те добре, що зробила дитина протягом року, і соромив за нечемні вчинки.

Православне Різдво настає 7 січня. Як його святкують православні?

6 січня – перший святий вечір або багата кутя.

За столом збирається вся сім'я. На Святвечір має бути на столі дванадцять страв, бо в Христа було дванадцять учнів-апостолів. Після вечері зі столу нічого не приймають. Вважається це вшануванням душ, тому що мертві душі під свята приходять вечеряти. Діти несуть вечерю хрещеним батькам. А батьки дають їм подарунки, гроші.

Різдво є найдавнішим нашим святом. Це день народження Ісуса Христа.

13 січня – другий святий вечір (Маланка), щедрий вечір.

18 січня – третій святий вечір або голодна кутя. На столі повинно бути мало страв. Мертвим душам кутя не залишалась на столі.

В ніч перед Водохрещенням з 18 на 19 січня вода має найбільші енергетичні властивості, тому її краще набирати з 3 до 4 години ночі.

19 січня – Водохрещення – велике християнське свято.

З 19 січня вода цілий тиждень жива, це вода від Бога. Протягом тижня не можна прати, а тільки обмиватись цією водою. Освячена вода може стояти роками.

19 січня всі йшли до освяченої ополонки, набирали воду і освячували всі кути будинку. Це великий обсеріг.

Жінкам від Різдва і до Водохрещення не можна було йти по воду, це дозволялось чоловікам.

20 січня – Івана Предтечі – день закінчення свят. Жінки ставлять могоричі чоловікам за те, що вони носили воду.

25 січня – Тетянин день. В цей день весну гадають. Якщо літають птахи, то буде рання весна.

15 лютого – Стрітєння. В цей день зима зустрічається з весною. Якщо півень нап'ється води, то буде холодна весна. Це перший прогноз на весну.

Кінець лютого – Масляна. В цей період можна було їсти тільки молочні страви.

Після Масляної починається 7-тижневий строгий піст, під час якого можна було їсти їжу рослинного походження. Перший тиждень посту– можна було їсти тільки житній хліб та каші з узваром із дичок.

Зимові прикмети

Який перший день грудня, така й уся зима буде.

Іній на деревах – мороз, туман – буде відлига.

Якщо навкруги сонця або місяця видно коло – чекай морозу.

Лапатий сніг – на непогоду і відлигу.

Птахи перед потеплінням сідають на нижні гілки дерев.

Коли бурульки на стрісі довгі, літо буде мокрим, а коли короткі – сухим.

Якщо на Стрітєння мороз буває, то ведмідь свою буду розбиває.

Прислів'я та приказки про зиму

Зимове сонце, як мачуха – світить, та не гріє

Зимова днина така: сюди – тінь, туди – тінь – та й минув день.

Січень наступає – мороз людей обнімає.

Січень снігом січе, а мороз вогнем пече.

Січню – морози, а лютому хурделиця.

До Миколи нема зими ніколи.

В січні настав ніс надвір та й назад на піч.

Народна мудрість

Прийшов грудень, приніс студень.

Сумний грудень у свято й будень.

Січень без снігу – літо без хліба.

Сонце блищить, а мороз тріщить.

Місяць лютий кригою скутий.

Лютий лютує красну весну чує.
В лютому зима вперше з весною зустрічається.
Питає лютий, чи добре взутий.

Загадки

1. Як борошно, він білий-білий,
Здається, світ укріє цілий,
Все падає, все нароста,
На села сиплеться й міста,
На гори, на ліси, на ниви –
Пухнастий, легкий, блискотливий.
Лягає майже нам до ніг.
Із вати килим? Ні, це... (Сніг).
Небесна зірка на землю впала
І в ту мить вона розтала. (Сніжинка).
Хто малюнок на вікні
За ніч намалював мені (Мороз).
Надворі горою, а в хаті водою. (Сніг)

Гра "Знайди правильний малюнок"

Вчитель показує ілюстрації з різними порами року. Діти вибирають ті, на яких зображена зима і називають ознаки, за якими вибрали саме ці ілюстрації.

Розповідь про зиму та її синів.

Вийшла Мати-Зима зі своїми дітьми – Груднем, Січнем, Лютим у поле. Треба їм завчасно подбати про все. Грудню вивезти добрива на поле, Січню сніг затримати, а Лютому – сад приготувати до весни. Трудяться діти. Радіє й мати, що дбайливими господарями вирости її синочки. Грудень на радість людям змерзле груддя прикрив сніжком, Січень запросив морози міцні, щоб наснились теплі сни звірятам, пташкам, а Лютий покликав вітри у гості, щоб вигойдати, виколихати сади й ліси.

Робота в групах. Складіть свою казку про зимові місяці.

Розгадайте кросворд "Коляда".

1. Добрий ... тобі, пане-господарю.
2. Нова ... стала, яка не бувала.
3. Де ... родився, з Діви воплотився.
4. Ой радуйся, земле, ... Божий народився.
5. По всьому світу стала новина: Діва ... Сина родила.
6. ... з ягнятком перед тим дитятком.
7. Ой перший же празник – та ... Христове.

8. " ... Богу! " – заспіваймо.

		1						
	2							
	3							
4			*	5				
	6							
	7							
	8							

Весна

Березень – сучасна назва першого весняного місяця. Виникла вона від злиття коренів слів “береза” і “зола”. Саме в цю пору селяни вирубували березові гаї. На звільнених площах сіяли зерно. Зрубані дерева спалювали, щоб отримати золу, попіл.

Розкувати річку з льоду,
сніги розтопити,
сонячній бережечки
квітами встелити.
Насипати зілля-рясту
в садочку, в леваді –
приходь, приходь, березеньку,
діти тобі раді!

Василь Скуратівський

Квітень багатий на квіти.

Я квітую, – каже квітень, –
квітом луків і гаїв.
Листя зграйками на вітах
жде-чекає солов’їв.
Я квітує, – квітень каже, —
весно-сестро, пам’ятай,
що довік бажання наше –
прикрашати рідний край.

Микола Сингаївський

Зазеленіли молодою ніжною травичкою луки і левади. Тому й місяць цей **травнем** назвали.

А чим же місяць травень
поміж братами славен?
Святковими піснями
і громом над полями.

Іде і весело співа,
дощами землю полива
не з лійки – поливайки ,
а з грозової хмарки.

Тамара Коломієць

Народні весняні свята.

14 березня – день Євдокії. Явдоха ясна – вся весна і все літо красне. На Явдохи вода – на Юрія трава. По цьому дню дивились, яка буде весна. Треба витягти пару відер картоплі для посадки. У який день була Євдокія, у той же день треба починати садити картоплю. Садити треба в жіночі дні – середу, п'ятницю, суботу.

22 березня – Сорок Святих. Якщо цього дня дружно тане сніг – розкошуватимуть трави. Якщо кинути 40 лопат снігу, то весна буде ясна. В цей день варили 40 вареників. Дівчата ходили на поле закликати весну.

30 березня – Теплий Олекса – бокогрій. День сонячний – рік медовий. На теплого Олексія діставали вулики. Це день покровительства бджіл. Вважалося, яка погода на Олексія, така буде і на Паску, і на першу половину квітня.

7 квітня – Благовіщення. Марії явився архангел Гавриїл і сповістив, що вона з сьогоднішнього дня зачне сина Божого. Це Благовіщення на весну. На Благовіщення зими не лай, а саней не ховай. Гарна погода на Благовіщення – гарний врожай. Не можна водити дітей у ліс 7 квітня і 27 вересня, тому що все живе вилазить із землі.

Коли гроза – на тепле літо, гарний врожай горіхів.

3 8 по 15 квітня Вербний тиждень – холодний тиждень. Не можна нічого садити. Освячення верби. Кора верби знімає біль, має протизапальні властивості.

В квітні – на початку травня відбувається найбільше християнське Свято – Великдень.

Як відомо, кожні 7 днів міняються фази Місяця. Перші календарі були пов'язані з Місяцем. Святкування Великодня відбувається по місячному календарю. Коли після весняного рівнодення настає перший повний Місяць, то в цей час настає Великдень.

В чистий четвер перед святом треба помитись, обмити всі хворі місця і до сходу Сонця вилити воду на перехрестя доріг, а самому по ньому не ходити.

У п'ятницю печуть паски.

У ніч на Великдень всі йдуть на всенощну і перед сходом Сонця освячують все принесене (паски, яйця,).

Запалювали свічки і несли з церкви додому, зберігаючи вогонь. Треба було обнести запалену свічку навколо хворого і дивитись на нею 15 хвилин.

Розговлялись яйцями, тому що воно в цей день найсмачніше.

Схід Сонця характерний на Паску. 5 разів Сонце грає на рік – на Купала, Різдво, Водохреща, Паску. Енергія від Сонця більша в свята.

На Великдень перший раз зозуля закує.

Не кожен день Великдень, а хліб – не паска.

6 травня – Юріїв день. До Юрія треба було посадити всі культури і показатися по землі. Сісти на поле і кинути через ліве плече 3 рази грудку. В цей день можна садити гарбузи.

Цей день щедрий на пашу – тоді 6 грудня буде надійна санна дорога.

Якщо закувала зозуля – на поганий врожай.

Цієї доби місяць молодий – не гайся із сівбою ярих культур, бо “рання сівба у пізньої не позичає”.

Юрій з водою, а Микола з травою.

22 травня – Микола літній.

Прийшов Миколай – коней випасай.

На Миколу дощовито – влітку буде гарне жито.

27 травня – Сидір – Огірочник.

За ніч не висохла мокра ганчірка – добре для огірків.

Прилетять стрижі – принесуть тепло.

28 травня – Пахом Бокогрій.

На Пахома тепло – все літо тепле.

31 травня – Федот Вівсяник.

Якщо вже встигли викинути лист ясени, чекайте літа сухого.

Народні весняні прикмети

З берези тече багато соку – літо буде дощовим

Грім на початку квітня – буде тепле літо.

Багато хрущів у травні – на сухе літо.

Багато хрущів навесні – на засуху.

Якщо загули бджоли над горобиною – це означає, що скоро кінець весни і настане літо.

Побачиш шпака – знай: весна біля порога.

Рання весна – ненадійна.

Надто соковита береза – літо буде мокрим.
Багато пролісків – гарно вродить картопля
Ранні ластівки- на щасливий рік.
Часті тумани – на мокре літо.

Приказки і прислів'я про весну.

Березневі приказки

Проліски – очі березня.
Від одного березневого дощу земля квітне.
Як березень не хмуриться, а вже весною пахне.
Березень і снігом віє, і сонцем гріє.
Березневий сніг вартий половини добрив.

Квітневі приказки

Квітневі струмки землю пробуджують.
Квітневий день рік годує.
Весною не посієш – восени не збереш.
Теплий квітень, а мокрий май – буде в полі урожай.
Квітень з водою, а травень з травою.
Квітень прохолодний – рік недородний.

Травневі приказки

Як на дощ багатий май – щедрий буде урожай.
Сухий і теплий май – скупий буде врожай.
Холодний май – буде і каша , і коровай.
Травень ліси прикрашає, літо в гості чекає.
Травневий дощ, як з грибами борщ.
Травнева роса коням краще від вівса.
Найхарактерніша ознака травня – роса. Вона не випадає, а утворюється на предметах в результаті охолодження, випаровування повітря.

Народний календар

6 березня – починається сокорух кленів і беріз.
14 березня – який день – таке літо.
25 квітня – останній день, коли ведмідь вилазить із барлоги.
27 квітня – переселення лисиць зі старих нір у нові.
8 травня – приліт зграй співочих птахів.
24 травня – якщо цього дня вогко, то літо дощове і – навпаки.
26 травня – з'являються комарі, починається збір лікарських рослин.

Вісники весни.

Граки прилетіли -... (перші таловини на поля принесли).
Жайворонки над полями заспівали -... (трава зазеленіла).
Зацвітає бузок -... (зозуля повертається з вирію).

Уквітчалась черемха -... (залунав спів солов'я).

Над квітами перші метелики закружляли -... (ластівки прилетіли).

Весна в загадках

• Тане сніжок, ожив лужок, день прибуває. Коли це буває? (Весною)

• Привітанням журавля

Я пробуджую поля,

Небеса і ручаї

Та завітчую гаї.

Відгадали, хто вона,

приходить весна? Ця красуня чарівна? (Весна).

Доповніть речення.

Піднялось вище... (сонечко).

- Сонце пригріло... (землю).
- Стали довшими... (дні).
- Весело задзвеніли...(весняні струмочки).
- Розтав...(сніг).
- На лісових галявинах з'явилися...(проліски).
- Прокинулися від зимового сну...(комахи, вужі, ведмеді, їжаки).
- Прилетіли з теплих країв...(птахи).
- Яка чудова пора! Це... (весна).

Літо

Перший місяць літа має назву **червень**. Саме в цей час у садах і полях цвітуть півонії та червоніє мак. А ще в народі кажуть, що назва місяця пішла від кольору суниць та черешень, які саме починають рум'яніти.

Той, хто бачив, як розкішні

маки вогняно цвітуть,

як в садах дозріли вишні,

аж гілки додолу гнуть.

Той, хто в пору косовиці

на узліссі поміж трав

соковиті полуниці

в повні кошики збирав.

Той розкаже сам, напевно,

чом це здавна між людей

на Україні зветься **червнем**

перший літній місяць цей.

Наталя Забіла

Назва сьомого місяця року – **липень** – очевидно походить від слова “липа”. Тому що на початку липня в Україні починає квітнути це чудове дерево.

Липа, липа зацвіла! –
засурмила всім бджола. –
Гей, злітайтеся, подружки,
у гайок на край села.
Там уже не видно віт,
а лише пахучий цвіт.

Тамара Коломісць

Назва **серпня** пов’язана з жнивими. Слово серп означає знаряддя, за допомогою якого жали колись зернові культури.

Руки в серпня пахнуть полем,
сонцем, житечком дорілим,
бо багато, як ніколи,
на жнивах у нього діла.
Там, де ниви урожайні,
де дорідний колос гнеться,
він жнивує на комбайні,
хоч і досі серпнем зветься.

Тамара Коломісць.

Прикмети літа

- Якщо у червні дощ зрідка буває, то у вулику мед прибуває.
- Коли ячмінь викидає колос, соловейко втрачає голос.
- На горобині ягід як обліплене - осінь буде з рясними дощами.
- З’явилися в серпні опеньки – вважай, що літо закінчилось.
- **Літні свята**
- Перше літнє свято в народі називають Трійця (Зелені свята). У Зелені свята люди
- вшановують пам’ять померлих, полеглих за волю і кращу долю України.

Свято **Івана Купала** відзначають у ніч з 6 на 7 липня. Це одне з найкращих народних дійств. Хлопці заздалегідь заготовляли сухі дрова для вогнища, а дівчата плели віночки. Ввечері всім селом збиралися біля річки чи ставу.

14 серпня відзначають **Маковея**. В цей день печуть паляницю з маком.

19 серпня – Спаса. Господині прибирають кошики плодами саду і городу, готують пишні букети квітів і поспішають до церкви, щоб освятити все те, що дала матінка-земля.

Прочитайте назви літніх свят у буквеному лабіринті.

к	у	п	ж	л	я
а	л	а	я	ц	с
к	о	в	й	і	п
а	м	і	в	р	а
ф	р	я	м	т	с
т	х	ю	к	п	а

Робота в групах. Конкурс “Кращий оповідач”. Побудуйте кращу розповідь про одне з літніх свят.

Розкажіть:

1. Як у вашому місті чи селі прикрашають оселю до Зелених свят?
2. Які повір'я та легенди пов'язані зі святом Івана Купала?
3. Чим найбільше вам подобається свято Маковея?
4. Яке з літніх свят, на вашу думку, можна назвати найсолодшим?

Відишукайте другу частину кожного прислів'я.

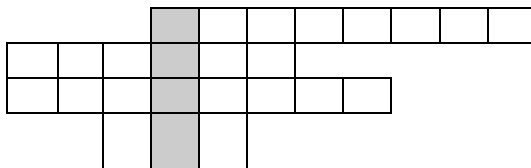
Догодуй бджолу до Івана,
Прийшов липень до хати,
Серпень збирає,
У червні перша ягідка в роток,
Кому в серпні в затінку холодно,
Червень тому зелениться,
Змарнуєш на жнивах хвилину –
Серпень втоми не знає –
У серпні одна турбота –
Хто у серпні байдкує

а друга в козубок.
втрапиш не одну зернину.
все збирає, припасає.
скінчити польові роботи.
то нарядить тебе, як пана
нема коли спочивати.
той взимку голодує.
хто роботи не боїться.
тому взимку й на печі голодно.
а зима з'їдає.

Розгадайте кросворд. Прочитайте ключове слово.

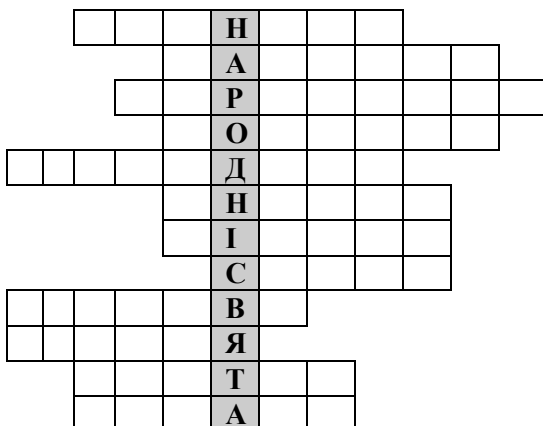
- Пташка, яка живе близько людських домівок і будує гнізда під дахами (Ластівка).
- Комаха, яка збирає нектар з квітів і більша за бджолу. (Джміль).
- Квітка, лікарська рослина (Чистотіл).

- Опади (Дощ).

**Пригадайте, які народні свята святкують у вашій сім'ї.
Розгадайте кросворд “Народні свята”.**

1. Святкування проводів зими і зустрічі весни, яке триває цілий тиждень перед Великим постом.(Масниця)
2. В цей день у церкві святять квіти, воду і мак.(Маковея)
3. Свято зустрічі зими з весною.(Стрітень)
4. Зимове свято, коли освячують воду.(Йордань)
5. Велике весняне свято, на яке пекли паски і фарбували крашанки.(Великдень)
6. Свято Калити.(Андрія)
7. Перше з новорічних свят, воно має давню історію і як свято народження Всесвіту відзначалось ще у часи, віддалені від нас не одним тисячоліттям.(Різдво)
8. У цей день у церкві святять яблука і груші.(Спаса)
9. Осіннє свято, пора весіль. (Покрова)
10. Зелені свята.(Трійця)
11. 9 грудня за народним звичаєм дівчата ворожать, дізнаються про свою долю. Яке це свято? (Дмитра)
12. В цей день дівчата пускають на воду вінки, а хлопці стрибають через вогнище.(Купала)

Заняття 11. Сезонні зміни в природі. Спостереження за рослинами та тваринами в різні пори року. Пори року в усній народній творчості і творах живопису

Мета: *Навчити учнів вести спостереження за змінами природи нашого краю, за рослинами та тваринами у різні пори року. Розкрити вплив природи на творчість митців Київщини.*

Уроки з київщинознавства мають великі можливості для проведення фенологічних спостережень за рослинами і поведінкою тварин у різні пори року.

Весна

Весна – найкрасивіша пора року. 21 березня у день весняного рівнодення Сонце знаходиться в зеніті над екватором. День дорівнює ночі.

Весною рослини починають прокидатись після зимової сплячки. Першими у березні з'являються підсніжники, а за ними проліски. Це перші весняні квіти.

У березні на кленах і березах починається виділення соку, тому тисячі людей використовують можливість отримати цілющий нектар з цих дерев, що гарно вгамовує спрагу і є дуже корисним для здоров'я.

У квітні одягаються в зелений одяг дерева. Особливо красиві в цю пору року берези, клени, липи. Останніми розпускають листя дуби і акації.

Земля вкривається травною, яка переливається барвами ніжно-зелених кольорів.

На початку квітня першими розцвітають абрикоси.

Травень – це місяць, коли квітує більшість рослин. Вкриваються білим цвітом культурні дерева – вишні, черешні, яблуні, груші, сливи.

Цвітуть берези, осики, вільха, клени.

Серед ягідних рослин розцвітають полуниця, агрус, чорна та червона смородина, малина тощо.

У другій половині травня цвітіння рослин припиняється. Наступає літо.

Літо

Найтепліша пора року. 22 червня в день літнього сонцестояння Сонце знаходиться в зеніті над північним тропіком. Це найдовший день року.

Це пора року, коли плодоносять більшість рослин Київщини.

У червні плідно і рясно плодоносять полуниця і суниця. Це період, коли люди збирають значний врожай цих дуже корисних для організму людини ягідних культур.

На початку липня рясно розцвітає малина у садах і у лісі. Це напрочуд корисна ягода, що використовується для лікування простудних хвороб. В лісах поспіває чорниця і ожина.

У липні поспіває садова чорна і червона смородина, черешня, вишня, агрус. Наприкінці липня можна побачити плоди яблунь білого наливу.

На грядках проростають молоді огірки, помідори, молода картопля, редиска, зелена цибуля, перша молода капуста. Літо – це буяння вітамінів на нашому столі.

Осінь

За літом починається пора року, яка зветься золотою, чудовою, барвистою. Це осінь. Перший місяць осені – вересень. Його дні ще теплі, здається що літо знову повертається. На клумбах повно ще яскравих квітів – жоржин, айстр, чорнобривців, досягають пізні сорти яблук і груш, опадає перше жовте листя

Після 23 вересня у день осіннього рівнодення помітно скорочується день. Відлітають птахи у далекі південні краї.

За вереснем настає місяць жовтень. Сама його назва пов'язана з жовтим кольором, що переважає у рослинному світі. Дерев, кущі, трава “одягаються” в колір від жовтого до багряного. Поля вже давно прибрані, врожай зберігається у коморах. Відцвілі більшість квітів і лише хризантеми, що не бояться холодів, продовжують милувати наше око. Останні птахи відлітають на південь.

Жовтень змінює останній місяць осені – листопад. Це місяць перехідний до зими. Листя вже давно опало, часто йдуть холодні, неприємні дощі, стає холодно і непривітно. Зранку бувають тумани, які поступово розсіюються з підняттям сонця над горизонтом. У листопаді часто бувають заморозки а той морози. Випадає сніг, який поступово тане. День ще скорочується.

Осінь – найбагатша пора року в нашій області. На полях кипить робота, адже настає пора збору найпоширеніших сільськогосподарських культур – картоплі, цукрових буряків, кукурудзи.

Восени відбувається заготівля кормів для сільськогосподарських тварин. Лісові господарства дбають в цей час про заготівлю кормів для диких тварин, адже їм нелегко приходить у холодні і сніжні зими.

Поступово осінь переходить у зиму.

Зима

Найхолодніша пора року. Все в природі завмирає. В грудні добова температура стає нижче 0° , замерзають річки, озера, ставки, випадає сніг. 22 грудня у день зимового сонцестояння Сонце знаходиться в землі над південним тропіком. Найкоротший день року у північній півкулі. Після дня зимового сонцестояння день поступово починає збільшуватись.

Січень – найхолодніший місяць зими. В цей час бувають морози до -20° . Проте метеорологи помітили, що за останні 10 років в січні часто бувають відлиги, температура повітря піднімається вище 0° , тане сніг. Такі процеси пов'язані із глобальним потеплінням на планеті. Проте до кінця зими ще далеко.

У лютому природа чекає наближення весни. Дні стають довшими, вдень буває танення снігу.

Всі ми любимо чарівницю-зиму. Але зима – це не лише розваги. Чи задумувались ви над тим скільки нових клопотів і турбот приносить вона людям?

Адже саме в той час, коли випадають великі сніги, дорослим доводиться затримувати їх для зволоження ґрунтів весною. Для цього роблять спеціальні перепони, щоб сильні зимові вітри не змітали його. Також на поля вивозять сніг, який прибирають із доріг у містах.

Особливої уваги в зимову пору року потребують сади. Адже їх потрібно вберегти і від морозів, і від шкідників.

Взимку змінюється спосіб життя свійських тварин, тому догляд за ними потребує особливої турботи. Не слід забувати про диких тварин і птахів. Їх необхідно підгодовувати.

Велике значення в цю пору року мають тепличні господарства, розміщені на території нашої області. Адже вони є головним постачальником вітамінної їжі на наші столи. Такі господарства є в Пущі-

Водиці під Києвом, у Вишгородському, Васильківському, Броварському районах.

Надзвичайно різноманітна природа Київщини. Спостерігаючи за її змінами, за життям рослин і тварин, народ склав багато легенд, пісень в яких виразив свої спостереження, своє ставлення, власне бачення їх ролі в житті і діяльності людини.

Прочитавши легенди про квіти і про птахів, ви дізнаєтесь про це.

Як лелеки дітей врятували

(Легенда)

Давно це було, коли на українську землю нападали орди кочівників. Налетять, підпалять хати, виженуть худобу, заберуть у полон жінок і дітей. А малюків кидали напризволяще на згарищах. Це побачили лелеки і стукотом дзьобів почали кликати козаків на допомогу. Але далеко вони були, не почули. І тоді птахи, підхопивши на крила потерпілих малюків, піднялися високо-високо над землею. Почули своїх дітей козаки і кинулися наздоганяти ворогів. А лелеки кружляли над ними, вказуючи дорогу. Наздогнали козаки завойовників і порубали їх. З того часу лелекам в Україні завжди раді.

Соловей

(Легенда)

Розповідали старші люди, що колись давно ця гарна пташка жила на наших землях. Гніздилася вона в далеких краях і не знала дороги в Україну. Але щоб були солов'ї дуже співучими, то літали по всьому світу, збираючи пісні різних народів для індійського царя, у саду якого вони жили.

Залетів якось один з солов'їв в Україну й сів спочити в якомусь селі. Всі люди на той час були в полі, й село було німе.

— Що то за люди тут живуть, — подумав соловей. — Ні тобі пісні, ані музики не чути?

Але зайшло сонце, і люди гуртом поверталися з поля додому. То тут то там чулися пісні, і соловей звеселів. Але пісні були сумними, бо тяжка праця за день забрала багато сил.

Тут соловей заспівав і звеселив тих людей. Збули вони за втому і так заспівали своєму заморському гостеві, що він сам собі не повірив.

З усіх земель злетілися солов'ї до царського саду, співаючи йому принесені ними пісні. Але все те вже було відоме цареві, і він сердився. Аж ось під вікном заспівав соловей з України, і цар втратив

спокій. Таких пісень він ще не чув і велів тому солов'ю співати день і ніч...

... Зачаровані солов'ї навесні гуртом полетіли в Україну, щоб слухати наші пісні, перекладати їх на пташину мову і нести в далеку Індію. Саме в Україні вони висиджують своїх пташенят, щоб ті від самого свого народження чули найкращі у світі пісні.

Верба

(Легенда)

Одна жінка вдень жила зі своєю сім'єю, а на ніч перетворювалась у вербу. Аж ось про це дізнався її чоловік, узяв та й зрубав вербу, – тоді й жінка померла. І тільки материнська любов продовжувала жити в цьому дереві.

Зроблена з верби колиска заколисувала осиротілого хлопчика, а коли він підріс, то зробив собі сопілку з пагінців старої верби. І сопілка та розмовляла з хлопчиком, як ніжна мати.

Мальви

(Легенда)

Мальва була єдиною дочкою сотника Григорія Кандиби. Під час одного із спустошливих набігів турки захопили село, в якому жила Мальва. Загинув її батько, порубаний мечами, матір у полон забрали, а Мальві якось удалося втекти до лісу. Вона вирішила помститися ворогам і взяла в руки зброю. Слава про сміливу дівчину пішла по всій окрузі. Але підступний зрадник видав її, і турки, порубавши тіло Мальви на шматки, розкидали його по полю. З кожного шматка вирости яскраво-червоні гарні квіти, які й назвали мальвами.

Чорнобривці

(Легенда)

Чорнобривці називають у народі по-різному: жовтяки, оксамитки, бархатки, бо яскраві суцвіття виграють у промінні сонця всіма відтінками лимонних та золотистих, жовтих, оранжевих, червонясто-коричневих барв.

Найбільш поширена назва цих квітів – чорнобривці.

Їхня назва пов'язана зі старовинною легендою про майстрів-чоботарів, які виготовляли особливо гарні, святкові жіночі чобітки, що мали яскраво-червоні халяви та чорні голівки – чорнобривці.

Кожна пора року має свої принади. І талановиті народні митці відобразили цю красу в творах мистецтва.

Микола Пимоненко – відомий український художник-живописець на полотні зображував рідні краєвиди.

Народився М.Пимоненко 9 березня 1862р. на околиці Києва. З дитинства разом зі своїм батьком Корнилом Даниловичем Пимоненком, відомим іконописцем, розписував церкви в селах Малютинка, Боярка, Мотовилівка. Ріс допитливим і кмітливим хлопчиком, захоплювався народною піснюю, грою і співом кобзарів, а особливо – малюванням.

Спочатку навчався в Київській малювальній школі, засновником і керівником якої був художник М.Мурашко. В 1882 році М.Пимоненко вступив до Петербурзької академії мистецтв як вільно слухач, але через хворобу, через погані кліматичні умови Петербурга, він змушений був залишити Академію і повернутися до Києва. Час від часу він приїздив до Малютинки, а останні роки майже постійно проживав у цьому селі.

Більшість своїх картин М. Пимоненко написав тут, у Малютянці, де зараз знаходиться єдиний у світі музей М.К.Пимоненка.

- Що приваблювало художника в цьому селі?
- Що спонукало його до творчості?
- Чому саме тут написав він більшість своїх картин?

Художника вабили неповторні краєвиди села: чудовий ставок, луки із запашним різнотрав'ям, прекрасний сосновий ліс, безкрає поле. Його пензлю належать прекрасні полотна, написані в цьому селі: “На ставку”, “На річці”, “Гуси додому”, “Останній промінь”, “Перед грозою”.

Опис №1 (М.Пимоненко “Перед грозою”)

Приваблює романтично схвильована картина художника “Перед грозою”. Стан природи, її настрій виявлені тут завдяки динаміці композиції, світлотіньовим і кольоровим контрастом. Потемніло. Захмарене небо злилося на обрії зі степом. Швидко насувається важка грозова хмара. Вітер гне дерева, підіймає за вівцями куряву й несе її вдалечинь. Ще мить – і не проб'ються сонячні промені, що зараз яскраво освітлюють частину степу й отару. І ось-ось лине дощ. Поспішаючи додому, підганяє отару пастушка. Тривожний, схвильований настрій значною мірою зумовлений протиставленням темного

синього-синього неба й освітленої охристо-зеленуватої частини степу. Підкреслюють неспокій у природі й мінливі тіні від хмар.

Микола Пимоненко – художник побутового жанру. Він любив зображувати побут українського села, людей праці. Забравшись у потаємний куточок Микола Корнилович писав картини з натури, коли селяни косили, збирали сіно, хліб, пасли худобу.

Це полотна: “Орач”, “Жниця”, “Сінокіс”, “Збирання сіна на Україні”.

Опис №2 (М. Пимоненко “Жниця”)

У картині “Жниця” художник створив привабливий образ молодої селянки. Її показано на першому плані, на тлі поля. Вона здається на хвилинку відірвалася від роботи і, привітно посміхаючись, дивиться на глядача. Обличчя дівчини сповнене щирості і доброзичливості. Крім того, тут зображено жінок (на другому плані й вдалині), які вправно жнуть.

Творчість Миколи Пимоненка відома всьому світові. Його картини є експонатами музеїв найбільших міст світу – Москви, Санкит-Петербурга, Парижа, Берліна, Лондона. На посмертній виставці творів митця, яка відкрилася в 1913 році в Петербурзькій Академії мистецтв, експонувалося 184 картини, 419 етюдів, 112 малюнків.

Завдяки цим людям про Київщину знають в усьому світі.

Заняття 12. Природоохоронна робота в Київській області

Мета: *Показати сучасну екологічну ситуацію в області, природоохоронні об’єкти Київщини, виховувати у учнів почуття бережливого ставлення до природи.*

- У яких природоохоронних заходах Ви брали участь?
- Чи є природоохоронні об’єкти на території Вашого району?

Екологічна ситуація в Київській області вкрай напружена. Північні та частина південних регіонів Київщини потерпають від дії радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Великий негативний забруднюючий вплив на довкілля має найбільше місто України – Київ, а також Біла Церква, Бровари, Фастів, Бориспіль та інші міста.

В аграрному секторі області розташовані 56 хімічно небезпечних об’єктів, які використовують аміак та хлор (м’ясомолочна галузь

промисловості та для очищення води).

В Київській області розміщено 37 вибухонебезпечних підприємств, що зберігають або використовують нафтопродукти.

В 292 господарствах на селі зберігаються 1830 тон пестицидів і отрутохімікатів.

Тільки за 2000–2003 роки в області сталися 62 техногенні надзвичайні ситуації.

Екологічно небезпечним залишається автомобільний транспорт. Тільки в Києві автомобільним транспортом щорічно викидається в повітря майже 150 тис. тон отруйних речовин.

В області налічується більше 1000 мостів, які не завжди мають належний нагляд (34% мостів збудовано до 1961 року).

На електростанціях Київської області 80% енергоблоків вже відпрацювали свій нормативний ресурс, а 48% – вже перевищили цей ресурс.

В області експлуатується понад 2 млн. тон несучих металевих конструкцій і понад 20 млн. куб. метрів залізобетонних конструкцій (машинобудування, гідротехнічні об'єкти, хімічні підприємства).

Загрозу хімічного ураження для Київської області мають 11 українських хімічних підприємств, 12 – білоруських, 7 – російських, 7 – польських, 7 – румунських, 3 – словацькі підприємства.

Тому так важливо проводити природоохоронну роботу в нашій області.

Під впливом діяльності людини дуже змінюється навколишня природа. Будуються дороги, видобуваються корисні копалини, осушуються болота, вирубуються ліси, розорюються луки – все це змінює довкілля. Тому дуже важливо зберегти або створити такі ділянки, де б заборонялася будь-яка господарська діяльність людини, щоб природа на них залишалася в незайманому вигляді. Такі ділянки належать до природно-заповідного фонду.

На території Київської області налічується 85 об'єктів, що перебувають під охороною. До них належать заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні мисливські господарства.

Найбільшими заказниками на Київщині є Дніпровсько-Деснянський, в якому охороняється типовий болотний масив на півдні Лівобережного Полісся; лісовий заказник Жуків Хутір з віковими сосново-дубовими насадженнями; Дзвінківський, в якому охороняються соснові насадження на березі річки Ірпінь. У Шарківському орнітологічному заказнику під охороною лісовий масив з колонією сірих чапель.

На території Дніпровсько - Тетерівського заповідного лісомисливського господарства охороняються типові природні комплекси Київського Полісся. Велику його площу займають ліси, луки, болота, озера. Мета створення господарства – ведення комплексного лісового і мисливського господарювання та охорона мисливської фауни в Київській області. Тут акліматизовано ондатру, розводять фазанів. Зустрічаються птахи, які занесені до Червоної книги України (чорний лелека, сапсан, орлан, зміслов). Проте після аварії на Чорнобильській АЕС господарське й охоронне значення цього об'єкта знизилась.

Заліське лісомисливське господарство знаходиться на Лівобережжі, у Броварському районі. У ньому акліматизують великих копитних тварин – зубра, оленя плямистого.

У місті Біла Церква, на лівому березі річки Рось, розкинувся дендрологічний парк „Олександрія”. Заснований він у кінці XVIII століття поміщицею Олександрою Браницькою, на честь якої і названий. У дендропарку зібрано унікальну колекцію дерев і чагарників (понад 1600 видів). Чудову природу доповнюють давні архітектурні споруди.

Унікальний куточок природи приваблює туристів з усіх куточків України та із зарубіжних країн.

На території області систематично проводяться заходи з охорони земель, які направлені на збереження та підвищення родючості ґрунтів. З цією метою створюють лісонасадження, здійснюють запобіжні заходи боротьби з ярами, поновлюють землі на місці кар'єрів і торфопозробок.

З метою охорони вод укріплюють береги, насаджують водоохоронні ліси.

Усі природоохоронні заходи проводяться в комплексі. Справа охорони природи – дуже важлива справа.

Навчальні заклади області теж можуть вносити вклад у природоохоронну роботу.

Природа – велике джерело духовного і фізичного розвитку людини, тому необхідно більше спілкуватися з природою. Але слід пам'ятати і про її охорону.

Запитання і завдання

1. Які категорії об'єктів природно-заповідного фонду є на території Київщини?
2. Підготуйте розповідь про один з таких об'єктів.
3. Які природоохоронні заходи систематично проводяться в Київській області?
- 4.З'ясуйте, які природоохоронні об'єкти є на території вашого населеного пункту.
- 5.Які рослини і тварини, що знаходяться на території вашого населеного пункту занесені до Червоної книги?

Пам'ятка для учнів з охорони природи

1. Обов'язок кожного громадянина України, кожного учня – оберігати природу, раціонально використовувати та відтворювати її багатства.
2. Бережіть зелені насадження, приймайте активну участь у роботі "зелених патрулів" та інших організацій з охорони зелених насаджень. Не ламайте гілок, не пошкоджуйте крон та стовбурів дерев.
3. Не топчіть газони в парках, скверах і садах. Не рвіть квітучих рослин у полі, на луках та в лісі. Не викопуйте дикорослі лікарські та інші цінні рослини з цибулинами, бульбами, кореневищами. Оберігайте зелені насадження від пожеж.

4. При збиранні грибів, зрізайте їх біля поверхні землі ножем,

5. Допмагайте лісництвам виявляти місця утворення нових ярів після злив і повеней та беріть активну участь у боротьбі з ними, бо утворення ярів зменшує орну площу (земельні ресурси).

6. Беріть участь у озелененні школи, вулиць міста, села. Цим ви зробите важливий внесок у справу охорони та збереження природи.

7. Не задшкоджайте тваринам під час прогулянок в лісі. Пам'ятайте, що тварини відіграють важливу роль у природі, житті людини, народному господарстві. Не руйнуйте мурашників, виявляйте їх і охороняйте, обгороджуйте, щоб їх не шкодили тварини, вкривайте на зиму сухими гілками. Мурашки - санітари лісу, вони знищують велику кількість його шкідників.

8. Оберігайте від руйнування гнізда джмелів та диких бджіл – важливих запилювачів квіткових рослин.

9. Дотримуйтеся правил спортивного рибальства. Рятуйте рибу у водоймах, які пересихають; переносьте її у глибоководні водойми. Взимку прорубуйте ополонки в озерах та річках для порятунку риби від задухи.

10. Не знищуйте жаб, ропух, тритонів, ящірок, вужів, мідянок та інших плазунів і земноводних. Вони захищають сільськогоспо-дарські та дикорослі рослини від шкідників.

11. Охороняйте птахів – надійних помічників людини у справі охорони лісів, полів та луків від комах-шкідників, мишовидних гризунів тощо. Не руйнуйте пташиних гнізд, не забирайте з них яйця, тому що деякі види птахів залишають свої гнізда навіть тоді, коли з гнізда взято лише одне яйце.

12. Дбайте про зимуючих птахів, підгодовуйте їх з настанням холодів. Цим ви збережете наші сади, ліси, поля та луки від шкідливих комах. Створюйте сприятливі умови для гніздування птахів, влаштовуйте штучні гнізда, розвішуйте їх у садах, парках, лісах.

Моє ставлення до природи (тести)

Учні письмово відповідають на кожне речення “**так**” чи “**ні**”.

За кожну відповідь “**так**” ставиться 1 бал.

1. Я дбаю про збільшення лісових насаджень
2. Я не збираю гербаріїв, колекцій метеликів та комах
3. Я прагну не рвати квітів, а милуватися ними у лісі
4. Я не використовую зелені насадження для опалення
5. Я не бачу необхідності в осушенні болота

6. Я не залишаю вогнища в лісі після відпочинку
 7. Я надаю допомогу птахам, тваринам
 8. Я підтримую добродійні ініціативи з охорони природи
 9. Я намагаюся переконати інших дотримуватися правил поведінки в природі.
 10. Я маю вплив на молодших, прищеплюю їм екологічний тип мислення.
 11. Я не забруднюю довкілля
 12. Я займаюся вивченням екологічних проблем
 13. Я виявляю інтерес до природних особливостей Київщини, свого району
 14. Я підтримую тих, хто виступає з екологічною програмою дій
 15. Я підтримую програми створення природоохоронних територій
 16. Я дотримуюся золотого правила – скільки сміття в ліс приніс, стільки й забери із собою.
- Підрахувати:
- 1–5 – вам треба багато чого навчитися, щоб пізнати природу.
6–10 – у вас багато добрих звичок, треба розвивати їх, доповнювати.
11–15 – ви є зразком для наслідування.
16–20 – ви маєте очолити партію зелених.

Заняття 13. Релігія як суспільно-культурне явище

Мета: *Показати роль релігії у духовному вихованні людей, проаналізувати релігійну ситуацію в Київщині.*

Духовність – одна з основних характерних якостей людини, через яку можна прослідкувати її моральність, порядність, чесність, вміння жити в суспільстві.

Одним із напрямків духовного відродження людини стала релігія.

Релігія – це світогляд, що базується на вірі в існування надприродної сили – Бога, що є першоосновою, творцем й управителем світу, що має безмежну владу над людьми.

У важкі моменти свого життя людина звертається до Бога, як до єдиної інстанції, що може допомогти, або полегшити душевні страждання.

Слов'янські племена, що жили на території сучасної України, вірили, що людське життя не закінчується із смертю і людина продовжує жити в потойбічному світі.

Вірування слов'ян носили язичницький, тобто дохристиянський характер.

У слов'ян вшановувались Перун – громовержець, Сварог – бог Сонця, Велес – бог тварин, Стрибог – бог вітру. Наші предки вірили у лісовика, водяного, у русалок, мавок.

Дуб вважався священним деревом, бо був пов'язаний з культом Перуна.

З прийняттям християнства у 988 році язичницькі боги були відкинуті. Поступово Київська Русь почала налагоджувати економічні і політичні зв'язки з країнами Західної Європи і входити в сім'ю європейських народів.

Пройшли віки. Християнство і тепер відіграє дуже важливу роль у духовному житті українців.

Більшість населення Київщини є християнами і сповідує православ'я. В християнстві сформульовані основні постулати, що потім трансформувались у загальнолюдські цінності – свободу слова, свободу совісті, недоторканості житла тощо.

Християнство вважає людину творінням Бога. Головною метою вчення Ісуса Христа – є бажання допомогти людям стати гідними свого Спасителя, відповідати йому у помислах та діяннях.

Християнство виробило морально-етичні норми, яким відповідають Десять Божих заповідей. Ці заповіді окреслюють систему моральних координат, якими повинні користуватися люди у своїх вчинках. За межами цих морально-етичних норм – гріхопадіння.

Організацію релігійного життя здійснює церква. Свої духовні запити люди задовольняють в церквах різних напрямків:

Українській Православній Церкві Московського патріархату, до якої належать 499 громад у всіх районах області, 2 жіночих і 2 чоловічих монастирі у Ржищеві, Білій Церкві, Броварському та Фастівському районах;

Українській Православній Церкві Київського патріархату, що має в Київській області 256 громад, 1 жіночий та 2 чоловічих монастирі у Переяслав-Хмельницькому, Володарському районах та в Богуславі;

Українській Автокефальній Православній Церкві, в якій зареєстровано 12 громад у Білій Церкві, Ржищеві, Бородянському, Білоцерківському, Києво-Святошинському, Таращанському районах;

Українській Греко-Католицькій Церкві, що має у Київській області 8 громад;

Руській Православній Старообрядницькій Церкві (зареєстрована 1 громада в Іванківському районі);

Російській Істинно-Православній Церкві (зареєстрована 1 громада в м. Ірпені).

В Київській області домінуючими протестантськими напрямками є баптисти та п'ятидесятники. В області діє 5 баптистських місій і товариств у Броварах, Ірпені, Борисполі, Вишневому.

На Київщині існує 13 громад ще однієї течії протестантизму – Свідків Іегови.

Крім сповідання православ'я, греко-католиків, протестантизму в Київській області зареєстровані 4 громади іудаїзму – у Білій Церкві, Ірпені, Сквирському районі, та 2 мусульманські громади – у Сквирському районі та Білій Церкві.

Нехарактерним для населення Київщини є римо-католицьке сповідання.

На початку 90-х років ХХ століття в українській православній церкві відбувся розкол. Тому не дивно, що в теперішній час існує кілька православних церков різних конфесій. Від того, як будуть складатись відносини між конфесіями залежить злагода, мир, спокій в українському суспільстві.

Тема 4. Мій рідний край (15 год.)

Заняття 14. Особливості розташування Київської області та міста Києва на фізичній карті України

Мета: *Показати учням особливості розташування Київщини на карті України, навчити визначати географічне положення об'єктів.*

Держава Україна в адміністративному відношенні поділяється на 24 області і Автономну Республіку Крим.

Ми проживаємо в Київській області, яка за розмірами посідає 6 місце в Україні, і 5 місце за кількістю населення.

Наша область є столичною областю, у її межах знаходиться м. Київ – столиця України, центр області, політичний, економічний, науковий, і культурний центр нашої держави, одне з найстародавніших і найкрасивіших міст Європи. В Києві розташовані органи

управління нашою державою: Президент, Верховна Рада, Уряд України.

Київська область розміщена в північній частині України. Вона межує на півночі з Гомельською областю Республіки Білорусь, на північному сході - з Чернігівською, на сході - з Полтавською, на південному сході - з Черкаською, на південному заході - з Вінницькою, на заході - з Житомирською областю України.

Прапор Київської області являє собою прямокутне полотнище, яке складається з трьох рівних за шириною вертикально розташованих смуг: центральна з них жовтого кольору, крайні - синього. Співвідношенням ширини Прапора до його довжини 2:3. На центральній смузі розміщується зображення постаті святого Юрія-Георгія та змія у пропорціях, які характерні для Герба області.

Герб Київської області складається з великого щита, увінчаного золотою князівською діадемою.

На верхньому полі щита розміщується зображення святого Юрія-Георгія на білому коні в золотому облаштунку та шоломі, пурпуровому плащі із списом у руках та німбом навколо голови. Унизу щит прикрашений двома дубовими гілками з зеленим листям та коричневими жолудями, а також шістьма колосками пшениці, які розташовані симетрично по три колоски з обох боків щита. На кожен з двох нижніх колосків зліва та справа від щита частково-накладаються по одному листку відповідної дубової гілки.

Гімн Київської області

Зустрічає сонце співом солов'їним
Край ланів широких і лісів розмай -
Київщина рідна - серце України,
Древній і прекрасний хліборобський край.

У містах і селах над Дніпром і Россю
Розцвітай веселкою, щастям розцвітай,
Щоб в добрі і злагоді нам усім жилося,
Київчино мила, ти наш рідний край.

Із твого коріння витоки держави,

Від часів прадавніх йде твій родовід.
Працьовиті люди - твоя міць і слава -
Твоять нову повість полум'яних літ.

Під блакиттю неба в золоті колосся
Ти побідоносно до вершин злітай,
Щоб усе наміряне у житті збулося,
Київщино любя, ти наш славний край.
Щоб усе наміряне у житті збулося,
Київщино рідна, розцвітай!

Якщо подивитись на фізичну карту України, то ми побачимо, що Київська область лежить між 49 град.13 хв. і 51 град 30 хв. північної широти та 29 град.16 хв. і 32 град.08 хв. східної довготи. Тобто вона розташована в помірних широтах, що визначає характерні риси її природних умов.

Треба відмітити, що територія області лежить на стику двох природних зон, які різко відрізняються одна від одної своїми ландшафтами. Північна її частина розміщена у зоні мішаних лісів (Полісся), південна – у межах Лісостепу.

Крім того, на її кордонах відсутні будь-які важкодоступні природні рубежі – височини, гори, великі річки. Відкритий характер природних кордонів території Київщини має неабияке значення для формування сприятливих природних умов нашої області: помірно-континентального клімату, лісової та степової рослинності, чорноземних та дерново-підзолистих ґрунтів.

Відкритий характер природних кордонів території сприятливий для зовнішніх її зв'язків сухопутними і водними шляхами. Серед них найбільше значення має Дніпро, що перетинає територію області впродовж майже 250 км і до якого на території сучасної Київської області впадають такі важливі притоки, як Десна та Прип'ять. Приймаючи ці річки, Дніпро в районі Києва перетворюється в могутню водну артерію, яка є своєрідною географічною віссю України, де схрещуються найважливіші сухопутні шляхи.

Разом з тим, річка Дніпро, поділяючи територію області на дві частини, створює певні незручності в географічному положенні. Зв'язок між лівобережною та правобережною територіями можливий лише через мости, що розташовані в Києві або за межами області.

Столиця України Київ розташований в центральній частині області по обидва береги Дніпра. Таке розміщення столиці дуже зручне для всіх регіонів області з економічної точки зору. Київ також є своєрідним природним рубежом між зоною мішаних лісів і лісосте-

пом. Так, на північ від столиці протягується природна зона мішаних лісів, а на південь від міста починаються характерні ландшафти лісостепової зони.

Знайдіть у буквеному лабіринті назви областей, з якими межує Київська область і вкажіть у яких напрямках від нашої області вони розташовані.

В	Д	А	И	У	Щ	Г	Л	А	Ж	В	С
Є	Ф	А	Н	О	В	П	К	Ш	Р	В	Ч
Н	Ж	К	Ц	П	Я	О	І	В	С	І	Д
П	Р	Ь	Й	К	Ч	Л	У	Л	М	Н	Н
Ц	Ж	С	Х	М	М	Т	В	Ч	К	Н	Ь
І	И	Р	Ї	Г	Ц	А	А	Е	М	И	Б
Я	Т	И	Ж	Ї	Ю	В	Ч	Р	И	Ц	Ю
Г	О	М	Е	Л	Ь	С	Ь	К	А	Ь	К
Я	Ч	С	С	М	И	Т	Т	А	С	А	Р
Р	Н	І	Г	І	В	Н	Г	Ш	Ь	К	А
Е	Я	Ч	У	К	С	Ф	І	В	А	П	Р
Ч	Ю	Б	Т	И	Ь	К	А	Ї	Х	З	Щ

Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання.

- В якій частині України розташована Київська область?:
 - північній;
 - південній;
 - західній.
- З якою областю на півночі межує Київщина?:
 - Чернігівською;
 - Гомельською;
 - Сумською.
- В межах яких природних зон розташована Київщина?:
 - степу;
 - лісостепу;
 - Полісся.
- Які з цих річок є притоками Дніпра?:
 - Десна;
 - Прип'ять;
 - Рось.
- Які ліси переважають на території Київщини?:

- а) хвойні;
 - б) мішані;
 - в) листяні.
6. Який клімат характерний для Київської області?:
- а) помірний;
 - б) континентальний;
 - в) помірно-континентальний.

Заняття 15. Карта Київської області, твій населений пункт на ній

Мета: *Навчити учнів знаходити свій населений пункт на географічній карті, визначати його географічне положення.*

Київська область створена 27 лютого 1932 року.

На 1 січня 2005 року вона складається з 25 районів.

У складі області 25 районів:

- 11 міст обласного підпорядкування: Біла Церква, Березань, Бориспіль, Бровари, Васильків, Ірпінь, Переяслав-Хмельницький, Прип'ять, Ржищів, Славутич, Фастів;
- 13 міст районного підпорядкування: Богуслав, Боярка, Вишгород, Вишневе, Кагарлик, Миронівка, Обухів, Сквиря, Тараща, Тетіїв, Узин, Українка, Яготин;
- 27 селищ міського типу:
 - Буча, Гостомель, Ворзель, Коцюбинське (Ірпінський регіон);
 - Баришівка;
 - Терезине (Білоцерківський район);
 - Бородянка, Бабинці, Клавдієво-Тарасове, Немішаєве, Пісківка (Бородянський район);
 - Калита (Броварський район);
 - Глеваха, Гребінки, Дослідницьке, Калинівка (Васильківський район);
 - Димер (Вишгородський район);
 - Володарка;
 - Іванків;
 - Згурівка;
 - Чабани (Києво-Святошинський район);
 - Макарів;
 - Козин (Обухівський район);

- Рокитне;
- Ставище;
- Борова, Кожанка (Фастівський район);
- 1194 сільських населених пункти.

На території області розташований Київ – столиця нашої держави, наш обласний центр.

Площа області складає 28,1 тис. кв. км., що становить 4,6% від площі всієї України.

Найбільшим районом Київщини є Іванківський район, до складу якого входить колишній Чорнобильський, що був розформований після аварії на Чорнобильській АЕС. Розташований Іванківський район в північній частині області. Його площа складає 3600 кв. км.

Найменшим за площею є Рокитнянський район, площа якого 600 кв. км. Він розташований у південній частині області.

В середині 90-х років у зв'язку з радіоактивним забрудненням території з північної частини Поліського району із самого смт. Поліське жителі були відселені в інші райони області, а районний центр переведений до села Красятичі, де тепер розміщуються органи державної влади району.

З півночі на південь Київщини впродовж 246 км протікає найбільша річка України – Дніпро, який ділить нашу область на лівобережну та правобережну частини.

В лівобережній частині Київщини розташовані 6 районів – Броварський, Бориспільський, Баришівський, Переяслав-Хмельницький, Згурівський, Яготинський.

Правобережна частина області складається з 19 районів.

Вздовж Дніпра розташовані 8 районів – Іванківський, Вишгородський, Броварський, Бориспільський, Обухівський, Кагарлицький, Переяслав-Хмельницький, Миронівський.

Найбільшим містом Київської області (без урахування Києва), є Біла Церква, в якому проживають більше 200 тис. жителів. У 2006 році місту над Россю виповнилось 974 роки.

Найменшим містом обласного підпорядкування області є Ржищів, де проживають 8,7 тис. жителів.

В області є три міста з населенням більше 50 тисяч жителів – Бровари, Бориспіль, Фастів.

Цікавий склад Ірпінського регіону, до якого входять місто Ірпін та селища міського типу – Буча, Гостомель, Ворзель, Коцюбинське. Населення Ірпінського регіону складає 92 тисячі жителів.

З 2007 року, згідно Постанови Верховної Ради України, смт.Буча стане містом обласного підпорядкування.

Місто Славутич, яке був побудоване після аварії на Чорнобильський АЕС, розташоване на території Чернігівської області.

Місто Прип'ять, яке будувалось впродовж 1970 – 1986 років, де проживали експлуатаційники ЧАЕС було відселене у 1986 році після аварії на атомній електростанції. Зараз це місто закрите.

Місто Чорнобиль було відселене на початку травня 1986 року. Тепер в ньому обмежено проживають люди, зайняті на ліквідації наслідків аварії на Чорнобильський АЕС та функціонують органи управління 30-км зоною.

Методичні рекомендації щодо проведення даного уроку.

1. При вивченні даної теми потрібно використати: глобус, фізичну карту світу, фізичну карту півкуль, фізичну карту України, фізичну карту Київської області.

2. Урок проводиться у вигляді гри “***Уявна подорож по карті***”.

3. Робота учнів з географічними картами:

1.Записуємо разом з учнями адресу нашого міста, села.

2.Пояснить назву нашого населеного пункту.

3.Як називається наш район?

4.Коли наш район був утворений?

5 Знайдіть на карті України наш населений пункт?

6.В якій області ми живемо?

7.Назвати і показати на карті України області, які межують з Київщиною.

8.Назвати і показати на карті Київської області наш район.

9. Як розташований наш район відносно столиці України – міста Києва?

10.Як розташований наш район відносно найбільших міст Європи – Парижа, Лондона, Берліна, Рима?

11.Як розташований наш район відносно столиць найближчих сусідів України – Москви, Мінська, Кишинєва?

12. Як розташований наш район відносно географічного центру України – с.м.т. Добровеличківка Кіровоградської області?

4. Далі вчитель разом з учнями визначає відстань від свого населеного пункту до Північного полюса, екватора, Південного полюса.

5. Після проведеної роботи учні визначають, що наш район розташований в Київській області (в південній, північній, західній, східній її частині).

Матеріал для вчителя:

Київська область знаходиться в центрі північної частини України, має дуже зручне географічне положення.

Наша держава – Україна розташована в східній частині Європи. Вона має спільні кордони на сході – з Росією, на півночі – з Білоруссю, на заході – з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, на південному заході – з Молдовою та Румунією.

Відстань від Києва до Північного полюсу – 5500 км.

Відстань від Києва до Південного полюсу – 15500 км

Відстань від Києва до екватора – 5400 км.

2. Доцільно запропонувати дітям схематично показати на карті розташування населеного пункту відносно найближчих сусідніх областей – Росії, Білорусі, Польщі, Чорного та Азовського морів.

Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання:

1. Розташуйте села (міста) в порядку віддаленості їх від вашого населеного пункту:
 - а)
 - б)
 - в)
 - г)
 - д)
2. Яка площа Київської області в тис. кв. км ?
 - а) 27,5; б) 28,1; в) 30,1; г) 22,9.
3. Яка перша історична назва вашого міста (села)?
 - а)
 - б)
 - в)
 - г)
3. Який район Київської області найбільший за площею?
 - а) Броварський; б) Сквирський; в) Іванівський; г) Миронівський.
4. Який район Київської області найменший за площею?
 - а) Фастівський; б) Бориспільський; в) Кагарлицький; г) Рокитнянський.
5. В якому році була утворена Київська область?
 - а) 1944; б) 1954; в) 1932; г) 1939.
6. Скільки сільських населених пунктів на території Київщини?
 - а) 1189; б) 1194; в) 1175; г) 2004.

Заняття 16. Рельєф Київської області

Мета: *Дати загальне уявлення про особливості рельєфу Київщини.*

Рельєф – це нерівності земної поверхні. До форм земної поверхні належать гори, плоскогір'я, височини, низовини.

Чим же цікаві форми рельєфу Київської області і які вони? По-перше, гір на Київщині немає. По-друге, плоскогір'я теж відсутні.

Північ нашої області розташована в межах Поліської низовини. Вона тягнеться від кордонів Київщини з Білоруссю і приблизно до широти Києва. Тут середня висота коливається від 100 до 190 метрів над рівнем моря. Це плоска рівнина, тому річки Полісся течуть дуже повільно.

Південно-західну частину області займає Придніпровська височина. Це найбільш висока частина Київщини. Висоти над рівнем моря на окремих ділянках тут перевищують 220-260 метрів, а біля села Круті Горби Тарашанського району знаходиться найвища точка нашої області (+ 273 метри над рівнем моря). Поверхня Придніпровської височини розчленована густою сіткою річкових долин і балок.

У східній і південно-східній частині області знаходиться Придніпровська низовина, яка лежить в долині річки Дніпро і частково Десни. Це плоска рівнина на якій інколи трапляються яри і балки. В долині Дніпра знаходяться найнижчі місця Київщини в Переяслав-Хмельницькому районі – 86 метрів вище рівня моря.

І виходить, що поверхня Київщини схожа на слабо хвилясту рівнину, яка знижується з заходу на південний схід. Тому зустрічаються балки, яри, пагорби, горби, долини.

Запитання і завдання

1. Які форми рельєфу поширені на території Київської області?
2. Чим височини відрізняються від низовин?
3. Розкажіть про форми рельєфу, які оточують вашу школу?
4. Які форми рельєфу характерні для правобережної частини Київщини?
5. Які форми рельєфу поширені на лівобережжі Київщини?

Запам'ятайте

1. Досліджуючи рельєф своєї місцевості, треба вміти описувати форми його поверхні. Вона є горбистою чи рівнинною?

2. Треба спочатку визначити, які **виуклі** форми рельєфу розташовані у вашій місцевості? (горби, підвищення, гряди), яка їх кількість, чи мають вони свою назву?

Опишіть породи, які їх складають, визначте їх висоту, крутизну схилів, яку мають орієнтацію по сторонах горизонту, характер рослинності, що вкриває схили.

3. Потім треба визначити **вгнуті** форми рельєфу (западини, яри, балки, промоїни). Якщо мають місце відкриті пласти землі, опишіть їх за планом:

- Положення відносно елементів рельєфу, будинків, доріг;
- Орієнтація за сторонами горизонту;
- Простилання і падіння пласта;
- Потужність, структура, колір;
- Відбір зразків порід.

Матеріал для вчителя.

Виділяють за походженням такі форми рельєфу:

- Створені за допомогою дії вітру – еолові форми (дюни, кучугурні піски).
- Створені діяльністю підземних вод (зсуви, западини, карст).
- Утворені діяльністю поверхневих вод – ерозійні (річкові долини, балки, яри).
- Акумулятивні (річкові тераси, конуси виносу, дельти річок, острови).
- Утворені діяльністю древніх льодовиків (морени, баранячі лоби, моренні горби).

Гори – це форми рельєфу, висота яких перевищує 2000 метрів.

Плоскогір'я – це форми рельєфу, висота яких коливається від 500 – 1500 м.

Височини – це форми рельєфу з висотами до 500 метрів.

Низовини – це форми рельєфу з висотами до 100 метрів.

Річкова долина – це зниження в рельєфі, по якому тече річка.

Яри – це витягнуті заглиблення на землі із оголеними крутими схилами, що має довжину до кількох кілометрів, а глибину до 100 метрів.

Балки – це витягнуті заглиблення зі схилами, вкритими рослинністю, має довжину до 10 км, а глибину до 100 метрів. Утворюються із колишніх ярів.

Індивідуальна робота Виконайте тестові завдання.

1. Назвіть виуклі форми земної поверхні, які трапляються на території Київської області:

- а) гори; б) височини; в) горби; г) підвищення.
2. Назвіть вгнуті форми земної поверхні, які трапляються на території Київської області:
а) яри; б) балки; в) западини; г) промоїни.
3. Назвіть форму рельєфу з висотою до 500 метрів:
а) низовина; б) височина; в) гора.

Заняття 17. Ґрунти Київської області

Мета: *Познайомити учнів з типами ґрунтів Київщини та їх формуванням.*

Первісні люди займались полюванням і збиранням плодів. Але чисельність племен древніх людей невпинно зростала. І наступив той час, коли такий спосіб життя вже не міг прогодувати людей. Людство постало перед проблемою вибору: вмерти від голоду або шукати інші способи прохарчуватись. Вихід був знайдений: люди навчились вирощувати потрібні рослини та розводити тварин, що без ґрунту зробити було б неможливим. Так древня людина стала використовувати землю, привчаючись до постійного проживання на одній місцевості.

Поступово люди прийшли до розуміння того, що на одних ґрунтах рослини ростуть добре, на інших – гірше, що ґрунти одних територій відрізняються від ґрунтів інших територій. Таким чином була відкрита така властивість ґрунту, як родючість.

Людина завжди відчувала глибоку повагу до землі-годувальниці. Земля дає можливість вирощувати сільськогосподарські культури, які є основним джерелом підтримки життя населення. Землею лікувалися, прикладаючи її до ран, як оберіг брали з собою в дорогу. Старовинні орачі говорили: “Земля – мати наша, всіх годує і пестить”.

Відомо, що на піску, глині або камінні рослини не можуть розвиватись, тому що гірські породи неродючі.

За багато тисяч років під дією сонця, води, вітру гірські породи подрібнюються і розпушуються, утворюючи пухкий шар породи, крізь який вже можуть проходити вода й повітря. На цьому шарі породи поступово починають поселятись рослини. Рештки рослин, а також тварин під дією мікроорганізмів перегнивають і від їх залишків утворюється перегній або гумус, який перемішується з подрібненою породою. Таким чином утворюється ґрунт.

Ґрунт – це верхній шар гірських порід, який має родючість. На ньому ростуть рослини. Також у ґрунтах живуть комахи, личинки, черв'яки, землерийки, кроти та інші тварини, які їдять рослин, перетравлюють їх. Залишки їжі потрапляють у ґрунт і удобрюють його. Ґрунт стає родючим, тобто здатним забезпечувати рослини поживними речовинами, що є його основною властивістю. Від родючості ґрунту залежить врожайність сільськогосподарських культур.

Родючість визначається кількістю і якістю перегною (**гумусу**). Чим більше гумусу утворюється, тим більш родючіший Ґрунь.

Чому в різних місцях утворюється різна кількість гумусу?

Для нормального росту рослин необхідна волога, яка потрапляє в ґрунт у вигляді атмосферних опадів. Потрапляючи в ґрунт і пройшовши в його середину, вода виконує дуже важливу функцію: вона розчинює різні органічні та мінеральні речовини, що виникли при розкладі органічних залишків рослин і тварин, та перетворюється у ґрунтовий розчин.

До складу ґрунту входять 45 різних речовин. Він складається з твердих речовин, ґрунтової води, повітря і живих організмів (мікроорганізмів, комах, черв'яків, личинок).

Зовні ґрунти можна відрізнити один від одного за кольором. Колір ґрунту залежить від кількості перегною. В залежності від кольору ґрунти отримали різні назви – чорноземи, каштанові, буроземи, сіроземи.

Київська область лежить у зоні мішаних лісів та лісостепу.

Північну частину Київщини займають дерново-підзолисті ґрунти, які утворились під мішаними лісами, в яких переважають сосна, дуб, берези, осика, вільха. Шар гумусу в таких ґрунтах невеликий, тому що рештки листя, трави, соснових гілок перегнивають повільно, систематично промиваються дощовими водами. На таких ґрунтах добре ростуть картопля, льон, жито.

У південній частині області в лісостепу на відкритих ділянках переважають чорноземи, а під широколистяними лісами сформувались сірі лісові ґрунти. **Чорноземи** – най родючіші ґрунти в світі. Вони вкривають половину території Київщини. Чорноземи утворились під пологом степової рослинності при недостатньому вимиванні, що привело до накопичення перегною.

Лісостеп – дуже важлива зона цукрового бурякосіяння в Київській області. Тут також вирощують озиму пшеницю, ячміль, кукурудзу, горох.

Ґрунт є найдорожчим багатством людства. Але ґрунти треба оберігати, не допускати їх засолення, забруднення промисловими відходами.

Потрібно також боротися з ерозією ґрунтів, внаслідок чого утворюються яри та балки, втрачається гумус, що заважає сільськогосподарському виробництву.

Запитання

- 1.Що називається ґрунтом?
- 2.Як утворюються ґрунти?
- 3.Що входить до складу ґрунту?
- 4.Які ґрунти поширені у нашій місцевості?
- 5.Які ґрунти поширені в північній частині Київщини?
- 6.Як утворилися чорноземи в нашій місцевості?
- 7.Що сприяє родючості ґрунтів?
- 8.Що робить людина, щоб підвищити родючість ґрунту?

Розшифруйте прислів'я записуючи замість чисел відповідні букви алфавіту.

26, 23, 19; 20, 21, 19; 10, 7, 17, 16, 32; 6, 2, 1, 8; 3, 19, 18, 1;
23, 19, 17, 24; 20, 19, 3, 7, 21, 23, 1, 8.

(Хто про землю дбає, вона тому повертає)

Утворіть ланцюжок залежності між словами.

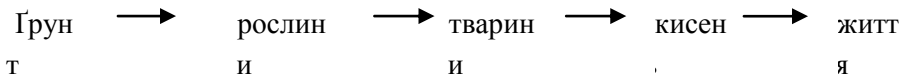
РОСЛИНИ

ЖИТТЯ

ГРУНТ

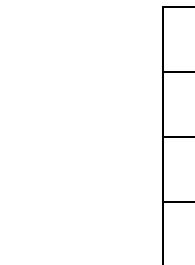
КИСЕНЬ

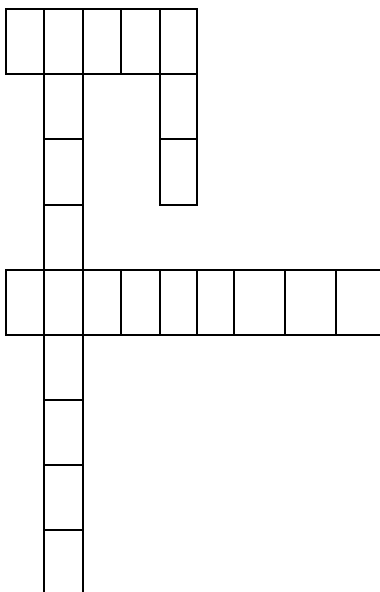
ТВАРИНИ

Розгадайте кросворд.

- 1.Верхній пухкий родючий шар землі. (грунт)
- 2.Властивість ґрунту. (родючість)
- 3.Складова ґрунту. (повітря)
- 4.Які ґрунти переважають у центральній частині Київщини? (чорноземи)

Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання.

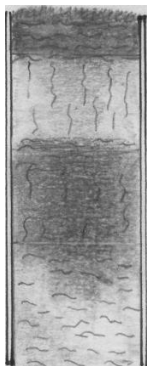
1. Які назви отримали ґрунти в залежності від кольору?:
а) чорноземи; б) каштанові; в) буроземи; г) сіроземи; д) жовтоземи.
2. Що входить до складу ґрунту?:
а) пісок; б) глина; в) перегній; г) вода; д) повітря; ж) мінеральні солі;
3. Які ґрунти переважають на Київщині?:
а) чорноземи; б) глинисті; в) дерново-підзолисті; г) піщані.
4. Назвіть засоби підвищення родючості ґрунтів:
а) розпушування; б) удобрювання; в) оранка.

Запам'ятайте!

Щоб визначити типи, види ґрунтів своєї місцевості, встановити характер їх розповсюдження треба виконати такі завдання:

- Вкопати яму глибиною 0,5м – 1м на різних елементах рельєфу. Для зручності робоча стінка розрізу повинна бути розташована до сонця.
- По розрізу визначити будову ґрунтового профілю від поверхні до материнської породи.
- Записати основні ґрунтові горизонти, виміряти їх потужність в см.

Схематичний розріз дерново-підзолистого ґрунту

Гумусовий горизонт (перегній)

Горизонт вимивання

Горизонт вмивання

Материнська порода

Далі визначаємо морфологічні ознаки ґрунту:

- Вологість ґрунту (сухий, вологий, сирий, мокрий)

- Колір ґрунту
- Механічний склад (глинистий, суглинистий, супіщаний, піщаний)

Заняття 18. Корисні копалини Київщини

Мета: *Дати загальне уявлення про багатства корисних копалин Київської області*

Подивіться уважно навколо себе. Цегла, цемент, скло, з яких споруджено будинки, вироби з заліза, електроенергія – усе це перероблені для потреб людини гірські породи та мінерали. Усі гірські породи та мінерали, які людина використовує для своїх потреб, називають корисними копалинами. Всі корисні копалини поділяють на паливні, рудні і нерудні.

Паливних корисних копалин в Київській області дуже мало. Є невеликі поклади торфу в північних районах у долинах річок Прип'ять, Здвиж, Бучанка, Ірпінь, Трубіж, Супій, Карань. Торфом опалювали будинки, він був гарною підстилкою для великої рогатої худоби. Та й це якісне добриво для землі.

Тепер торф майже не використовують для опалення.

За прогнозами вчених, запасів торфу вистачить в Київській області ще на 50 років.

Немає покладів нафти, газу, кам'яного вугілля в нашому регіоні.

З рудних корисних копалин зустрічаються в Київському Поліссі невеликі поклади болотних залізних руд, які не мають промислового значення.

З нерудних корисних копалин у межах області велике значення мають запаси будівельних матеріалів.

Граніти. Найбільші поклади граніту виявлено на південному сході області, поблизу міст Сквиря, Біла Церква, Богуслав, смт. Рокитне. Граніт добувають з кар'єрів у вигляді буту (великі кам'яні брили) і щебеню. Ними прикрашені станції метро в Києві.

Київщина багата й на інші будівельні матеріали.

Глина. Поклади глини зустрічаються по всій території Київщини. Ця сировина використовується для виробництва цегли. Глину видобу-

вають в Млачівському, Ірпінському, Обухівському, Стайківському, Пироговському родовищах. За запасами глини Київська область посідає сьоме місце в Україні.

На правобережжі – у Васильківському, Іванківському, Фастівському районах – є великі поклади білої, зеленкувато-сірої глини. З неї роблять черепицю, різні види цегли, керамічні труби, облицювальну плитку.

Каолін або біла глина зустрічається також в Кагарлицькому та Вишгородському районах. Вона використовується для виробництва фарфору.

А який гарний і корисний для здоров'я глиняний посуд! Борщ найсмачніший, якщо він зварений в глиняному полив'яному горщику в печі.

Піски. Київщина багата на скляні і будівельні піски. Поблизу Києва та на півночі області добувають піски, які використовують для виробництва скла. Це родовища Мирчанське, Бабинецьке (Бородянського району), Бучанське (Ірпінський регіон).

Будівельні піски зустрічаються на всій території Київської області. За запасами пісків Київщина займає друге місце в Україні.

Бурштин. Це застигла смола хвойних дерев, часто з домішками і включенням комах, частин рослин, пухирців газу. Колір – жовтий, бурий, червонуватий, рідко зелений і фіолетовий. Зустрічається у Вишгородському районі біля села Нові Петрівці. Бурштин використовується для прикрас, а також як лікувальний амулет. Люди здавна вірять у цілющу силу спаленого бурштину (ладану). Народний лікувальник свідчить, що той, хто його відчує душею, правдивим і щирим буде, спокійним і ласкавим. Ладаном обкурювали новонароджених, щоб вродливі та здорові були. І сьогодні багато людей носять бурштинове намисто для запобігання зобу – хвороби щитовидної залози.

Практична робота.

1. Позначте на карті Київської області місця видобування корисних копалин.
2. Які корисні копалини є у вашому районі? Позначте їх на карті.
3. Розгляньте колекцію корисних копалин, проведіть дослід з тими, які є у вашій місцевості. Визначте їх властивості.

4. За допомогою карти визначте, в яких областях України видобувають ті самі корисні копалини, що й на території Київської області.

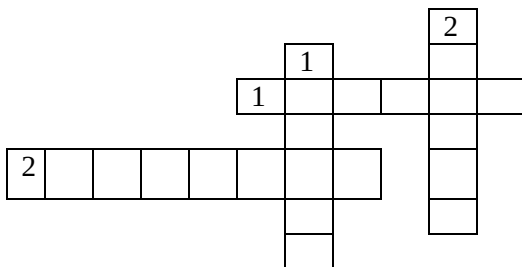
Розгадайте кросворд “Корисні копалини”

По горизонталі:

- 1.Порода, яку видобувають на південному сході області. (граніт)
- 2.Смола хвойних дерев – це ... (бурштин)

По вертикалі:

1. Корисна копалина, яка зустрічається по всій території Київщини. (глина)
2. Корисна копалина, яку використовують для виробництва скла. (пісок)

Заняття 19. Клімат і внутрішні води нашої області

Мета: *Ознайомити учнів з особливостями клімату та внутрішніми водами Київської області.*

Кліматичні умови.

1. Пригадайте, що таке атмосфера.
2. З кількох шарів вона складається?
3. Який шар знаходиться біля земної поверхні?

Клімат – це стійкий стан нижнього шару атмосфери .

Що ж впливає на формування клімату України і Київської області зокрема?

1. Сонячна радіація (кут падіння сонячних променів).
2. Переміщення повітряних мас над територією Київщини.
3. Характер підстилаючої поверхні, тобто рельєф.

Як відомо, Київщина розташована в помірному кліматичному поясі, тому над її територією сонячні промені нагрівають земну поверхню влітку під кутом 60^0 , а взимку – тільки 20^0 .

Середні температури найтеплішого місяця, липня, коливаються в межах $+21 + 23$ градусів тепла. Середні температури найхолоднішого місяця, січня, коливаються в межах $-6 - 8$ градусів морозу.

В середньому на територію Київщини випадає 550-650 мм опадів за рік. Найбільше опадів випадає влітку і восени, найменше – взимку.

На територію Київщини впливають такі типи повітряних мас.

З заходу, з Атлантичного океану на територію області надходять вологі повітряні маси (циклони) протягом усього року. Влітку вони приносять дощі, похолодання, а взимку, навпаки, мокрий сніг і потепління. Ці повітряні маси в основному формують клімат нашої області.

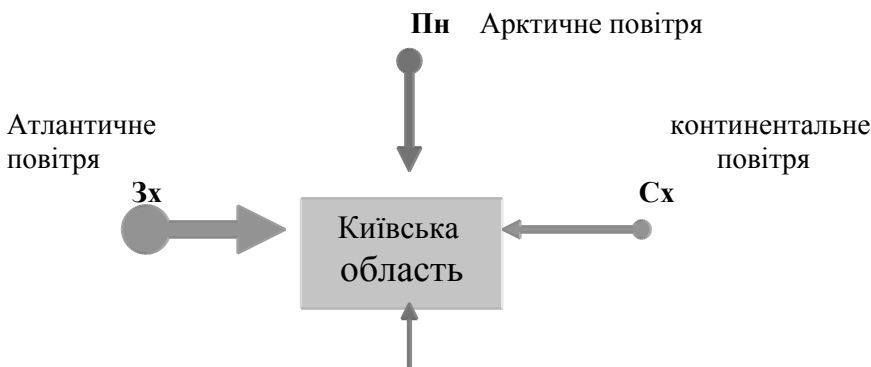
З Північного Льодовитого океану в зимовий період року надходять холодні повітряні маси, які приносять на Київщину різке похолодання, снігопади. Після проходження арктичних циклонів встановлюється морозна і безвітряна антициклональна погода.

Влітку арктичне повітря нагрівається над суходолом і надходить вже до Київщини сухим і помірно теплим.

Зі сходу на територію Київщини впливають континентальні повітряні маси, які дмуть з Центральної Азії і Казахстану. Завдяки їм влітку у нас встановлюється суха і тепла, а взимку – суха і холодна погода.

З півдня до Київської області надходять тропічні повітряні маси, які сприяють встановленню в літній період дуже теплої погоди з частими дощами.

Певний вплив на формування клімату Київщини мають форми рельєфу. Оскільки наша область має рівнинний рельєф, то повітряні маси з Атлантичного та Північного Льодовитого океану, з Центральної Азії та з Північної Африки вільно пересуваються над територією Київщини, міняючи відповідно характер погоди.

Пд тропічне повітря

Погода – це стан нижнього шару атмосфери в даний час і в даному місці.

Прикмети погоди.

Якщо на небі перисті хмари – то через три доби буде йти дощ.
На листі каштанів за добу до дощу з'являються липкі краплини соку.
Якщо зранку горобці купаються в пилюці – після обіду піде дощ.
Якщо ластівки літають низько над землею – то скоро піде дощ.
Якщо комарі літають роєм – завтра буде ясна, сонячна погода.
На гарну погоду цвіркуни кричать, а мовчать – буде дощ.

Запам'ятайте!

Клімат своєї місцевості бажано вивчати на шкільних метеомайданчиках.

Прилади, за допомогою яких вимірюють елементи погоди:

Термометр – температуру повітря;

Гігрометр – вологість повітря;

Опадомір – кількість опадів за добу;

Снігомірна рейка – потужність снігового покриву;

Флюгер – напрям і швидкість вітру;

Барометр – атмосферний тиск.

Внутрішні води Київщини.

Внутрішні води дуже тісно пов'язані з кліматичними умовами, тому що їх наповнюваність залежить від кількості опадів і температурних умов.

До внутрішніх вод нашої області належать річки, озера, болота і підземні води.

Розвитку річкової сітки в області сприяє рельєф. Незначні коливання висот на півночі спричинили повільну течію річок, утворення меандр, старих русел.

Особливістю поверхні є те, що її розділяє могутній Дніпро на Правобережну та Лівобережну частини. Правий берег річки вищий, а лівий – нижчий. Київська область має загальний похил з південного заходу на північний схід, що сприяло утворенню більшості річок у південній частині області.

Через територію Київщини з півночі на південь впродовж 246 кілометрів протікає річка Дніпро, яка ділить нашу область на лівобережну і правобережну частини. Це рівнинна річка. Живиться Дніпро підземними водами, дощами і снігами. Дніпро є головною водною артерією Київської області.

Найбільшою правою притокою Дніпра є річка Прип'ять, яка на території області протікає впродовж 90 кілометрів і впадає в Дніпро в районі села Страхолиця Іванківського району. В теперішній час річка Прип'ять майже не використовується для господарських потреб через радіоактивне забруднення після чорнобильської катастрофи.

Інші праві притоки Дніпра на території Київщини: Уж, Тетерів, Ірпінь, Рось.

Найбільшою лівою притокою Дніпра є річка Десна, яка впадає в головну річку неподалік від Києва. Десна використовується як джерело питної води для Києва, а також для судноплавства.

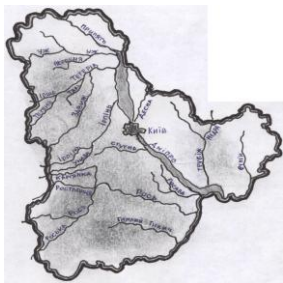
Серед інших лівих приток Дніпра можна назвати річки Супій та Трубіж. А всього на території області 177 річок.

Основним джерелом живлення річок області є сніговий покрив, за рахунок якого річки отримують 60% води.

В Київській області налічується 750 невеликих озер, але серед них найбільшим є штучне озеро Супій у Яготинському районі. В області 13 водосховищ, понад 2000 ставків. Найбільшим водосховищем є Київське, яке протянулось від Вишгорода до Чорнобиля більше ніж на 120 км вгору по Дніпру і Прип'яті. Площа його складає 922 кв. км.

Своєю північною частиною заходить на територію Київщини Канівське водосховище, площа якого перевищує 675 кв. км.

В Київській області найбільша кількість боліт знаходиться на півночі в Поліссі, а також на лівобережжі в Переяслав-Хмельницькому районі (болото Карань).

Запам'ятайте!

Річка – природний потік води, який тече у зниженні, що називається долиною, і впадає в море, іншу річку, озеро. Якщо стати за течією річки, то ліва рука покаже лівий берег, а права – правий.

Витік – місце, звідки річка бере початок.

Гирло – місце, куди річка впадає.

Меандри – це змієподібні повороти річки на рівнинах.

Русло – це заглиблення у рельєфі, по якому тече річка.

Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання.

1. Яка з цих річок є притокою Дніпра?

а) Південний Буг; б) Західний Буг; в) Рось; г) Сіверський Донець.

2. Заглиблення, по якому тече річка:

а) витік; б) русло; в) гирло.

3. Найбільша ліва притока Дніпра:

а) Десна; б) Рось; в) Трубіж.

4. До внутрішніх вод нашої області належать:

а) річки; б) озера; в) болота; г) підземні води; д) моря.

Розгадайте кросворд.

1. Найпоширеніший на землі мінерал. (Вода)

2. Скіфська і давньогрецька богиня води. (Дана)

3. "Мертва" річка Києва. (Либідь)

4. У якій частині Київщини багато боліт? (Північній)

5. Природний потік води. (Річка)

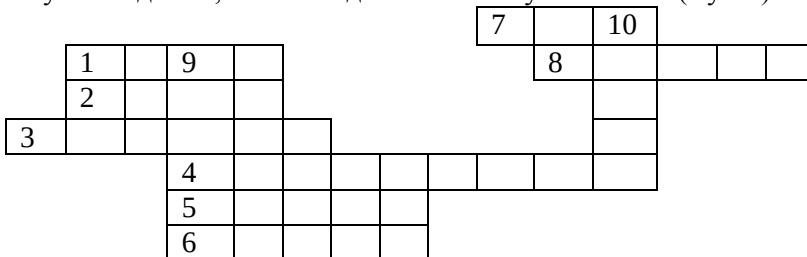
6. Водойма. (Озеро)

7. Споруда в Київській області, яка виробляє електроенергію. (ГЕС)

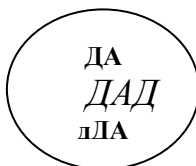
8. Заглиблення, по якому тече річка. (Русло)

9. Найбільша річка Київщини та України. (Дніпро)

10. Штучна водойма, яка знаходиться поблизу м. Яготин. (Супій)

Прочитайте ребус.

Заняття 20. Рослинний і тваринний світ

Мета: *Ознайомити учнів з багатствами рослинного і тваринного світу Київщини, виховувати бережливе ставлення до природи.*

Рослинний світ Київщини

Рослинний світ Київщини досить різноманітний і представлений дикорослими та культурними рослинами.

Дикорослі рослини можна поділити на чотири групи:

1) дерева, 2) кущі, 3) трави, 4) мохи, гриби, лишайники.

Мальовнича природа Полісся.

Тут переважають ліси з сосни, дуба, в'яза, берези, вільхи. З кущів зустрічається ліщина, терен, бруслина, бересклет;

З трав – ростуть конвалія, копитень, осока.

В північній частині області в Поліссі головним деревом є сосна, яка становить близько 59% всієї кількості дерев.

Сосна – хвойне, одне з найбільш світлолюбних дерев. Сосна – достатньо міцне дерево, досягає висоти до 30 метрів, в діаметрі – до 1,5 м. Гілки сосни ростуть ярусами, неважко визначити вік дерева, рахуючи кількість ярусів гілок. Кожного року додається новий ярус.

Сосна – дерево доволі унікальне, адже воно є джерелом кисню, це чудова лісова аптека. Сосни затримують велику кількість пилу з повітря. Тому в сосновому лісі дихається досить легко. Повітря тут надзвичайно цілюще, тому санаторії, будинки відпочинку розташовують саме в таких соснових лісах.

З хвої сосни виготовляють вітамінні напої, мікстури для лікування легеневих захворювань, хвойний екстракт для ванн, зубну пасту тощо. Досить великі лікувальні властивості мають соснові бруньки.

З соснової смоли, яку називають живицею, виготовляють скипидар, каніфоль. Смолу використовують при виготовленні гуми, паперу, фарб, лаків, фотоплівки. Каніфоль додається в мило для створення піни.

Хвоя сосни змінюється поступово через 2-3 роки. Після 30 років сосна щорічно дає врожаї шишок з насінням, які мають до 40% жиру. Насіння з великим задоволенням їсть білка, дятел, тетерев, глухар.

Вершини сосен підходять іноді так близько одна до одної, що утворюють великий навіс, під яким панують тиша і темрява.

Неподалік від м. Вишгорода знаходять залишки скам'янілої соснової смоли – бурштину, який має лікувальні властивості та використовується для виготовлення ювелірних виробів.

Дуб займає друге місце серед дерев у Поліссі (20%), третє місце належить березі (13%).

Дуб вважається царем серед дерев. В Україні дуб завжди вважався символом сили, могутності, міцності та величчя. Це довго живе дерево. Він живе до 500 років, а деякі з них живуть майже до 1500 років. За час свого життя дуби бачили багато історичних подій.

Дуб добре захищає водойми, повітря, землю від забруднення і розмиву. Його деревина надзвичайно тверда і міцна, тому її використовують в будівництві житла, в суднобудуванні, виробництві надзвичайно красивих і міцних меблів, паркету.

Кора дуба використовується в медицині. Жолуді добре їдять свині.

Береза – надзвичайно красиве дерево. Молодих дівчат інколи порівнюють з молодою, тоненькою берізкою. Це дерево ще називають деревом-піонером, тому що береза першою з дерев починає проростати на галявинах або будь-якій вільній ділянці землі. Береза легко переносить суворі зими і жарке літо.

Береза однією з перших пробуджується в лісі. Ще лежить сніг, а у берези вже набрякли помаранчеві бруньки.

Дрова з берези дуже калорійні, тому вони використовуються як паливо у сільській місцевості. З деревини берези також виготовляють меблі, ліжі.

Осика – надзвичайно “тремтяче” дерево. Недарма кажуть в народі: “Тремиш, як осиковий лист”. Осика досягає висоти до 35 метрів. Стовбур циліндричної форми, кора гладка, зеленувато-сірого кольору, з глибокими тріщинками.

Осика – світлолюбне дерево, невибагливе до кліматичних умов, проте вибагливе до ґрунтів, добре росте на суглинках. Цвіте осика в квітні-травні. Дерево живе від 30 до 100 років. Як і береза, осика

першою починає заселяти вільні лісові галявини. Осика напрочуд живуче дерево. Якщо зрубати велике дерево, то від живих коренів, що залишились в землі, енергійно починають рости молоді осики. З деревини осики виготовляють сірники.

Вільха добре росте на вологих, сирих, мокрих ґрунтах і заплавах річок. Вільха буває чорною і сірою. Сіра вільха має добре розгалужену кореневу систему, тому вона використовується для укріплення берегів річок.

Липа – одне з найбільш розповсюджених видів дерев у нашому краї. Деревина липи надзвичайно м'яка, тому з неї колись робили миски, ложки. Надзвичайно корисний від простуди липовий чай і липовий мед.

Одним із символів України є **верба**. Здавна в нашому краї верба вважалась священним деревом. Під час вербного тижня перед Великоднем у церквах освячують вербові гілочки. Верба, в якій гуляють весняні соки, за повір'ям, передає людям силу, здоров'я і красу.

У південній частині Київської області, що розташована в лісостеповій зоні, переважають широколистяні ліси, з переважанням дубів, грабів, в'язів, осики, осокара, верби, липи, а також клена і берези. Подекуди зустрічаються соснові ліси. На схилах балок збереглися ділянки лукових степів, де ростуть типчак, тонконіг, пирій, горицвіт.

Ліси Київщини багаті на **ягоди**. Кожного року в лісах досягає багато суниць, малини, чорниць. Збір ягід є одним із наймасовіших і улюблених занять людей.

Ягідний сезон відкривають **суниці**, що дозрівають в кінці червня – на початку липня. Збирати їх потрібно в суху погоду, тому що вкриті рососою ягоди швидко можуть зіпсуватися. Ягоди дуже смачні і пахучі, мають у своєму складі вітаміни А, В, С, цукор. Сухі ягоди – добрий потогінний засіб, сировина для кондитерської промисловості.

Трохи пізніше дозрівають чорниці. Це маленькі кушчики висотою від 15 до 40 см. Дозрівають у липні-серпні, ягоди кулькоподібні, чорного кольору. М'якоть дуже соковита, червонувато-фіолетова, смак приємний, кислуватий. Ягоди чорниць вміщують речовини, що позитивно впливають на зір.

Майже одночасно з чорницями досягає **лісова малина**.

Малина – це куш, висотою до 1,5 – 2м. Цвіте малина близько місяця. Ягоди малини дуже корисні. Вони використовуються при лікуванні простудних захворювань.

Всього ліси Київщини займають 20% загальної площі області.

В Київській області створена значна кількість заповідних територій. До них відноситься дендрологічний парк "Олександрія" в м. Біла Церква, лісовий заказник "Жуків Хутір" в Києво-Святошинському районі, лісовий заказник "Урочище Унава" в Фастівському районі.

Запитання і завдання

1. Назвіть рослини, що ростуть у вашій місцевості в лісах, на луках, на берегах водойм, на болотах?
2. Чи ростуть у вашій місцевості вічнозелені рослини?
3. Яких дерев у наших лісах більше – хвойних чи листяних?
4. Чи може людина обійтись без рослин?
5. Які рослини є символами України? (калина, верба, тополя, дуб, барвінок, чорнобривці, волошки).
6. Що вам відомо про символіку, пов'язану з квітами?
7. Які сучасні українські пісні ви знаєте, в яких згадуються рослини? ("Червона рута", "Очі волошкові", Біля млина калина, біля ставу верба").

Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання.

1. Розташуйте ці плоди рослин за величиною, починаючи з найменшого:

а) вишня; б) кавун; в) яблуко; г) слива.

2. Розташуйте в хронологічному порядку етапи розвитку рослини:

а) дерево; б) насіння; в) саджанець; г) паросток.

3. Які з цих грибів є отруйними?

а) маслюки; б) лисички; в) білі; г) мухомори.

4. Яке дерево виділяє найбільше кисню у лісах Київщини?

а) сосна; б) тополя; в) дуб; г) верба.

5. Які рослини називають другим хлібом?

а) картоплю; б) буряки; в) моркву; г) цибулю.

6. ***З якого дерева, що є на території Київщини, виготовляли музичні інструменти – кобзи, бандури?***

а) дуб; б) верба; в) тополя; г) акація.

7. ***У хвої якого дерева в шість разів більше вітамінів, ніж у лимонах та апельсинах?***

а) сосна; б) ялина; в) кедр; г) туя.

Запам'ятайте:

При дослідженні рослинності своєї місцевості, зверніть увагу на вивчення рослин, що занесені до Червоної книги України.

Спостереження за рослинами можна організувати способом закладки дослідницьких майданчиків. Для вивчення трав'яних рослин треба вибрати майданчик розмірами 10 x10 метрів, а для лісових рослин 20 x 20 метрів.

Спостереження треба починати з опису рельєфу, ґрунтів, поверхневих і підземних вод.

Потім записуємо головні ознаки рослинного співтовариства:

- Кольоровий фон;
- Ярусність розміщення рослин;
- Видовий склад.

Виділяємо переважаючі на майданчику види рослин і ті, що зустрічаються не часто. Для кожної рослини записуємо фенологічну фазу цвітіння, плодоношення, вегетації.

Тваринний світ Київщини.

Цікавий і загадковий світ тварин. Протягом всього життя людина живе поруч з ними. Різні тварини живуть у повітрі, на землі, у воді.

З нами живуть наші домашні улюбленці – коти, собаки, а інколи й екзотичні види тварин – змії, ящірки, черепахи тощо.

Тварини – це справжнє царство, до якого належать сотні тисяч їх видів. Це ящірки і жуки, пташки і метелики, вовки і лосі, бобри і риби тощо.

В Київській області тваринний світ досить різноманітний. На півночі в Поліссі переважно мешкають тварини, що пристосувались до життя в соснових та мішаних лісах, болотах.

Серед хижаків у Поліссі зустрічаються вовки, лисиці. Переважно на півночі області поширені борсук і куниця.

З парнокопитних тут можна зустріти дикого кабана та лося. Серед цих тварин особливо вирізняється лось, який поїдає багато рослинної їжі.

У лісах багато гризунів. До них належить найбільший з гризунів – бобер, а також білка, заєць-русак, лісові миші, чорні пацюки, кроти. Ці гризуни часто зустрічаються і в лісостеповій природній зоні.

Надзвичайно різноманітним є лісове птаство. До лісових птахів відносять тетерука, зозулю, дятла, сову. Всі вони живляться по-різному. Тетерук – бруньками дерев і хвосою, а сова – хижий птах, нападає на мишей. Вона полює вночі і має дуже гострий зір.

Тут можна зустріти зеленого дятла, ворону, зозулю, куріпку, рябчика, дрозда, перепела, грака.

З плазунів живуть вужі, гадюки, ящірки, мідянки.

У луках і болотах Полісся живуть дикі гуси, качки, чаплі.

У річках та озерах водяться лящі, судаки, щуки, окуні, коропи, карасі, мешканці річкового дна – соми. У водоймах багато моллюсків. Моллюски – це санітари річок та озер, які очищають воду від гниючих решток рослин.

На поверхні водойм знаходять собі їжу чимало птахів.

У лісостеповій зоні Київщини більшість тварин пристосувались до життя на відкритих просторах. Тут можна зустріти степового тхора, степових мишей, сірого хом'ячка, прудку ящірку.

Численними на півдні області є птахи. Такі птахи, як перепілка і жайворонок, мало помітні серед трав'янистої рослинності, їхній основний захист – забарвлення, яке подібне до оточуючих рослин.

Найулюбленишим у народі, гарним, великим птахом є лелека білий. Прилітають вони до нас у другій половині березня. Живляться жабами, мишами, комахами.

Не менш улюбленими птахами є ластівки, які знищують багато шкідливих комах. Найчисленнішими є горобці, сороки, синиці, качки, дятли.

В теперішній час гостро постала проблема захисту тварин від повного винищення. Вирішення цієї проблеми спонукало створення так званої Червоної книги, куди заносяться зникаючі види тваринного світу Київщини.

До тварин, що занесені до Червоної книги можна віднести кажанів, що розповсюджені в більшості регіонів Київщини, степового тхора, хижого орла, сірого журавля.

До Червоної книги занесені навіть деякі види метеликів.

Індивідуальна робота. Виконай тестові завдання:

1. Розташуйте цих птахів за величиною, починаючи з найменшого:
а) грак; б) горобець; в) лебідь; г) шпак.

2. Сукупність представників тваринного світу на певній території – це ...
а) зграя; б) табун; в) фауна; г) флора.
3. Найбільшим представником лісової фауни Київщини є:
а) косуля; б) лось; в) дикий кабан; г) вовк.
4. Які птахи живуть під стріхами будівель?
а) лелеки; б) горобці; в) ластівки; г) дятли.
5. Яка з цих тварин не мешкає в Поліссі Київщини?
а) бобер; б) білка; в) кулан; г) їжак.
6. Представників якого класу тварин на Київщині найбільше?
а) ссавців; б) птахів; в) комах; г) плазунів.

Запам'ятайте!

Приятелі хлібороба

Їжак живиться мишами, слимаками, гусеницями та іншими шкідниками поля.

НЕ ВБИВАЙТЕ ЇЖАКІВ!

Кріт живиться черв'яками, гусеницями.

НЕ ГУБИТЬ КРОТІВ!

Жаба одна кожної години з'їдає близько 30 черв'яків.

НЕ ВБИВАЙТЕ ЖАБ!

Хрущі, гусениці й черв'яки – найголовніші вороги хлібороба.

Одні лише пташки легко справляються з ними.

НЕ ЗНИЩУЙТЕ ПТАХІВ!

Народна мудрість

Багато лісу – не губи,

мало лісу – бережи,

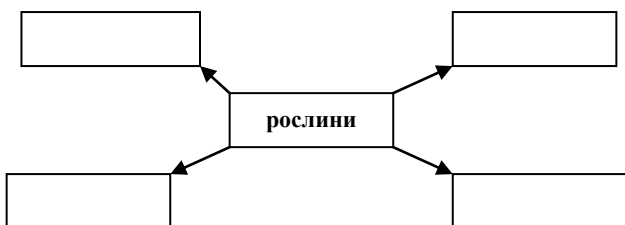
немає лісу – посади.

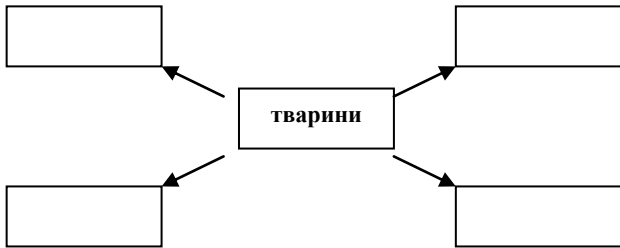
Як ти розумієш прислів'я?

Бережіть всі люди і народи

красу матері-природи!

Робота в парах. Складіть тематичну павутинку до слів “рослини”, “тварини”:

Індивідуальна робота.

Поміркуй!

1. Як ти вчиниш, коли побачиш у чийхось руках букет підсніжників та ще й з корінчиками?
2. Ти побачив з л а м а н е деревце. Як ти вчиниш?
3. Як поведешся, коли побачиш, що діти знущаються над собакою або кішкою?
4. Як допомогти пташеняті, яке випало з гнізда?
5. Діти бігають по клумбі. Як ти вчиниш:
 - а) вдаси, що поспішаєш;
 - б) посваришся з ними;
 - в) маєш свій варіант.

Задумайтесь над змістом речень.

Хто посадив деревце, поставив собі за життя чудовий зелений пам'ятник на віки.

Хто жорстокий до всього живого, той не може бути доброю людиною.

Запам'ятайте!

Вивчення тваринного світу своєї місцевості можна вести за такими напрямками:

- Визначити видовий склад тварин вашої місцевості.
- До яких місць існування вони найбільш наближені?
- Виявити чисельність цінних у господарському відношенні тварин.
- Виявити чисельність недоцільних до господарського використання видів тварин.
- Проводити спостереження за тим, як живуть окремі тварини вашої місцевості.

Заняття 21. Природні зони Київської області

Мета: Показати вплив природних факторів на формування природних зон Київщини. Навчити учнів аналізувати особливості природної зони (за алгоритмом).

Природна зона – це велика територія на земній поверхні, яка має тільки їй властиві ґрунти, рослинний та тваринний світ.

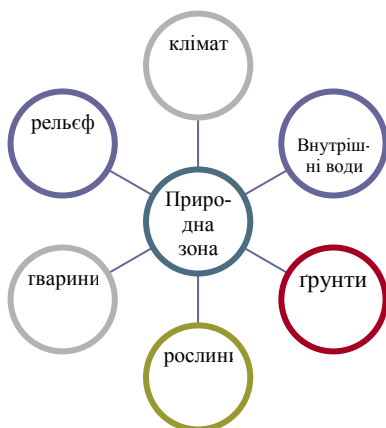
Київська область розташована в межах двох природних зон – північ займає зона мішаних лісів або Полісся, яка входить до зони мішаних лісів помірного кліматичного поясу, а південь входить до лісостепової зони того ж помірного кліматичного поясу.

Головною зовнішньою ознакою природної зони є рослинність.

Формування природної зони залежить від сонячного тепла, кількість якого залежить від кута падіння сонячних променів.

На півночі області сформувалась природна зона мішаних лісів або Полісся.

Клімат цієї зони помірно-континентальний. Середні температури січня складають $-6^{\circ} - 8^{\circ}$. Середні температури липня $+20^{\circ} + 21^{\circ}$. За рік випадає 550 – 650 мм опадів. На півночі області переважає надмірне зволоження, що веде до утворення боліт.

В зоні мішаних лісів протікає найбільша річка України Дніпро з притоками Прип'ять, Десна, Тетерів, Уж, Ірпінь, які живляться водами від танення снігів та дощами.

Ґрунти зони мішаних лісів в основному дернові – підзолисті, які сформувались від перегнивання

яглиці та листя хвойних та широколистяних порід дерев з достатнім промиванням їх дощовими водами. Дернові – підзолисті ґрунти доволі бідні на перегній, тому вони потребують внесення достатньої кількості органічних та мінеральних добрив.

В зоні Полісся переважають сосново-дубові ліси з домішками ліщини, горобини, калини, малини. Ліси дуже красиві, особливо весною, коли розцвітає конвалія в підліску.

Мішані ліси багаті на гриби – в кінці літа та на початку осені з'являються білі гриби, маслюки, опеньки, лисички, підберезники. Часто зустрічаються неїстівні гриби – мухомори та бліді поганки.

Протягом літа ростуть лісові ягоди – чорниця, малина, ожина, а на початку осені – калина.

В лісах багато диких тварин. З хижаків зустрічається вовк, лисиця. З трав'яїдних можна побачити лося, козулю, дикого кабана. Живуть зайці, їжаки, білки, борсуки. З плазунів – вужі та дуже отруйна гадюка-мідянка. Багатий видовий склад пташиного царства: зозуля, дятел, сорока, ворона, горобці, синички, снігурі, сова.

В зоні мішаних лісів ведеться господарська діяльність людей. Вирощують картоплю, льон, жито, ячмінь.

На південь від Києва починається природна зона, яку назвали **лісостепом**. В цій зоні кут падіння сонячних променів більший, тому в лісостепу тепліше ніж в зоні мішаних лісів.

Риси клімату відрізняються від кліматичних умов північної частини області в сторону потепління і зменшення кількості опадів.

Середні температури січня -5° – -6° , середні липневі температури $+21^{\circ}$ – $+22^{\circ}$, річна кількість опадів менша і складає 500–550 мм за рік.

В лісостеповій зоні області протікають річки – Рось, Унава, Супій, Трубіж, Гнилий Тикич. На півдні області в басейні річки

Рось найгустіша річкова сітка. Всі річки півдня області мають переважно снігове та дощове живлення.

Ґрунти лісостепової зони представлені чорноземами та сірими лісовими ґрунтами. Чорноземи поширені здебільшого в правобережній частині області. Характерною рисою чорноземів Київщини є велика потужність гумусу, товщина якого складає до 100 см. Чорноземи сформувались під степовою рослинністю при недостатній кількості опадів, що привело до накопичення гумусу.

Сірі лісові ґрунти сформувались під пологом широколистяних лісів. Це відбулось завдяки дії лісової рослинності, що зайняла територію колишніх степів і поступово під її впливом чорноземи перетворились в сірі лісові ґрунти.

Рослинний світ півдня Київщини різноманітний.

Сонячне тепло, світло, вода, повітря, родючі ґрунти – необхідні умови для росту і розвитку рослин. Все це є в лісостеповій зоні. Значні території тут займають широколистяні ліси з підлісками кущів ліщини, калини, бузини, терену; з трав ростуть конвалії, папороті, суніці.

З дерев ростуть граби, дуби, липи, клени, ясени, осики, берези, а в зниженнях – вільха. Інколи до листяних порід дерев домішується сосна і ялина.

Степова дика рослинність представлена тонконогом, типчаком, горцивітом, пирієм, що збереглась лише на схилах балок, тому що більшість земельних площ розорана.

Тваринний світ лісостепової зони представлений мешканцями лісів, степів, луків, боліт. Типовими представниками тваринного світу – дикі кабани, козулі, білки, борсуки, їжаки, лисиці, куниці, ховрахи, кроти, миші, кажани, вужі, гадюки, ящірки, жаби.

В лісостеповій зоні вирощують пшеницю, цукрові буряки, овочі та фрукти. Це основна зона землеробства Київщини.

Дайте відповіді на запитання:

1. Як називається північна частина Київської області?
2. Як називається південна частина Київської області?

Продовжіть речення.

1. У зоні мішаних лісів протікають річки –
2. Ґрунти Полісся в основному
3. В зоні Полісся переважають ... ліси.
4. Зона мішаних лісів багата на гриби:
5. В зоні мішаних лісів ростуть лісові ягоди:
6. У лісостеповій зоні області протікають річки –
7. Ґрунти лісостепової зони –
8. Чорноземи сформувались
9. Сірі лісові ґрунти сформувались
10. Степова дика рослинність представлена
11. Типовими представниками тваринного світу лісостепової зони є
12. У лісостеповій зоні вирощують

Побудуйте зв'язну розповідь про особливості природної зони за алгоритмо:

1. Географічне положення.
2. Форми рельєфу.
3. Корисні копалини.
4. Кліматичні умови.
5. Внутрішні води.

6. Ґрунти.
7. Рослинний світ.
8. Тваринний світ.

Заняття 22. Охорона природи в мішаних лісах і лісостепу

Мета: *Показати значення охорони природи для збереження природної рівноваги в мішаних лісах і лісостепу.*

Різноманітна природа Київської області потребує екологічного захисту. Природа мішаних лісів дуже вразлива до людського втручання. Протягом багатьох десятиріч на півночі області розвивали сільське господарство, будували промислові об'єкти, в тому числі Чорнобильську АЕС. Негативне втручання в природу привело до катастрофічних наслідків.

Після аварії на ЧАЕС вже пройшло майже 20 років, та проблема очищення забруднених земель, лісів, населених пунктів стоїть все ще гостро. Вже більше 15 років (в залежності від кількості радіонуклідів), як в області умовно визначені чотири зони радіоактивного забруднення:

- 1) 10-кілометрова зона навколо атомної електростанції, де повністю виселене все населення, в тому числі із м. Прип'ять. Рівні радіації дуже високі.
- 2) 30-кілометрова зона безумовного відселення людей.

3) Зона посиленого радіологічного контролю.

- 4) Зона радіологічного контролю.

В Чорнобильському районі були прекрасні місця для відпочинку людей, чудові грибні місця, чисті пляжі на р. Прип'ять, які тепер знищені. Пройдуть сотні років, поки вони знову повернуться до людей.

Не менш гостро стоїть проблема, що пов'язана з Київським водосховищем. Вже більше 40 років залишаються затопленими колись родючі землі. Київське море біля берегів "цвіте", замулюється. Дно водосховища забруднене радіонуклідами після аварії на ЧАЕС. У Вишгородському районі трапляються зсуви на берегах водосховища.

Небезпечні для навколишнього середовища очисні споруди біля смт Іванків, сміттєзвалище Бориспільського управління житлово-комунального господарства.

У південній, лісостеповій частині Київщини, екологічна ситуація не набагато краща, ніж і північних районах.

Частина населених пунктів півдня області віднесена до зони радіологічного контролю (Біла Церква, Рокитне, Тараща, Богуслав, Ставище).

Значними забруднювачами довкілля є Трипільська ДРЕС, Білоцерківська ТЕЦ, Білоцерківський шинний завод “Росава”, Білоцерківський завод гумотехнічних виробів.

Потенційно небезпечними для довкілля є сховища отрутохімікатів в Кагарлику, Фастові, Згурівці, Ольшаниці (Рокитнянський район), де загалом зберігається 738 тон цих речовин.

Потребує ремонту гребля на річці Рось в с. Горпустоварівка Володарського району. Наведені факти говорять про необхідність цілеспрямованої природоохоронної роботи в північних та південних регіонах Київщини. Така робота проводиться.

В 30-кілометровій зоні ЧАЕС проводиться рекультивация земель.

У південній частині Київщини йде посадка дерев для захисту земель від руйнівної дії води та вітру, проводяться лісонасадження на ярах.

По берегах Київського водосховища йде укріплення берегів, проводяться водоохоронні лісонасадження.

Йде поступове поновлення земель на місці кар’єрів і торфозабудов.

В зоні мішаних лісів Київщини організовані такі природоохоронні території:

Іллінський гідрологічний заказник у Поліському районі;

Дніпровсько-Деснянський ландшафтний заказник у Вишгородському районі;

Ландшафтний заказник “Урочище Мутвицьке” в Бородянському районі;

Ландшафтний заказник “Калитянська дача” в Броварському районі;

Ландшафтний заказник “Хутір Чубинського” в Бориспільському районі;

Лісовий заказник “Жуків хутір” у Києво-Святошинському районі;

Ботанічний заказник “Лісники” в Києво-Святошинському районі;

Заліське лісопромислове господарство Броварського району;
Дніпровсько-Тетерівське лісопромислове господарство
Вишгородського району;

Орнітологічні заказники “Жорнівський” Києво-Святошинського району та “Журавлиний” Вишгородського району.

У лісостепу Київщини організовані такі природоохоронні території:

Дендрологічний парк “Олександрія” у м. Біла Церква;

Ботанічні парки – Ташанський у Переяслав-Хмельницькому районі,
Кагарлицький, Згурівський;

Усівський гідрологічний заказник Згурівського району;

Ржищівський ландшафтний заказник;

Лозинський ландшафтний заказник Обухівського району;

Лісовий заказник “Дзвінківський” Васильківського району;

Лісовий заказник “Урочище Унава” Фастівського району;

Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання.

1. Як називається книга, в яку занесені рідкісні та зникаючі види тварин і рослин?

а) синя; б) зелена; в) червона; г) біла.

2. Яка з цих рослин, що росте на території Київщини, занесена до Червоної книги України?

а) бузина; б) калина; в) конвалія; г) малина.

3. У південній частині Київщини для захисту земель від руйнівної дії води та вітру проводиться:

а) насадження дерев; б) розорювання ґрунтів; в) будівництво загорож.

4. Небезпечними для довкілля є (вилучіть зайве):

а) отрутохімікати;
б) радіологічне забруднення;
в) сміттєзвалища;
г) зелені насадження;
д) тваринний світ.

5. Природоохоронна робота в області – це ...

а) укріплення берегів річок;
б) будівництво хімічних заводів;
в) поновлення земель на місці кар’єрів і торфодобув;
г) рекультивация земель у забруднених зонах.

Позначте на карті Київської області червоними кружечками найбільш небезпечні об’єкти, які можуть загрожувати

навколишньому середовищу: ЧАЕС, Київське водосховище, очисні споруди біля смт.Іванків, сміттєзвалище Бориспільського управління житлово-комунального господарства, Трипільська ДРЕС, Білоцерківська ТЕЦ, Білоцерківський шинний завод “Росава”, Білоцерківський завод гумотехнічних виробів, сховища отрутохімікатів у Кагарлику, Фастові, Згурівці, Ольшаниці (Рокитнянський район), гребля на р. Рось в с. Горпустоварівка Володарського району.

Заняття 23. Населення Київщини

Мета: *Ознайомити учнів з населенням і трудовими ресурсами Київщини.*

В Київській області проживає 1 млн. 795,5 тис осіб. (без урахування Києва). За кількістю населення Київщина посідає 9 місце в Україні.

Середня густота населення складає 65 чол. на кв. км. Найбільш густо заселені південні райони нашої області. На півночі області густота населення значно менша, тому що частина людей була переселена в інші регіони області та України у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС.

З усіх районів Київщини найменш заселеним є Іванківський район, тому що з району на початку 90-х років частина людей виїхала у зв'язку з близькістю зони радіоактивного забруднення та ще до нього була приєднана територія колишнього Чорнобильського району.

Найбільш заселеними є Києво–Святошинський, Броварський, Бориспільський райони та Ірпінський регіон, що розташовані поруч зі столицею України.

Природний приріст населення в області із 1993 року є від'ємним. З 1979 року населення столичної області не збільшувалось. З кожним роком населення Київщини зменшується на кілька тисяч чоловік.

В Київській області жінки складають 54 %, а чоловіки 46 % від всього населення. Переважання кількості жінок над чоловіками в основному спостерігається в старших вікових групах. Серед молоді кількість хлопців та дівчат приблизно однакова.

За віковим складом серед населення Київщини люди старшого віку складають 24 %, середнього віку – 56 %, на молодь припадає майже 20% всього населення області.

За національним складом населення області дуже строкате. Більше 92 % населення складають українці. Росіян на Київщині до 6%. Ще менше білорусів (0,5%), поляків (0,2%), євреїв (0,4%). Люди

інших національностей складають 0,9% до всього населення Київщини.

Київщина – один з урбанізованих регіонів України. Міське населення області становить більше 58 %. В Київщині налічується 25 міст, у тому числі 11 міст обласного підпорядкування, 29 селищ міського типу, 1194 села.

До міст обласного підпорядкування відносяться: Біла Церква, Бровари, Фастів, Бориспіль, Ірпінь, Славутич, Ржищів, Березань, Васильків, Переяслав-Хмельницький, Прип'ять.

Найбільшим містом області є Біла Церква, де проживає більше 200 тисяч жителів. Займаючи вигідне географічне положення на півдні Київщини, Біла Церква є по суті другим після Києва регіональним центром Київщини, до якого тяжіють південні регіони нашої області та прилеглі райони Черкаської та Вінницької областей.

До найбільших за населенням міст області відносяться Бровари (90 тис. чол.), Бориспіль (54 тис. чол.), Фастів (53 тис. чол.), Ірпінь (38 тис. чол.).

Найменшим містом області вважається Ржищів (8,7 тис.чол.).

Місто Прип'ять є закритим, люди з нього були відселені ще 27 квітня 1986 року, на другий день після вибуху на 4 реакторі Чорнобильської АЕС.

Будівництво міста розпочалось одночасно з початком будівництва ЧАЕС у 1970 році. Перші новосели в'їхали у нові квартири у 1972 році. Це було місто будівельників і експлуатаційників ЧАЕС. В місті проживало більше 50 тисяч чоловік.

Найбільшим селищем міського типу в області є Буча (25 тис. чол.), що розташований за 20 км від Києва (з 2007 року місто обласного підпорядкування)

Найбільшим селом Київщини є Велика Димерка Броварського району, в якому проживає 12 тис. жителів.

До найменших сіл належить село Гайок Володарського району, де проживає тільки 27 осіб.

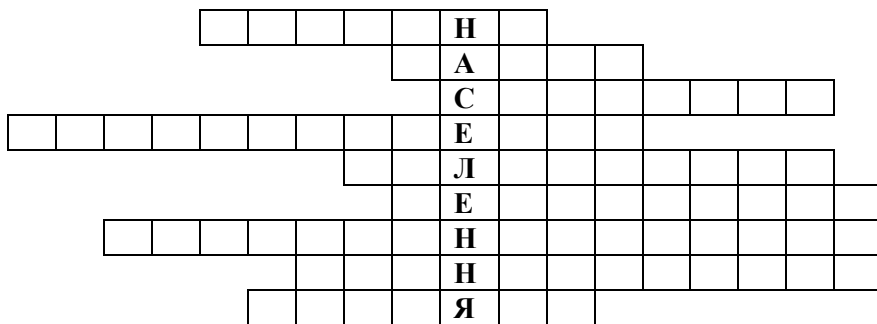
Трудовими ресурсами Київщина забезпечена. Більше 70 % людей зайнято у виробничій сфері, в тому числі у промисловості 18,5 % та в будівництві – 8,5 %

У сільському господарстві, лісовому і рибному господарстві зайнято 30,8 % працівників. Більшість з них працює в особистих господарствах, де займається вирощуванням картоплі, овочів, фруктів, а

Більше 43 % населення працює в невиробничій сфері. Це учителі, лікарі, працівники торгівлі, сфери побуту.

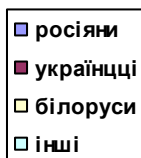
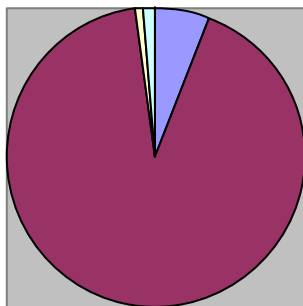
Розгадайте кросворд.

1. Яка національна меншина займає найбільший відсоток у Київській області? (росіяни)
2. Назвіть село, в якому найменша кількість населення. (Гайок)
3. Місто, в якому проживають працівники ЧАЕС. (Славутич)
4. Найбільш заселене село Київської області. (Велика Димерка)
5. Найбільший за кількістю населений пункт області. (Біла Церква)
6. Явище, коли люди не можуть знайти роботу. (Безробіття)
7. Вчителі, лікарі, працівники торгівлі, сфери побуту – ... (неви-робнича сфера).
8. Найменш заселений район області (Іванківський).
9. Місто області, в якому не проживає жодна людина (Прип'ять).

1. На території Київської області проживають:
а) росіяни; б) євреї; в) поляки; г) білоруси; д) болгари.
2. Розмістіть по порядку (від більшого до меншого) кількість населення Київщини за віковим складом:
а) молодь; б) люди середнього віку; в) люди старшого віку.
3. В області найбільше:

в)
типу.
4.

а) міст; б) сіл;
селищ міського

Найменше місто
обласного
підпорядкування:

а) Березань; б) Ржищів; в)

Ірпінь.

Практична робота.

Визначте за діаграмою національний склад населення Київщини.

Заняття 24. Промисловість нашого краю

Мета: *Дати загальне уявлення про промисловий потенціал Київської області.*

Київська область є однією з економічно найрозвиненіших областей України. Якими галузями промисловості виділяється Київщина?

Електроенергетика. В нашій області працюють потужні електростанції: Трипільська ДРЕС, Білоцерківська ТЕЦ, які працюють на органічному паливі. Для господарства області дуже важливо, щоб вироблена електроенергія мала низьку собівартість. Проте теплові електростанції Київщини працюють на привізному паливі, що здорожує вироблену електроенергію.

Найдешевшу електроенергію виробляє Київська гідроакumuлююча електростанція, що має потужність 450 тис. кіловат. Ця електростанція вночі накопичує дніпровську воду, а коли вранці настає пік потреби в електроенергії для Києва, накопичена вода скидається на турбіни ГАЕС, які виробляють додаткову електроенергію.

Металургія.

В Київській області з 1972 року працює Броварський завод порошкової металургії, який з привозної сировини виробляє якісний метал, що споживається машинобудівними підприємствами м. Києва.

Машинобудування.

Київщина має досить розвинене машинобудування. Сучасне машинобудування – складна галузь. Для її розвитку в Київській області є кваліфіковані, високоосвічені кадри, розгалужена сітка транспортних магістралей, близькість споживачів машин. Єдине чим недостатньо забезпечена Київщина – металом, тому його доводиться завозити з Донбасу та Придніпров'я.

Основними підприємствами машинобудування в нашій області є:

Білоцерківський завод сільськогосподарського машинобудування “Сільмаш”.

Бородянський завод екскаваторів “Борекс”

Ірпінський завод меліоративних машин “Машторф”

Васильківський завод холодильників

Васильківський завод “Електроприлад”

ВАТ “Кранобудівна фірма “Стріла” (м. Бровари).

Бориспільський автобусний завод, Завод “Візар” (м.Вишневе), ВАТ “Червоний Жовтень” (м. Фастів).

Хімічна промисловість.

Київщина має досить розвинену хімічну промисловість.

Найпотужнішим підприємством галузі є найбільший в Україні Білоцерківський завод з виробництва автомобільних шин “Росава”, основною продукцією якого є автошини для автомобілів “Таврія”, “Жигулі”, вантажних автомобілів Кременчуцького заводу КРАЗ тощо.

В Білій Церкві також працює завод гумотехнічних виробів.

Ірпінський завод “Прогрес” випускає облицювальну пластикову плитку, ізоплен, лінолеум тощо.

Лісова промисловість.

Для розвитку лісової промисловості Київщина має всі умови: сировинну базу, споживачів, транспортні магістралі.

Тому в Київській області розвинено виробництво меблів у Фастові, Білій Церкві, Броварах, Клавдієвому Бородянського району, Ірпені, Коцюбинському.

В Обухові виробляє продукцію найбільший в Європі картонажно-паперовий комбінат, основною продукцією якого є пакувальний картон, туалетний папір.

Промисловість будівельних матеріалів.

Досить розвинена в Київській області промисловість будівельних матеріалів. Для її розвитку і області є необхідна сировина: глина, пісок, граніти.

Основними підприємствами галузі є: Ірпінські комбінати “Перемога” та “Прогрес”, що виробляють цеглу, Бучанський, Гостомельський, Бабинецький (Бородянський район) заводи скловиробів.

Найбільшими підприємствами будівельної індустрії Київщини є:

Каменеоброблювальний комбінат “Біличі” (сmt. Коцюбинські).

ВАТ “Броварський завод будівельних конструкцій” (м. Бровари).

ВАТ “Обухівський завод пористих виробів” (м. Обухів).

АТ “Завод Цегла Трипілля” (м. Обухів).

ТОВ “СП “Хенкель Баутехнік” (Вишгородський район).

Харчова промисловість.

Київщина має розвинену харчову промисловість. Практично в області розвинені всі її галузі. Вона дає майже 30% промислової продукції області.

В області виробляють продукцію 24 молочних, 7 маслоробних і 4 сироробних заводи.

У Білій Церкві, Вишневому, Василькові, Гаврилівці (Вишгородського району) працюють м'ясокомбінати та птахокмбінати.

Плодоовочева, крохмале-патокова промисловість (сmt. Гостомель, с.Оране Іванківського району), спиртова (с.Червона Слобода Макарівського району, с.Триліси Фастівського району, с.Тхорівка Сквирського району одні із галузей спеціалізації Київської області.

На Київщині переробкою цукрової сировини займаються 16 заводів.

Найбільшими серед них є: Яготинський, Миронівський, Рокитнянський, Саливонківський заводи.

В області у великому асортименті випікають хліб і хлібобулочні вироби, виробляють напої, кондитерську продукцію.

Найпотужнішими підприємствами галузі є Вишневський м'ясокомбінат, Бориспільський завод продтоварів, Білоцерківське товариство “Поліс”, Білоцерківський консервний завод, завод прохолоджувальних напоїв “Кока-кола” в Броварському районі тощо.

Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання.

1. Галузі промисловості, які функціонують в Київській області (вилучіть зайве):

- а) машинобудування; б) вугільна промисловість; в) харчова промисловість; г) промисловість будівельних матеріалів;

- д) лісова промисловість; ж) хімічна промисловість.
2. Місто, в якому найбільше розвинена хімічна промисловість:
а) Бориспіль; б) Фастів; в) Біла Церква; г) Бровари.
3. Найбільший у Європі картонно-паперовий комбінат знаходиться в Київській області в місті:
а) Вишневому; б) Обухові; в) Узині.

Дайте відповіді на запитання.

1. Назвіть підприємство області, яке виробляє метал з привозної сировини.
2. Які потужні електростанції області працюють на органічному паливі?
3. Назвіть найпотужніше підприємство області в галузі харчової промисловості.

Практична робота

Позначте на карті Київської області підприємства машинобудівної галузі.

Заняття 25. Сільське господарство області

Мета: Ознайомити учнів з особливостями сільськогосподарського виробництва Київщини.

Київщина – край розвиненого сільського господарства. Для цього існують всі необхідні умови: помірний клімат з достатньою вологістю, родючі ґрунти, працьовите населення.

Найбільше природне багатство Київщини – її благодатні землі, значна частина яких – чорноземи. Площа сільськогосподарських угідь становить 1,7 млн. га (4,2 % угідь України), ріллі – 1,4 млн. га (4,4 %).

Рілля займає 63 % земельного фонду, пасовища – 18 %, сіножаті – 17 %, сади – 2 %.

Кліматичні умови Київщини сприяють вирощуванню більшості сільськогосподарських культур Європи.

Основу рослинництва області становлять такі культури, як: озима пшениця, жито, кукурудза, овес, просо, гречка, зернобобові.

Зерно є основним продуктом харчування людини і сировинною базою для багатьох галузей промисловості. Воно також забезпечує тваринництво кормами. Озима пшениця є основною зерновою культу-

рою в Київській області, на яку припадає до 50% збору зернових. Головним районом її вирощування є лісостепова зона області.

Яра пшениця поступається озимій врожайністю, тому її сіють тоді, коли через сильні морози вимерзає озима.

Посіви жита в області займають незначну частину орних земель. Зокрема на Поліссі, де більша кількість опадів, прохолодніше, дерново-підзолисті ґрунти.

У південних районах Київщини за площею посівів значне місце посідає також кукурудза.

Посіви вівса зосереджені в основному в Поліссі.

Велике значення в раціоні людини займають круп'яні культури – просо, гречка. Гречку на Київщині сіють у всіх регіонах, а посіви проса переважають у південній частині області.

Вирощують в Київській області зернобобові культури – люпин, горох.

Головними технічними культурами, що вирощуються на Київщині є цукрові буряки, льон-довгунець, хміль, соняшник.

Київщина займає одне з перших місць серед областей України по вирощуванню цукрових буряків. Чорноземні ґрунти, менша кількість опадів, ніж в північних регіонах області, сприяють вирощуванню у лісостеповій зоні великої кількості цукрових буряків. На півдні області вирощують соняшник.

У Поліссі найбільшого поширення набули посіви льону-довгунцю, а також хмелю. Ці культури вимагають більшої вологості повітря, нижчих добових температур.

Великі площі в Київській області займають посіви картоплі. Її вирощують по всій території області, але найбільше сіють на Поліссі, де сприятливі природні умови, а також навколо великих міст. Її вирощування зосереджено в основному в приватному секторі.

Київщина завжди славилась вирощуванням овочів. Природні умови області дають змогу вирощувати огірки, помідори, капусту, моркву, баклажани, кабачки, солодкий та гіркий перець, цибулю, часник, редиску, редьку, хрін, квасолу.

Розповсюджене в Київщині садівництво, ягідництво. Область здавна славилась своєю плодоягідною продукцією. Кліматичні умови Київщини дозволяють вирощувати яблука, груші, сливи, вишні, черешні, абрикоси, виноград, чорну та червону смородину, агрус, полуницю. Фруктами та ягодами область себе забезпечує повністю.

Основні насадження садів і ягідників розміщені в Броварському, Києво-Святошинському, Васильківському, Бориспільському районах.

Тваринництво – друга за значенням галузь сільського господарства. Вона забезпечує населення висококалорійними продуктами харчування. Київщина є однією з провідних областей України по виробництву тваринницької продукції. Проте в останні роки її об'єми зменшились через економічний спад у державі.

За валовою продукцією тваринництва скотарство займає перше місце. В Поліссі поширено розведення великої рогатої худоби молочно-м'ясного, а у лісостепу – м'ясо-молочного напрямку.

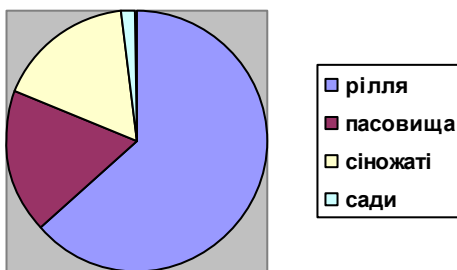
По всій території області розвинено свинарство. Частка свинини у виробництві м'яса досягає 40% . На Київщині переважають м'ясо-сальні породи свиней.

Через велику потребу області і Києва в делікатесному курячому м'ясі, на території Київщини працюють потужні птахокомбінати в Гаврилівці (Вишгородський район), Василькові, Білій Церкві, Броварах, де виготовляється екологічно чиста продукція широкого асортименту.

В Іванівському, Яготинському, Вишгородському, Броварському та інших районах Київській області широко культивується ставкове розведення риби – коропа, карася, товстолоба.

В річках Дніпро, Десна, Тетерів, Рось ловлять щуку, ляща, сома, плотву.

Практична робота. Визначте за діаграмою, який відсоток від земельного фонду Київщини займають рілля, пасовища, сіножаті, сади.

Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання.

1. Основу рослинництва Київської області становлять такі культури (вилучіть зайве):

- а) озима пшениця; б) жито; в) кукурудза; г) овес; д) кавуни;
ж) дині.
2. Головні технічні культури, які вирощують на Київщині:
а) льон-довгунець; б) цукрові буряки; в) хміль; г) бавовник;
д) соняшник.
3. Визначте райони області, в яких найбільше розвинене садівництво та ягідництво:
а) Києво-Святошинський; б) Броварський; в) Васильківський;
г) Бориспільський; д) Миронівський; ж) Поліський.

Дайте обґрунтовану відповідь на запитання:

В якій природній зоні більше вирощують озиму пшеницю, а в якій – жито?

Індивідуальна робота. Розгадайте кросворд. Знайдіть ключове слово.

- Найбільш поширена зернобобова культура області (горох).
- Культура, найбільш поширена на півдні області (соняшник).
- Найменший відсоток від земельного фонду Київщини займають ... (сади).
- Найбільша річка області по виловлюванню риби (Дніпро).
- За валовою продукцією тваринництва перше місце в області займає ... (скотарство).
- Як називається продукція садів і ягідників (плодоягідна).
- Найбільш поширена сільськогосподарська культура Полісся (картопля).
- Рослина, за вирощуванням якої Україна займає одне з перших місць в Україні (цукрові буряки).
- Назвіть річку на півдні області, в якій виловлюють щуку, ляща, сома, плотву (Рось).
- Продовжіть речення. В лісостеповій зоні із зернових культур в основному вирощують пшеницю, а на Поліссі – ... (жито).
- Назвіть село Київської області, в якому знаходиться потужний птахокомбінат (Гаврилівка).
- Які ґрунти найбільш сприятливі для вирощування цукрових буряків (чорноземи).

			4		6		8					
				5				9	10	11		
	2					7						12
1		3										

пункти у містах обласного підпорядкування, районних центрах та селах.

Область має значну кількість спортивних і фізкультурно-оздоровчих закладів. До послуг спортсменів і фізкультурників 48 стадіонів, понад 1600 спортмайданчиків, 750 спортзалів, 21 плавальний басейн тощо.

Важливу роль у сфері обслуговування відіграють заклади освіти і культури.

В Київщині працюють 828 загальноосвітніх навчальних закладів, з них 522 загальноосвітніх шкіл, 222 школи з поглибленим вивченням окремих предметів, 15 спеціалізованих шкіл, 14 гімназій, 19 ліцеїв. Всього навчанням охоплено 264 тисячі учнів. У 22 вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації навчається 34 тисячі студентів, 756 дошкільних навчальних закладів відвідують 44 тисячі дітей.

Культурні запити населення Київщини задовольняють Київський обласний драматичний театр ім. Саксаганського, що у Білій Церкві, районні та міські будинки культури, кінотеатри, бібліотеки.

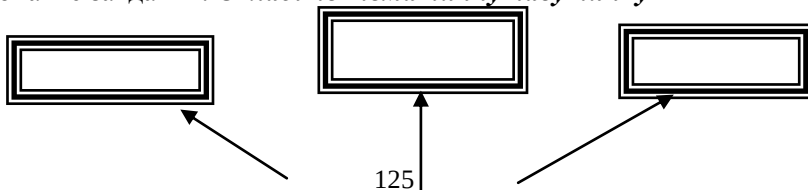
У сфері обслуговування важливе значення має рекреаційне господарство (санаторії, будинки і бази відпочинку, санаторії–профілакторії, туристичні бази тощо. У Київській області найбільше рекреаційних закладів у Ворзелі, Ірпені, Бучі, Конча-Заспа, Тетереві, Білій Церкві.

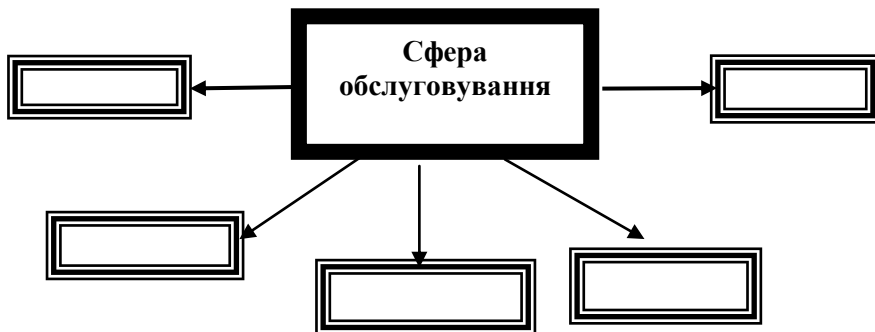
В області розвинені більшість видів міського та приміського транспорту (тролейбуси, автобуси, маршрутні таксі,), які перевозять щорічно сотні тисяч пасажирів.

До послуг жителів Київщини міський та міжміський телефонний зв'язок, телеграф, кабельне телебачення, Інтернет, електронна пошта.

Багатогалузевим є житлово-комунальне господарство області. Мережа житлово-комунальних підприємств забезпечує населення природним газом, електроенергією, холодною і гарячою водою. За останні роки відбуваються структурні зміни у наданні побутових послуг населенню. Так, швидкими темпами зростає обсяг послуг з ремонту і обслуговуванню автомобілів, перукарень, фотографій, виробництва меблів, пошиття одягу, ремонту взуття тощо.

Виконайте завдання: ***Складіть тематичну навутинку***

Заняття 27. Транспорт області

Мета: *Дати загальну характеристику видів транспорту Київщини.*

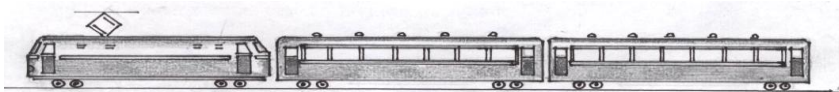
В Київській області розвинені всі види транспорту. Розглянемо риси кожного з них.

Залізничний транспорт.

Провідним видом транспорту області є залізничний, робота якого не залежить від сезонів року і погоди. Він має найбільшу можливість термінової доставки пасажирів та вантажів на великі відстані. Проте, електровози та тепловози мають відносно невеликі швидкості (до 100 км за годину), а будівництво та експлуатація залізниць коштують досить дорого.

На своїй території Київщина має 900 км залізниць. Найбільшими залізничними вузлами нашої області є Київ та Фастів.

Залізничний вузол – це населений пункт, в яких перетинаються кілька залізничних шляхів з різних напрямків та здійснюється перевалка вантажів.

Територія Київщини є транзитною, тому через неї проходять залізничні магістралі Харків – Львів, Луганськ – Львів, Москва – Будапешт, Москва – Кишинів, Санкт – Петербург – Одеса.

Залізничний транспорт займає перше місце в області за кількістю перевезених пасажирів.

З 2003 року від Києва відправляються швидкісні електропоїзди на Харків, Дніпропетровськ, Хмельницький. Час проїзду скоротився до 5 годин.

Автомобільний транспорт.

Найбільш зручним видом транспорту є автомобільний. Автомобіль і автобус – зручні, маневрові, комфортабельні, швидкісні транспортні засоби.

Ними перевозиться основна маса пасажирів та вантажів на короткі відстані (до 50 км), але вони ставлять вимоги до стану автошляхів, будівництво яких коштує досить дорого.

В області в особистому населення користуванні налічується десятки тисяч легкових автомобілів, які є важливою складовою пасажирських перевезень.

Дуже важливим фактором є ціна на автомобільне паливо. У зв'язку з подорожчанням бензину та дизпалива постійно зростають собівартість автомобільних перевезень, що позначається на вартості товарів народного споживання.

Київ є найбільшим транспортним вузлом України.

Транспортний вузол – це населений пункт, в яких перетинаються магістралі різних видів транспорту й здійснюється перевалка вантажів.

Від Києва відходять автомагістралі на Харків, Москву, Дніпропетровськ, Донецьк, Львів, Ковель, Санкт-Петербург, Мінськ.

Наприкінці жовтня 2004 року зданий європейського класу автобан (швидкісна автомагістраль) Київ – Одеса, на якій автомобілі можуть розвивати швидкість до 160 км год. З 2006 року ця магістраль стане платною.

В Київській області довжина автошляхів складає тис. км.

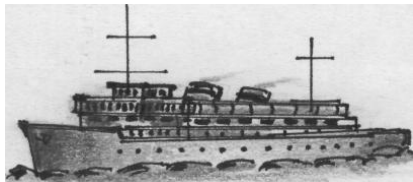
Всі районні центри, міста районного та обласного підпорядкування, всі села з'єднані автодорогами з асфальтовим покриттям, що дає можливість організувати досить ефективне автобусне сполучення.

На ринку автомобільних пасажирських перевезень працюють державні та декілька приватних автобусних фірм, наприклад, “Диліжанс”, послугами яких користуються тисячі людей.

Автомобільний транспорт займає друге місце в області за кількістю перевезених пасажирів за рік.

Річковий транспорт.

Київська область має мабуть найсприятливіші умови серед всіх областей України для пасажирських та вантажних перевезень по річках Дніпро, Десна, Прип'ять. Це великі, глибоководні водні артерії, по яких досить зручно перевозити громіздкі вантажі – вугілля, руду, нафтопродукти, зерно, баштанні культури.

Для річкового транспорту потрібні порівняно невеликі витрати на облаштування і утримання водних шляхів, пристаней, менші витрати на річкові судна. Найбільшим річковим портом Київщини є Київ. По Дніпру до столиці нашої держави везуть вантажі з півдня та центру України (паливо, машини, промислове устаткування, будівельні матеріали, овочі, баштанні культури тощо).

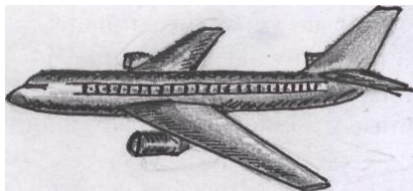
Крім Києва, великим річковим портом є Чорнобиль, який після аварії на ЧАЕС знаходиться в межах зони радіаційного забруднення і не працює.

Проте річкові шляхи мають значні недоліки – вони мають тільки певний напрям, сезонність у навігації. Пасажирські річкові судна плавають з невеликою швидкістю (до 20 км за год.), крім суден на підводних крилах.

В останні роки через нерентабельність значно зменшилась кількість пасажирських перевезень по Дніпру, Десні. По р. Прип'ять навігація припинилась зразу після аварії на ЧАЕС, тому що вверх по річці розташована 30-ти км зона радіоактивного забруднення.

Повітряний транспорт.

Головними позитивними рисами повітряного транспорту є незначні витрати на облаштування і утримання шляхів, вибір будь-якого напрямку польотів, висока швидкість перевезень.

Проте цей вид транспорту потребує використання досить складної і дорогої апаратури, будівництва

великих аеропортів.

Аеропорт – величезна і дуже складна інженерно-технічна споруда, яка насичена радарми, комп'ютерами, ангарами для літаків, апаратурою обстеження пасажирів на наявність зброї.

Повітряний транспорт є найдорожчим видом транспорту.

Авіаційним транспортом перевозять пасажирів та термінові і найцінніші вантажі.

В Київській області працюють тільки два аеропорти – міжнародний аеропорт “Бориспіль” за 25 км від Києва біля, та аеропорт “Київ” в Жулянах.

З міжнародного аеропорту “Бориспіль” здійснюються міжнародні авіаперевезення в більшість країн Європи, США, Канаду, Ізраїль, Китай.

Аеропорт “Київ” зв’язаний повітряним сполученням з обласними центрами України.

Трубопровідний транспорт.

Трубопровідний транспорт – це система газо та нафтопроводів, які перетинають Київську область у різних напрямках. Це найдешевший вид транспорту, яким перекачують тільки певні види вантажів – природний газ, нафту, продукти переробки нафти.

Головною перевагою цього виду транспорту є можливість прокладання газо та нафтопроводів у будь-якій місцевості, напрямку, незважаючи на складності у рельєфі і наявність великих і малих річок.

Головними недоліками трубопровідного транспорту є можливість розриву труб, самовільне відкачування нафтопродуктів, що створює значні екологічні проблеми через забруднення довкілля, а також руйнування поверхневого шару землі при прокладанні труб.

Київщина займає сприятливе транспортно-географічне положення щодо прокладання газо і нафтопроводів із Росії у Центральну та Західну Європу.

Більшість населених пунктів Київщини отримувє природний газ по газопроводам місцевого значення.

Завдання

Зробіть вибір та обґрунтуйте, яким видом транспорту вигідніше перевезти такі вантажі у Київ.

- Ранні овочі з Миколаївської області
- Кам’яне вугілля з Донбасу
- Фотоплівку із Шостки Сумської області
- Будматеріали з Коростеня Житомирської області
- Свіжу чорницю з Рівненської області
- Пшеницю з Ізмаїла Одеської області

- Сталь з Маріуполя
- Кавуни з Херсонської області

Заняття 28. Наслідки аварії на Чорнобильській АЕС

Мета: *Показати негативний вплив Чорнобильської катастрофи на навколишнє середовище і психологічний стан людей.*

Чорнобиль і трагедія... Ці два слова невід'ємні. Біда чорнобильської катастрофи випала на долю України, яка уже пройшла випробування голодомором, другою світовою війною й нині несе найтяжчий тягар ліквідації наслідків аварії на самій найвідомішій атомній електростанції світу.

Було собі в Україні давнє місто Чорнобиль. Свою назву воно, напевне, отримало від слова “чорнобильник” – так у давнину в народі називали полин. Місто було красиве, затишне. Кожен рік тисячі людей приїздили в місто відпочивати на красивих пляжах р. Прип'ять.

На початку 1971 року за 18 км на північ від Чорнобиля почали будувати потужну атомну електростанцію. Темпи будівництва були досить високі – перший енергоблок потужністю 1млн.квт. був зданий в експлуатацію в 1977 році. Другий – у 1979 році, третій – у 1981 році, четвертий – у 1983 році. Повним ходом йшло будівництво п'ятого й шостого енергоблоків. Всі були впевнені в повній безпеці атомного об'єкта.

Повною несподіванкою був вибух 26 квітня 1986 року в четвертому реакторі ЧАЕС, на якому оперативний персонал проводив експерименти.

Ніхто і уявити не міг, що ця аварія стане техногенною катастрофою планетарного масштабу.

Після аварії пройшло вже 20 років, але й досі ніхто не наважується оцінити, а тим більше передбачити її наслідки. Це питання надзвичайно складне. Вчені досліджують, спостерігають, роблять висновки і припущення.

Ще у 1986 – 1987 роках під час обстеження аварійних територій забруднення, були виявлені осілі радіоактивні аерозолі, продукти горіння реактора, потоки високоактивної води.

У 1986 році з територій радіоактивного забруднення було відселено 100 тис. чоловік. Були відселені місто Прип'ять з населенням 50 тис. чол. та Чорнобиль, де проживало 18 тис. чол. Крім того,

були відселені села Чорнобильського району: Залісся, Зимовище, Іванівка, Іллінці, Корогод, Куповате, Копачі, Кошівка, Лелів, Паришів, Нові Шепеличі, Старі Шепеличі, Теремці, Товстий Ліс, Черевач, Чистогалівка, хутір Янів тощо.

У 1987 році було відселено село Бобер, а в період з 1994 по 1998 роки – населені пункти північної частини Поліського району.

Для переселенців державою було побудовано житло в Бородянському, Києво-Святошинському, Баришівському, Броварському, Макарівському, Фастівському, Яготинському та інших районах Київщини.

Переселенцям було надано житло в м. Києві, Білій Церкві, Броварах, Ірпені, Фастові та в інших.

На побудову житла переселенцям державою було витрачено мільярди карбованців.

Але головною турботою державних органів було закриття ядерного реактора і ліквідація наслідків аварії.

Для цього біля Чорнобиля було побудовано кілька бетонних заводів, завозилось устаткування з усієї країни.

Спеціально було створено будівельне управління № 605, головним завданням якого була побудова “саркофага” над зруйнованим реактором. Титанічна праця принесла свої результати – в кінці жовтня 1986 року четвертий енергоблок ЧАЕС був закритий спеціальним укриттям з бетону.

Із закриттям атомного реактора надалі проводяться роботи по дезактивації забруднених територій, тому що з господарського обороту було вилучено десятки тисяч гектарів родючих земель. Ця робота буде тягнутись протягом сотень років і ввести в господарче використання ці землі – це завдання вже для майбутніх поколінь.

Однією з головних проблем залишається психологічний стан евакуйованого населення, яке практично залишило свою батьківщину, свої оселі, береги річки Прип'ять, ліси і озера, що призводить до постійних стресів, частих захворювань, передчасної смерті.

Наслідків чорнобильської трагедії було б значно менше, якщо б відомство з атомної енергетики в Москві зацікавилось наслідками будівництва АЕС. Але Москва далеко, а екологічний стан важливий лише для місцевих жителів, що живуть поряд з атомною станцією.

Спеціалісти вважають, що якби чорнобильський реактор збудували під землею (а це можливо), катастрофу можна було б відвернути.

Екологічні проблеми, викликані інженерними прорахунками при будівництві Чорнобильської АЕС, рикошетом вдарили по економіці.

Виявилось, що радіоактивне забруднення має більші масштаби, ніж передбачалось раніше. Цілий ряд негайних заходів (переселення людей на нові місця проживання, дезактивація місцевості, медична допомога населенню в зоні аварії) потребували таких витрат, які в десятки разів перевищують витрати на екологічну безпеку для такого типу електростанцій.

Ще один аспект, що проявився після аварії – значна кількість прямих і опосередкованих смертей людей, що є наслідком радіоактивного забруднення місцевості.

Смертей було б значно менше, якщо б людям в ті дні сказали гірку, але правду. Не можна було знаходитись на забрудненій місцевості, а тим більше купатись, загоряти, ловити рибу, збирати ягоди. Люди цього не знали, тому що особи, що винні в трагедії, приховували її справжні, катастрофічні для людей і природи, масштаби.

Евакуйовувати людей почали значно пізніше. Якщо місто Прип'ять було евакуйоване 27 квітня 1986 року о 14 годині, то місто Чорнобиль і села Чорнобильського району почали евакуйовувати тільки 4 травня 1986 року.

Пустими залишилися міста і села, де тихо, як на кладовищі, де тільки вітер завиває в покинутих будівлях і пустих вулицях.

Радіацію далеко рознесло від Чорнобиля. Слід чорнобильської катастрофи торкнувся не тільки Київщини та України, а й Республіки Білорусь, де забруднені 16 тис кв. км. в Гомельській, Могилівській, Мінській областях, та Брянській і Ростовській областях Росії.

Поступово відходять у небуття старші покоління переселенців із тридцяти -кілометрової зони. Молодь вже майже не пам'ятає тих трагічних подій, вона вже знайшла своє місце на новій землі. Проте тисячі людей 26 квітня та 9 травня кожного року відвідують свою покинуту батьківщину, згадуючи своє колишнє життя в Чорнобилі.

Запитання:

1. Чому аварія на Чорнобильській АЕС вважається найбільшою техногенною катастрофою в світі?
2. Які заходи були вжиті щодо ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС?
3. Чому необхідно було переселити людей із радіоактивно забруднених територій?
4. Які країни постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи?

5. Чи живуть в вашому населеному пункті люди, евакуйовані із 30 – км зони ЧАЕС ?

Тема 5. Мій населений пункт (6 год.)

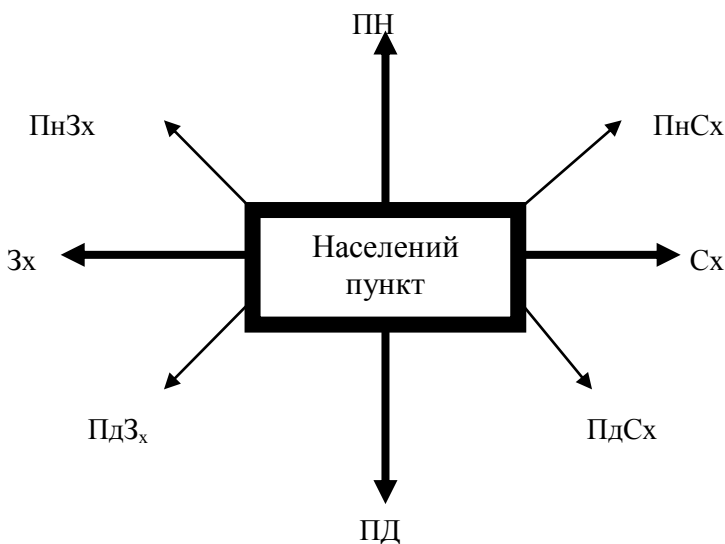
Заняття 29. Особливості розташування населеного пункту, віддаленість від обласного центру

Мета: *Навчити учнів визначати і аналізувати вигідність чи невигідність розташування свого населеного пункту щодо Києва.*

Якщо говорити про розташування свого населеного пункту на території Київщини, треба визначити за географічною картою його географічне положення.

Це можна зробити на планом:

1. В якій частині Київської області розташований населений пункт?
 - північний, південний, східний, західний
 - північно-східний, північно-західний, південно-східний, південно - західний.

2. На якій відстані від Києва розташований населений пункт?
3. Яка відстань від населеного пункту до вашого районного центру?
4. якими районами Київщини межує ваш район?

5. Які форми рельєфу переважають навколо населеного пункту?
 6. Які корисні копалини залягають та розробляються в районі населеного пункту?
 7. В межах якої природної зони розташований населений пункт?
 8. Які кліматичні умови вашого населеного пункту?
 - а) температури липня
 - б) температури січня
 - в) річна кількість опадів
 9. Які особливості пір року у населеному пункті?
 10. Які річки протікають поблизу населеного пункту?
 11. До басейну якої головної річки належить ваша річка?
 12. Яке живлення річок вашого населеного пункту?
 13. Які ґрунти переважають поблизу населеного пункту?
 14. Який рослинний світ навколо населеного пункту?
 15. Які тварини водяться в населеному пункті і поблизу його?
 16. Які транспортні шляхи з'єднують населений пункт з обласним центром?
 17. Чи зручно добиратись від населеного пункту до столиці України?
 18. Чи працюють люди в інших містах чи районах області? Чому?
 19. Як розташований населений пункт щодо місць відпочинку людей?
- В кінці уроку підводиться підсумок розташування населеного пункту щодо:
- фізико-географічних об'єктів
 - економіко – географічних об'єктів
 - рекреаційно-географічних об'єктів

Заняття 30. Розгортання історичних подій у місті(селищі, селі)

Мета: *Дати загальне уявлення про розвиток історичних подій у Київщині і своєму населеному пункті.*

Вивчення цієї теми бажано проводити на фоні розгортання історичних подій у Київській області.

Київщина у ранньослов'янську епоху.

Древня Київська земля бачила багато подій в різні періоди тисячолітньої історії. В нашій землі було зроблено багато археологічних знахідок, що підтверджують існування тут розвинених землеробських племен.

Поселення пізнього кам'яного віку (близько 5000 років тому) були відкриті біля села Трипілья Обухівського району. Люди, що жили в той період займались землеробством, розводили велику рогату худобу, свиней, коней. Будівлі трипільців були сплетені із лози, обмазані зверху глиною. В середині були побудовані глинобитні печі. З глини робили посуд.

На думку українських вчених слов'янські народи з прадавніх часів жили в басейні Дніпра. Одним з доказів цього є знахідки зарубинецької культури (від с. Зарубинці на Черкащині).

Зарубинецька культура датується між III ст. до н.е. до II ст. н.е. і представлена пам'ятками культури, що являють собою могильники, які простяглися від р. Ірпінь до р. Рось і були відкриті в районі населених пунктів Корчувате, Пирогів, та в самому Києві в районі Караваєвих Дач та Оболоні. Поселення зарубинецької культури являли собою городища, що були укріплені земляними валами, проте не такі великі, як у скіфів-орачів. Житло являло собою невеликі напівземлянки.

У VII-VI століттях до нашої ери (2700 років тому) на території сучасної Київщини жили племена скіфів-орачів. Основні їх землі знаходились в долині річки Дніпро. Скіфи мали великі укріплення – городища. Деякі з городищ були розкопані біля населених пунктів Хотів, Васильків, Лосятин.

Занепад суспільного ладу скіфів-орачів почався у IV-VI століттях до н.е., що привело до заселення території теперішньої Київщини племенами так званої київської культури у II-III ст. н.е. (1800 років тому), матеріальні відомості дійшли до нас з розкопок в районі населених пунктів Глеваха, Ходосівка, Велика Солтанівка, Обухів.

Поселення людей київської культури були невеликі за розмірами, житла були напівзакопані у землю і мали вигляд землянок. При розкопках були знайдені речі матеріальної культури – вироби із заліза (ножі, шила, ножиці, наковальні).

Залишки Черняхівської культури були вперше знайдені біля с. Черняхів Кагарлицького району. Вона існувала 1500-1700 років тому. Особливістю черняхівської культури є те, що вона сформувалась на основі ранньослов'янської культури та впливу окраїн Римської імперії.

Київщина в період Київської Русі.

На середину I тисячоліття припадає утворення перших слов'янських міст.

Київ було засновано у 482 році. З цього періоду літопис називає угруповання східних слов'ян “княжиннями”, а осіб, що їх очолюють – князями. Засновником і першим князем Києва був Кий. Відтоді увійшло до вжитку і саме поняття Київщина – околична земля столиці.

За часів княжої доби були засновані Переяслав, Вишгород, Богуслав, Юр'їв.

У згуртуванні слов'янських племен у одну державу з назвою Київська Русь велика роль належить полянам. Після смерті Кия полянське князівство переходить до його нащадків – династії Києвичів. Останніми князями в цій династії були Аскольд та Дір.

Князь Олег був першим з династії Рюриковичів, змінивши династію Києвичів.

Вже в той час Київщина має вигідне географічне положення, розвиваються її торгівельні і культурні зв'язки з Візантією, що дало значний поштовх до прийняття християнства Київською Руссю у 988 році князем Володимиром.

По всій державі починають зводитись православні храми.

Завдяки наполегливості князя Ярослава Мудрого у 1032 році була заснована городище-фортеця Юріїв (Біла Церква), у 1037 році при Софіївському соборі засновується перша в державі бібліотека, у Вишгороді був укладений перший збірник юридичних законів Київської Русі “Руська правда”.

Але після смерті Я.Мудрого, його нащадки починають ділити київські землі між собою, утворюючи удільні князівства. Починаються міжусобні війни.

Вступивши на київський престол, князь Володимир Мономах досягнув значних успіхів у згуртуванні київських земель, примирився з половцями.

Проте після його смерті держава Київська Русь знову розпадається на окремі князівства, що привело до її завоювання татаро-монголами, які прийшли із степів Центральної Азії. На довгі 120 років Київська земля опиняється під владою Золотої Орди.

Київщина в період панування литовсько-польської держави.

Ослаблення татаро-монгольського тиску привело до захоплення київських земель Великим Литовським князівством. Це відбулось у 1362 році. Треба відзначити, що литовське князівство лояльно відносилось до нашої культури, православної релігії, місцевого княжого устрою.

Проте після одруження великого литовського князя із спадкоємицею польського престолу змінюється політична орієнтація литовської держави щодо завойованих земель. З 1482 року з княжими традиціями в Київщині було покінчено і було утворене Київське воєводство, яке стало окраїною Польсько-Литовської держави.

Після розпаду польсько-литовської унії, у 1569 році Київщина повністю відійшла до Польщі. Гноблення українського народу польською шляхтою приводило до різного роду конфліктів. В цей час починає формуватись і українське козацтво.

Гетьман України Богдан Хмельницький очолив визвольну війну українського народу проти польського гноблення. На фоні перемог української армії над поляками у 1648 році, населення Київщини повстало проти гнобителів. Біла Церква стала опорним пунктом гетьмана Богдана Хмельницького.

Литовці, союзники поляків, у 1651 році захопили Київ і продовжували рухатись на південь на воз'єднання з польською армією. Проте під Білою Церквою об'єднане польсько-литовське військо зазнало поразки.

З 1651 року Київщина стає центром козацької республіки.

Знаменним виявився 1654 рік, коли у Переяславі була підписана угода про об'єднання України та Росії. У 1667 році після підписання Андрусівського мирного договору між Росією та Польщею, Україна була поділена на Правобережну та Лівобережну. Лівобережжя Київщини опинилось під владою російської імперії, а правобережжя – під владою Польщі. Проте Київ з територією до річки Ірпінь залишився під юрисдикцією Росії.

Київщина у складі Російської імперії та СРСР.

Такий стан існував до 1793 року, коли внаслідок третього розподілу Польщі, вся Правобережна Україна, в тому числі і Київщина відійшли до Російської імперії. Довгі 134 роки Київщина була у складі царської Росії.

Після приходу у 1917 році до влади більшовиків, Київщина як і вся Україна стає ареною боротьби між більшовистською Росією та урядами Української Народної Республіки, гетьмана Скоропадського та Директорії, яка закінчилась перемогою більшовиків.

Люди, стомлені безкінечною громадянською війною, шукали у будь-якій владі стабільність, здатність підтримувати порядок в містах і селах. Радянська влада обіцяла трудящим захист їх праці і соціальні гарантії.

У грудні 1922 року Київщина стала складовою частиною Української РСР, що сама входила до складу СРСР.

27 лютого 1932 року була утворена Київська область.

У 2002 році столичній області виповнилось 70 років. За ці роки трудящі області пройшли періоди голодомору, колективізації сільського господарства, індустріалізації 30-х років, окупацію фашистською Німеччиною у період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, відбудову народного господарства у післявоєнні роки, період правління Хрущова М.С. у 1954-1964 роки, “застійні” роки правління Брежнєва Л.І. у 1964 – 1982 роках, коротке правління Андропова Ю.В. та Черненко К.У у 1982-1985 роках, реформи Горбачова М.С. у 1985-1991 роки.

Радянська влада показала свою неспроможність забезпечити пристойне життя для своїх громадян, що було однією з причин відмови від комуністичної ідеології і швидкого розвалу СРСР.

Київщина у роки незалежності.

З 24 серпня 1991 року Київська область стала складовою частиною незалежної України, що розбудовує справжнє демократичне, соціально-орієнтоване суспільство. Займаючи шосте місце за площею, дев’яте за населенням, Київщина вносить вагомий внесок в економічне зростання держави, спеціалізуючись на виробництві електроенергії, екскаваторів, автомобільних кранів, меліоративних машин, автомобільних шин, гумотехнічних виробів, будівельних конструкцій, продуктів харчування, пшениці, цукру, овочів та фруктів, високопродуктивному тваринництві, маючи добре розвинену транспортну інфраструктуру.

Заняття 31. Використання природних багатств у своїй місцевості

Мета: *Користуючись місцевим краєзнавчим матеріалом, ознайомити учнів з використанням природних багатств у своїй місцевості.*

Цей урок бажано проводити у формі екскурсії, щоб учні могли реально побачити використання природних багатств у своїй місцевості.

Лісові багатства.

До лісових багатств відносять хвойні та листяні дерева, кущі, ягоди, гриби. Деревина використовується для опалення будівель у

селах, з сосен збирають соснову смолу – живицю, яка використовується у хімічній промисловості. Дуже в обмежених кількостях деревина використовується для виробництва меблів. Ліса – це джерело лісових ягід (малини, клюкви, ожини, чорниці тощо), грибів (білі гриби, лисички, підберезовики, підосиновики, малюки).

Ліс – це великий рекреаційний ресурс, місце відпочинку і лікування тисяч людей Київщини.

Ґрунтові ресурси.

Дуже інтенсивно використовуються ґрунтові ресурси Київщини. Розораність земель в області складає більше 70%. Ґрунти південної частини області, де найбільш родючі чорноземні і сірі лісові ґрунти інтенсивно використовуються для сільськогосподарського виробництва (пшениця, цукрові буряки, овочівництво)

В Поліссі дерново-підзолисті ґрунти є основою для вирівнювання жита, льону-довгунцю, картоплі, гречки.

Водні ресурси (наземні та підземні).

До водних ресурсів належать річки, озера, болота, підземні води.

Використання водних ресурсів області досить інтенсивне. Річки займають виключне місце у забезпеченні питною водою великих міст області. Крім того судноплавні річки – Дніпро, Десна використовуються для перевезення вантажів і пасажирів. По Прип'яті в теперішній час судноплавство припинено у зв'язку з тим, що річка тече по радіоактивно забрудненим територіям північних регіонів області.

Річкова вода також використовується для зрошення полів.

В річках виловлюється значна кількість риби, що є цінним харчовим продуктом.

В Київщині озер небагато. Більшість з них використовується для відпочинку людей, спортивної ловлі риби, для зрошення садових ділянок.

Ресурси боліт використовуються дуже обмежено. В основному місцеве населення використовує болотяний торф для опалення будівель.

Значно ширше використовуються підземні води, на які багата Київщина. У більшості міст, районних центрах підземні води використовуються як джерело питної води. В сільській місцевості близьке до поверхні стояння ґрунтових вод є основою для будівництва колодязів.

Багатства тваринного світу.

Використання багатств тваринного світу в теперішній час дуже обмежено. Це пов'язано з різким зменшенням видового складу тварин, що живуть у нашій місцевості. Значна кількість з них занесена до Червоної книги.

Полювання на лісових тварин відбувається тільки в обмежений період по ліцензіях. Рибна ловля на річках і озерах заборонена повністю весною, коли риба йде на нерест. Сезон полювання на диких качок, гусей відкривається тільки осінню. Дикий тваринний світ не може бути основним джерелом отримання людиною м'ясних і рибних продуктів.

Тому можна говорити про обмежене використання багатств тваринного світу області.

Атмосферне повітря.

Велике значення для здоров'я людей має чисте повітря. Особливо великий вплив на чистоту атмосфери мають ліси Полісся, Лісостепу.

Соснові ліси мають неабияке значення для лікування дихальної системи людей. На Київщині збереглися такі масиви лісів в Ірпені, Ворзелі, Бучі, Клавдієве, Тетереві. В цих місцях працювали десятки санаторіїв, будинків відпочинку.

На жаль Київщина полишилась цього привілею ще 20 років тому, коли в атмосферу була викинута велика кількість радіоактивних елементів із зруйнованого реактора Чорнобильської АЕС, що негативно вплинули на стан людського організму.

Рекреаційні ресурси.

Це природні об'єкти й умови, а також результати розвитку людської цивілізації, що використовуються для організації відпочинку і туризму. Факторами розвитку туризму в Київщині є:

Природні (ліси, озера, річки)

Культурно-історичні (культура, побут, звичаї населення)

Транспортно-технічні (розвиток транспортної мережі).

До рекреаційних ресурсів належать лікувально-оздоровчий туризм, спортивно-оздоровчий туризм, круїзний туризм, екологічний туризм.

Лікувально-оздоровчий туризм на Київщині своєю метою ставить відпочинок, оздоровлення та лікування людей.

Для цього в Київській області є необхідні ресурси:

а) Кліматотерапія (лікування за допомогою сприятливого помірного клімату)

б) Бальнеотерапія (лікування мінеральними водами)

Додатковими ресурсами лікувально-оздоровчого туризму є:

а) Фітотерапія (мікроклімат фітоценозів, тобто співтовариство рослин. Це особливо прослідковується в районі Ворзеля, Ірпеня, Конча-Заспа).

Лікувально-оздоровчий туризм здійснюється в основному на курортах. Курорт (“курей”- лікування, “орт” – місцевість від німецького).

В Київщині курорти розміщені в приміській зоні Києва (Ворзель, Буча, Ірпінь, Тетерів), в Миронівському районі на базі мінеральних вод.

Спортивно-оздоровчий туризм.

Головною метою спортивно-оздоровчого туризму є:

а) Активний відпочинок б) Розвага

Напрямки спортивно-оздоровчого туризму в Київській області:

Маршрутний туризм, який поділяється на:

а) пішохідний б) лижний в) водний г) велосипедний д) мототуризм
е) автотуризм

Найбільш популярними туристичними маршрутами Київщини є: Київ – Дмитрівна - Ірпінь, Старі Петрівці – Нові Петрівці – Лютий, Ірпінь – Боярка тощо.

Рибальський туризм розвинений на всіх великих і малих річках Київщини. Круїзний туризм – це поїздки на борту спеціального пасажирського судна.

В Київській області розповсюджений річковий круїз по Дніпру тому, що менший вплив погодних умов, можливість оглядати природні і культурно-історичні об’єкти Києва, Ржищева, Вишгорода, Переяслав-Хмельницького, можливість організації “зелених стоянок” на берегах річок.

Екологічний туризм – особлива форма подорожей, у якому відпочинок на природі поєднується з вивченням природних об’єктів, явищ.

Види діяльності екотуристів в Київській області:

а) піший похід (по всіх районах області)

б) спостереження за птахами (Полісся, Лісостеп)

в) риболовля (практично всі річки, озера області)

г) ботанічні екскурсії (Центральний ботанічний сад АН України у Києві, дендрологічний парк “Олександрія” у Білій Церкві, Ташанський парк у Переяслав-Хмельницькому районі тощо).

д) екологічна екскурсія на Чорнобильську АЕС (показати вплив радіації на довкілля).

Мінеральні ресурси.

Це гірські породи та мінерали, що використовуються в господарській діяльності людини. Наша область не дуже багата на мінеральні ресурси.

В області немає паливних ресурсів (нафти, газу, кам'яного вугілля). Є запаси торфу місцевого значення.

Немає руд чорних і кольорових металів.

Зате Київщина дуже багата на різні будівельні ресурси: глини для виробництва цегли, скляні піски, будівельні піски, граніти. Говорячи про свою місцевість, треба сказати про використання тут цих мінеральних ресурсів. Багата Київщина і на мінеральні води (Миرونівська, Ірпінська)

Заняття 32. Робота промислових (сільськогосподарських) підприємств населеного пункту

Мета: *Показати місце промислових і сільськогосподарських підприємств свого населеного пункту в господарському комплексі Київщини.*

Населення Київської області займається всіма видами трудової діяльності. Але, здебільшого, воно зайняте в галузях промисловості, сільськогосподарського виробництва та у сфері обслуговування.

В населених пунктах нашої області налічується 329 промислових підприємств, на яких працюють більше 500 тисяч трудівників.

Промисловість Київщини – це підприємства енергетики, машинобудування, хімічної, легкої та харчової галузей які виробляють електроенергію, різноманітні машини (верстати, автокрани, екскаватори, радіодеталі, інструменти), автомобільні шини, верхній одяг, продукти харчування.

На території Київщини працюють три великі електростанції – Київська ГАЕС, Трипільська ТЕЦ, Білоцерківська ТЕЦ, які виробляють достатню кількість електричної енергії, щоб забезпечити нашу область світлом та теплом.

У Броварах діє завод порошкової металургії, який забезпечує своєю продукцією столичні машинобудівні підприємства.

У Білій Церкві, Броварах, Борисполі, Фастові, Ржищеві, Ірпені, Бородянці, Василькові, Боярці, Вишневому працюють машинобудівні заводи.

Підприємства хімічної промисловості діють у Білій Церкві, Ірпені.

Меблева промисловість розвинена в Білій Церкві, Ірпені, Фастові, Клавдієвому, Коцюбинському.

Цукрові заводи знаходяться в Саливінках, Шамраївці, Яготині, Миронівці, Узині, Озерному.

Промислові підприємства області тісно пов'язані виробничими зв'язками з столицею нашої держави. В Києві працюють підприємства різних галузей промисловості. Особливо багато машинобудівних заводів, на яких виробляють літаки, тролейбуси, верстати, річкові та морські судна, телевізори, мотоцикли, комп'ютери, пилососи, годинники.

У кожному районі є підприємства харчової промисловості, на яких випікають хліб, переробляють молочні продукти, овочі, фрукти, м'ясо.

У Білій Церкві, Фастові, Миронівці, Броварах, Борисполі працюють швейні фабрики.

Значна кількість населення області зайнята в сільському господарстві.

Київщина – один з найбільших сільськогосподарських регіонів України, тому в області значного розвитку досягла сільськогосподарська наука.

В селі Центральному Миронівського району вже більше 90 років працює відомий в усьому світі науково-дослідний інститут пшениці ім. В.М.Ремесла. Науково-дослідні установи сільськогосподарського напрямку працюють в смт. Немішаєве Бородянського району, с. Новосілки Києво-Святошинського району, смт. Дослідницьке Васильківського району, а також Білоцерківський аграрний університет.

Землероби Київщини вирощують пшеницю, ячмінь, картоплю, цукрові буряки, соняшник, кукурудзу, різні види овочів.

Тваринники Київщини розводять велику рогату худобу, свиней, займаються птахівництвом.

Птахівництво поширене по всій території нашої області. Особливо великі птахокомбінати працюють у Гаврилівці Вишгородського району, Василькові, Броварах, Білій Церкві.

Крім традиційних видів тваринництва, на Київщині розвиваються бджільництво, кролівництво, ставкове рибальство, вівчарство.

Загалом у Київській області 502 колективних, 118 державних сільськогосподарських підприємств, а також 923 фермерських господарства, які забезпечують жителів Київщини продовольством.

Поряд із землеробством, тваринництвом та іншими галузями господарства жителі Київщини здавна займалися різноманітними ремеслами й промислами.

На сьогоднішній день в Київщині існують такі сімейні промисли, як бджільництво, столярство, в'язання, вишивка.

Характеризувати роботу промислових підприємств свого населеного пункту можна за планом.

1. Назва промислового підприємства
2. Історія заснування промислового підприємства
3. Яка спеціалізація даного підприємства? Чим вона пояснюється?
4. Значення підприємства для розвитку населеного пункту і забезпеченню його робочими місцями.
5. Основний принцип розміщення підприємства, чим він визначається?:
 - а) наявність кваліфікованих кадрів в населеному пункті;
 - б) наявність сировинної бази в населеному пункті;
 - в) наявність споживачів виробленої продукції;
 - г) наявність зручних транспортних магістралей.
6. В якій частині населеного пункту розташоване підприємство щодо зручності транспортно-географічного положення?
7. Техніко-економічні особливості виробництва (витрати сировини, енергії, води на одиницю продукції).
8. Виробничі зв'язки підприємства щодо сировини, палива, електроенергії, готової продукції.
9. Перспективи розвитку промислового підприємства.

За даним планом можна характеризувати будь-яке промислове підприємство.

Урок з даної теми ми рекомендуємо провести у формі екскурсії на місцеве промислове підприємство.

Дайте відповіді на запитання.

1. Чому в Київській області добре розвинене машинобудування?
2. Чому в нашій області добре розвинене виробництво електроенергії?
3. Які промислові підприємства працюють у вашому населеному пункті?

4. Які підприємства з переробки сільськогосподарської продукції працюють у вашому населеному пункті?
5. Чому дане промислове підприємство побудоване у вашому населеному пункті?
6. Яку продукцію випускає промислове підприємство?
7. Які види трудової діяльності ви знаєте?
8. Якими видами трудової діяльності займається населення вашої вулиці, міста?
9. Які сільськогосподарські культури вирощують у вашій місцевості?
10. Яких сільськогосподарських тварин розводять у вашій місцевості?
11. Які ви знаєте народні ремесла та промисли?

Заняття 33. Охорона природи і природоохоронні об'єкти населеного пункту та прилеглих територій.

Мета: *На конкретних прикладах показати значення екологічного моніторингу для покращання ситуації з охорони природи у своїй місцевості.*

Ефективна форма шкільної дослідницької роботи – спостереження за навколишнім середовищем своєї місцевості. Проведення такого роду учнівських досліджень краще здійснювати в рамках шкільного геоecологічного моніторингу. Термін "моніторинг" означає спостереження, неперервне дослідження і оцінка стану об'єкту, який вивчається.

Геоecологічний моніторинг – це система постійних спостережень, що дає інформацію про стан навколишнього середовища або окремих її складових з метою оцінки минулого і прогнозування в майбутньому її показників, що мають значення для людини, рослинного та тваринного світу.

В рамках геоecологічного моніторингу здійснюються спостереження за природними об'єктами в міському мікрорайоні або найближчому оточенні навколо сільської школи.

Учні використовують найбільш доступні методи досліджень, що дозволяють виявити забруднення повітря, води, ґрунтів, що не потребують при цьому спеціальних приладів, реактивів, обладнання.

Наприклад, застосування біоіндикаційних методів засноване на спостереженні за біоіндикаторами – організмами, за наявністю, станом і поведінкою яких можна судити про зміни в навколишньому середовищі, в тому числі про присутність і концентрацію забруднювачів.

Для біоіндикації використовуються рослини, мікроорганізми, різні види тварин. Так, техногенне забруднення повітря призводить до змін у пофарбуванні листя, хвої ялини та сосни. Навіть незначне забруднення повітря сирнистим газом викликає загибель лишайників.

В якості критеріїв оцінки геоecологічного становища достатньо достовірні три групи біоіндикаторів:

1) рослини, що деградують при забрудненості навколишнього середовища нижче санітарної норми – це лишайники, мохи, ялина, сосна.

2) рослини, що співіснують на рівні санітарних норм – береза, горобина.

3) рослини, що можуть жити навіть при рівнях забруднення вище санітарних норм – верба, осика, вільха, кущі, трава.

При дослідженнях навколишнього середовища треба враховувати стан приземного повітря, атмосферні опади, стан ґрунтів, рослинності, тварин в умовах міста чи села.

Важлива складова геоecологічного моніторингу – спостереження за показниками здоров'я школярів.

Захоплює школярів міських шкіл дослідницька діяльність, спрямована на отримання оцінки стану навколишнього середовища в мікрорайоні школи.

Заняття 34. Екскурсія в природу своєї місцевості

Мета: *Ознайомити учнів з природою свого краю.*

"Повернутись обличчям до природи" – цей лозунг став особливо актуальним в наш час. Як допомогти природі? Як розвинути в учнів інтерес до природи, виховати бережливе і відповідальне ставлення до оточуючого середовища.

Це можна зробити під час екскурсії в ліс.

Перед початком екскурсії учням треба поставити мету нашого відвідування лісу. Метою може бути:

- а) знайомство з рослинним і тваринним світом природного оточення, із змінами, що відбуваються в лісі восени;
- б) визначення видового складу дерев;
- в) визначення ярусності рослинного світу;
- г) формування у школярів естетичного та емоційно-ціннісного відношення до оточуючого середовища, свідомого бажання до збереження природи;
- д) розвиток мовлення, творчості, фантазії.

Ти прийшов в ліс. Він захистив тебе від променів Сонця, розкрив багато загадок, пригостив лісовими дарами.

Різні види рослин, тварин, грибів і бактерій пристосовуються до свого місця співіснування в лісі, на болоті або луках. Різні види рослин, тварин розселяються на поверхах (ярусах) лісового будинку, отримують стільки сонячного світла, скільки вони люблять, а кожна тварина – достатньо їжі.

Але, щоб не заблукати в лісі, ми повинні вміти орієнтуватись на незнайомій місцевості.

Вміти орієнтуватись – це значить впевнено і ясно уявляти собі дві обставини:

по-перше, *де знаходиться північ, південь, захід, схід;*

по-друге, *в якому напрямку треба в даний час рухатись.*

Якщо стати обличчям на північ і витягнути руки в сторони, то ліва рука вкаже на *захід*, права – на *схід*, а позаду буде *південь*.

Зрозуміло, що знаючи розташування хоч би однієї сторони горизонту, неважко визначити і всі інші сторони.

Напрями, що лежать між чотирьох сторін світу, мають подвійні назви – *північний схід, північний захід, південний схід, південний захід*.

Щоб знайти *північний схід*, треба стати обличчям до *півночі* і повернутись потім на 45 градусів вправо. Таким же чином можна визначити і інші проміжні напрямки.

Найбільш точно визначити сторони горизонту можна за компасом. Для цього треба компас покласти в ліву руку і сумістити синю стрілку із надписом “північ” на шкалі компаса.

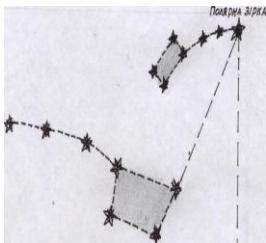
Треба пам'ятати:

1. Тільки весною і осінню сонце встає на сході і заходить на заході.
2. Влітку воно встає на північному сході, а заходить на південному заході.

3. Зимою Сонце з'являється на південному сході, а зникає на південному заході.

Вранці Сонце знаходиться низько над горизонтом, тому тіні, що падають від предметів, довгі. Поступово Сонце піднімається все вище, тіні поступово зменшуються, і в полудень стають самими найкоротшими. В Україні годинникова стрілка переведена на годину вперед, тому полудень настає о 13 годині. В цей час Сонце знаходиться на **півдні**, і тіні від всіх предметів показують на **північ**.

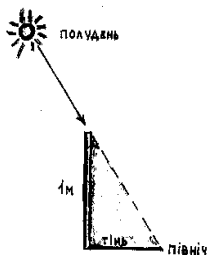
Напрямок на північ можна визначити за сузір'ями Велика і Мала Ведмедиця. Якщо від верхньої зірки ковша Великої Ведмедиці провести умовну лінію до Полярної Зірки, а потім від неї умовно провести лінію донизу, то ми отримаємо напрям на **північ Пн**.

Для більшої точності при визначенні півночі нам допоможе вертикальний кілок довжиною у 1 метр із загостреним доверху кінцем.

Кілок буде давати найкоротшу тінь о 13 годині. Це і буде напрям на **північ**.

В лісі можна орієнтуватись по корі і лишайниках на деревах. Лишайники розвиваються головним чином на північній стороні стовбура дерева. Кора дерев грубіша з північної сторони.

На стовбурах берези кора з південної сторони світліша, еластичніша і гладка. Влітку на південній стороні ялини виступає смола.

Мурашники розташовані від найближчих дерев завжди на південь. Південна сторона мурашника більш полого, ніж північна.

Є багато різних ознак, що дозволяють визначити сторони горизонту і в похмуру погоду, але вони менш точні.

Наприклад:

- листя і гілки в окремих дерев ростуть щільніше з південної сторони;
- на пеньках дерев кільця річного приросту деревини більш широкою частиною звернені на південь, а вузькою – на північ;
- кора на північній стороні дерев грубіша та шорхувата і часто покривається мохом;

- з північної сторони мохом покривається каміння;
- взимку сніг прилипає до будівель і дерев переважно з північної сторони;
- в ярах сніг тане значно швидше на схилах, обернених до Сонця, тобто на південь;

У полі можна орієнтуватись рослинами. Суцвіття таких відомих рослин, як соняшник і череда, завжди повернуті до Сонця, і коли навіть воно "ховається" за хмарами, ці рослини все одно дивляться у його сторону: на схід – у 7 годин ранку, на південь – у 13 годин і на захід – о 7 годині вечора.

Екскурсія на річку:

План характеристики річки:

1. Назва річки.
2. Витік (звідки річка бере початок).
3. Напрямок течії.
4. Гирло (куди впадає).
5. До басейну якого океану відноситься.
6. Джерела живлення.
7. Тип водного режиму.
8. Падіння річки (перевищення витоку над гирлом).
9. Похил річки (перевищення однієї точки над іншою на 1 км довжини річки).
10. Характер течії (швидкий, повільний).
11. Зміна стоку за сезонами року.
12. Залежність напрямку і характеру течії від рельєфу.
13. Притоки річки.
14. Рослинний і тваринний світ річки.
15. Характер використання людиною.
16. Екологічні проблеми.

Екскурсія на озеро

План характеристики озера

1. Назва озера.
2. Місце розташування озера.
3. Як утворилось озеро.
4. Стічне чи безстічне озеро.
5. Приблизні розміри і форма озера.
6. Приблизна глибина і характер дна озера.

7. Стан води і її забрудненість.
8. Характер берегів, залягання порід на берегових відслоненнях.
9. Рослинний і тваринний світ озера.
10. Характер використання озера людиною.

Екскурсія на болото

План характеристики болота

1. Місцева назва болота і його місце розташування.
2. Приблизні розміри болота.
3. Стан поверхні болота.
4. Стан і склад рослинності.
5. Тваринний світ.
6. Охорона болота і його використання людиною.

2 години за вибором вчителя.

Екскурсія з метою опису погоди своєї місцевості.

План опису погоди та території своєї місцевості

1. За який проміжок часу (день, тиждень, місяць) дається опис.
2. Найбільша, найменша і середня температура повітря; закономірності зміни температури за вказаний проміжок часу.
3. Опади, їх загальна кількість, вид опадів і час випадіння.
4. Хмарність, розподіл хмарності по днях.
5. Атмосферний тиск. Визначення тиску.
6. Вплив погоди на здоров'я людей, їх життя і діяльність.

Словник

Атмосфера – повітряна оболонка Землі.

Анероїд – прилад для вимірювання сили вітру.

Барометр – прилад для вимірювання атмосферного тиску.

Болота – частини суходолу з надмірною вологістю і своєрідною рослинністю.

Вивітрювання – процес руйнування гірських порід.

Височини – форми рельєфу з висотою від 200 до 500 метрів.

Вітер – це переміщення повітря з області високого тиску у область низького тиску.

Гірські породи – це породи, що складаються з декількох мінералів.

Гори – форми рельєфу з висотою більше 1000 метрів.

Грунт – верхній шар землі, що має родючість.

Гумус – перегниваючі залишки рослин і тварин.

Долина річки – це зниження у рельєфі, по якому протікає річка.

Заплава – частина річкової долини, яка затоплюється водою під час повені.

Корисні копалини – це мінерали і гірські породи, що використовуються у господарській діяльності людей.

Календарно - обрядові звичаї – це народні звичаї та повір'я, що пов'язані із змінами у природі.

Колядка – українська старовинна різдвяна пісня.

Метеорологічні спостереження – це спостереження за погодою.

Мінерали – це однорідні за складом природні речовини.

Низовини – форми рельєфу з висотою до 200 метрів.

Опади – це природні речовини що проявляються у вигляді дощу, снігу, граду, туману, інею, роси.

Озера – природні заглиблення на суходолі, що заповнені водою.

Підземні води – води, що знаходяться на значній глибині між шарами землі.

Погода – стан нижнього шару атмосфери в даний час і в даній місцевості.

Рельєф – це нерівності земної поверхні.

Річка – природний потік води, що тече у заглибленні, яке називають руслом.

Родовід – походження і історія певного роду людей.

Стихійні явища – це природні явища руйнівної сили, які не залежать від діяльності людей.

Термометр – прилад для вимірювання температури.

Флюгер – прилад для вимірювання напрямку і сили вітру.

Фенологічні спостереження – це спостереження за сезонними змінами у тваринному і рослинному світі.

Література

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України № 24 від 14 січня 2004 р.
2. Навчальна програма з київщинознавства для загальноосвітніх навчальних закладів І-ІІІ ступенів. - Біла Церква, КОППОК., 2004 р.
3. Люблінська А.А. Дитяча психологія. – К.: Вища школа, 1974. – 355 с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посібник для студентів. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000.– 544 с.

5. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. – К.: Вища школа., 2000.– 479 с.
6. Київщинознавство: Посіб. для вчителя /за ред. І.Л. Лікарчука.– К.: Вид. Ешке О.М., 2001.– Вип.1. – 295 с.
7. Цимбалюк В.І., Пасічник Ю.І. Колиска українського народу: Навч.-метод. посібник.– К.: Вид. Ешке О.М., 2000.– 232 с.
8. Скуратівський В.Т. Місяцелік: Український народний календар. – К.: Мистецтво, 1992. – 208 с.
9. Воропай О. Звичаї нашого народу. – К., Оберіг, 1993. – 588 с.
10. Київщина / Моя мала Батьківщина: Географічний атлас/ За ред. Т.В. Погорельської. – К.: ТОВ Видавництво "Мапа", 2001. – 24 с.
11. Екологічне виховання (з досвіду роботи Воютинської загальноосвітньої школи Волинської області) // Завуч. – 2000. – №8. – С.6-7.